

2/2018

Raporta/Rapport

Samiske tall forteller 11

Kommentert samisk statistikk 2018

Sámi allaskuvla
Sámi University of Applied Sciences

norden

Sámi allaskuvla
Sámi University of Applied Sciences

norden

Čujuhus: Hánnoluohkká 45, NO-9520 Guovdageaidnu
Telefuvdna: +47 78 44 84 00
postmottak@samiskhs.no
www.samiskhs.no

Raporttat-čálaráidu ášahuvvui Sámi Instituhta raporttaid almmuheami várás. Sámi Instituhtta laktojuvvui Sámi allaskuvlii 2005:s. Sámi allaskuvla vuodduuvvui 1989:s, ja dat lea oahpahus- ja dutkanášahus man ulbmil lea seailluhit ja ovddidit sámi giela, kultuvrra ja servodateallima buotsámi perspektiivvas.

Denne skriftserien ble etablert for å formidle Nordisk Samisk Institutts (NSI) forskningsresultater. NSI ble tilknyttet Sámi allaskuvla / Sámi University College i 2005. Sámi allaskuvla ble etablert 1989. Sámi allaskuvla er en institusjon for høyere utdanning og har som formål å styrke og utvikle samisk språk, kultur og samfunnsliv sett i et allsamisk perspektiv.

Reports series was established in order to publish research findings of the Nordic Sámi Institute, which was affiliated with Sámi allaskuvla / Sámi University College in 2005. Sámi University College was established in 1989. It is an institution of high education and research. Sámi University College's purpose is to strengthen and develop the Sámi language, society and culture.

Raporta/Rapport 2/2018

Namma/Tittel/Title: Sámi logut muitalit 11. Čielggaduvvon sámi statistihkka 2018/Samiske tall forteller 11. Kommentert samisk statistikk 2018

Olgošgovva/Omslagsbilde/Cover: Sámi allaskuvla

Hábmen/Utforming/Layout: Sámi allaskuvla

Deaddilan/Trykk/Print: Bjørkmanns, Alta

Jorgaleddjít/oversettere/translatore: Ellen Sara Eira Buljo, Ellen Jonassen, Kari Mákkreda J. Utsi

Korrekturlohkki/korrekturleser/proofreader: Aud Søyland

ISBN 978-82-7367-021-2

© Sámi allaskuvla 2018

Raporta/Rapport 2/2018

Samiske tall forteller 11

Kommentert samisk statistikk 2018

Forord

Publikasjonen du nå holder i handa, er den ellefte utgaven av samiske tall forteller. Denne gangen har vi en bred tematikk med kommentert statistikk. Buck, Haugen, Stein og Svalestuen sammenlikner oppslutninga ved sametings- og stortingsvalgene og ser hva som påvirker disse valgene. Per Tovmo analyserer verdiskapninga i STN-området, og Monika Mecsei tar for seg utviklingstrendene i samisk film.

Snefrid Møllersen skriver om leve- og arbeidsforhold for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område, og undertegnede kommenterer utviklinga for høyere utdanning i samisk språk. Statistisk sentralbyrå har som vanlig et oversiktskapittel om samiske tall.

Samiske tall forteller gir et godt overblikk over trender og samfunnsutvikling i Sápmi. For å gjøre det enklere å navigere i statistikken har vi utviklet et nettsted der alle artiklene er samlet. Her er det artikler både på nordsamisk, sørsamisk, norsk og engelsk. Vi oppfordrer leserne til å bruke samilogutmuitalit.no / samisketallforteller.no aktivt.

Faglig analysegruppe for samisk statistikk er ansvarlig for publiseringen av *Samiske tall forteller*, og vi forsøker å framskaffe relevante og interessante artikler med kommentert statistikk for samiske fagområder. Vi oppfordrer leserne om å komme med innspill på tematikk det er behov for mer kunnskap om.

Analysegruppa ønsker å takke oversettere og språkkrettere for deres innsats. Analysegruppa vil også rette en stor takk til vår sekretær Yngve Johansen, som enda en gang klarte å sy sammen et veldig godt produkt i en svært hektisk slutfase.

Bådådjo, 29. juli 2018

Kevin Johansen (leder)
Torkel Rasmussen, Iulie Aslaksen, Snefrid Møllersen, Per Tovmo

Oppsummering

Partisystemet i Sametinget kan betegnes som et hybrid system som består av både rene samiske lister som ikke stiller til valg til Stortinget, og nasjonale partier som stiller lister både til stortingsvalg og til sametingsvalg. Valgene til Sametinget og Stortinget holdes samtidig. Det er derfor interessant å finne ut om det i hovedsak er de nasjonale trendene i stortingsvalgene som bestemmer oppslutningen om de nasjonale partiene i sametingsvalgene, eller om oppslutningen til disse partiene i sametingsvalgene følger en egen logikk. Med utgangspunkt i teorier om såkalte første- og andreordensvalg, om sosial tyngdekraft samt effekter av valgordninger undersøker vi ved hjelp av valgdata omregnet til valgkretsene til Sametinget: 1) hvorvidt sametingsvalgene kan sies å være overskygget av stortingsvalgene for de nasjonale partiene Ap, H, Sp og FrP, 2) hvorvidt endringsmønstrene i oppslutningen mellom valgene varierer mellom de samiske kjerneområdene og områder der samisk kultur ikke er like synlig og 3) hvorvidt vi kan finne noen effekter av veksten i valgmanntallet og endringene i valgloven til Sametinget i 2009 på spørsmålene 1) og 2).

I artikkelen foreslås et opplegg for å beregne samlet verdiskapning i området i Finnmark og Troms med Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling (STN), basert på nasjonalregnskapstall og sysselsettingsstatistikk. Hvordan beregningsopplegget kan brukes, er illustrert ved å beregne målet for verdiskapning for årene 2013 og 2016. Beregningene viser at verdiskapningen målt per innbygger er betydelig lavere i STN-området enn gjennomsnittet for Troms og Finnmark. Forklaringen på dette er lavere yrkesdeltakelse i befolkningen i STN-området. Noe av dette skyldes en høy andel eldre i befolkningen, men den viktigste forklaringsfaktoren er lavere yrkesdeltakelse i aldersgruppen som normalt sett utgjør arbeidsstyrken, sammenliknet med gjennomsnittet for Troms og Finnmark. Hvis yrkesdeltakelsen i STN-området hadde økt til gjennomsnittet for de to fylkene, ville verdiskapningen per innbygger også vært oppe på gjennomsnittet for fylkene.

Ivaretakelse av god folkehelse forutsetter kunnskap om de materielle, praktiske og sosiale rammebetingelser som innvirker på helse. Mobile pastoralister er en gruppe som både myndigheter og forskere verden over har vist liten oppmerksomhet når det gjelder helsemessige forhold. Kunnskap om livs- og arbeidsforhold i reindriftssamisk befolkning er intet unntak. Denne artikkelen beskriver helserelaterte leve- og arbeidskår for samisk reindriftsbefolkning i det sørsamiske området, en befolkningsgruppe som ofte blir usynliggjort på grunn av størrelsen, og hvor de historisk-politiske, arbeidsmessige og sosiale livsbetingelsene blir oversett. Tallmaterialet er hentet fra en nasjonal undersøkelse av leve- og arbeidskår med betydning for psykisk helse og livskvalitet i samisk reindriftsbefolkning (Reindriftas hverdag). 151 reindriftsutøvere fra det sørsamiske området deltok i undersøkelsen.

Resultatene viser at reindriftsarbeidet utsetter en uforholdsmessig høy andel av samiske reindriftsutøvere i sørområdet for kroppslige belastninger i form av støy, støv/gasser, kulde, fysisk anstrengelse og ulykker/skader, sammenliknet med andre eksponeringsutsatte yrkesgrupper i Norge. Mange har ikke anledning til å ta ferie eller være hjemme fra arbeidet ved sykdom/skade. Det er en samstemt oppfatning blant reindriftsutøvere i sørområdet at myndighetene mangler kunnskap om reindrift, gir reindrifta negativ forskjellsbehandling og innfører krav og pålegg som ikke er tilpasset reindriftsfaglig praksis. De fleste påføres merarbeid og stress på grunn av opphopning av inngrep som innskrenker beiteland, stenger flytteveier og gir store tap av reinen. Nesten alle rapporterer erfaring med negative holdninger fra folk utenfor reindrifta og fra media. En urovekkende stor andel rapporterer at de utsettes for

diskriminering og kriminelle handlinger på grunn av sin reindriftssamiske tilhørighet. Samtidig oppgir reindriftsutøverne svært høy arbeidstrivsel og at arbeidet er en læringsarena med rom for selvbestemmelse. Resultatene viser at redusert livskvalitet og svekket psykisk helse er mer vanlig for dem som har mest erfaringer med diskriminering og med negative holdninger fra offentlige myndigheter. Dette indikerer at det er sosial og samfunnsmessig eksklusjon som først og fremst er en risiko for den psykisk helsa til den samiske reindriftsbefolkninga i det sørsamiske området.

I en stadig mer spesialisert verden er det et økende samfunnsbehov for høy kompetanse i samisk språk. Fagpersoner med kompetanse i samisk på høyere nivå er nødvendig for å sikre at samfunnets behov for samisk kompetanse blir dekket, men det betyr også mye for språkernes utvikling.

Studieprogrammer i samisk på høyere nivå vil være med på å styrke samiske språks status både i samiske samfunn, men også i storsamfunnet. Artikkelen ser på utviklingen i høyere utdanning i samisk de siste ti årene, både for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Eksamener i samisk språk er i denne perioden avlagt ved Samisk høgskole, Universitetet i Tromsø og Nord universitet, samt ved de tidlige institusjonene som har fusjonert til disse institusjonene.

Gjennom denne artikkelen vil man avdekke utviklingen i studiepoengproduksjon og bidra til at de som skal treffe beslutninger om tiltak på området, har kunnskap om høyere utdanning i samisk språk.

Samisk film har de siste årene hatt en bemerkelsesverdig vekst, særlig etter opprettelsen av et samisk filmsenter i Kautokeino i 2007. Veksten omfatter en markant økning i antall filmproduksjoner og kvinnelige regissører. Det økte produksjonsvolumet har gitt variasjon i filmfortellingene.

Filmmediets popularitet, utbredelse og evne til å engasjere publikum gjør at fortellinger på film har en særlig styrke til å skape, vedlikeholde og endre forestillinger om kulturell identitet. Samisk film er derfor en mangefasettert kraft som forener, dokumenterer, styrker og skaper ny mening i samisk kultur og identitet.

Som tema dekker samisk film mange ulike dimensjoner: samisk filmkultur, samisk kultur og samisk identitet. Kulturell flyt og samspelet mellom lokal kultur (samisk) og globalisering (filmmediet, urfolksnettverk) er særlig relevant. Å gi en fullstendig oversikt over temaet samisk film er ikke mulig. I denne artikkelen gir jeg en skisse over samiske filmer i Norge, med særlig vekt på perioden etter Veiviseren (Nils Gaup, 1987). Jeg undersøker antall produksjoner pr. år og tiår, hvilke format filmene fordeler seg på, og kjønnsfordelingen i regissørrollen.

Artikkelen tar utgangspunkt i grunnlagstall om samisk film fra Nasjonalbiblioteket fra 1988 til 2017. Det totale antallet registrerte filmer i perioden er 76 filmer, hvorav over halvparten befinner seg i perioden 2010–2017. Internasjonalt Samisk Filminstitutt (ISFI) viser seg som en bemerkelsesverdig driftig, nyskapende og slagkraftig aktør i utviklingen av en samisk filmkultur, ikke bare regionalt, men også i nasjonal, internasjonal og global forstand. Med sitt søkelys på regionen Nord-Norge komplementerer og utvider Nordnorsk filmsenter (NNFS) produksjonen av samisk film, for eksempel ved at det ikke er et krav om at språket er samisk.

Funnene viser at samisk film er i vekst, og at samisk filmkultur er dynamisk, nyskapende og kulturelt bærekraftig. Samisk film engasjerer, har påvirkningskraft og åpner for dyptgripende menneskelige erfaringer og innsikter fordi filmene handler om en av de store samfunnsutfordringene i vår tid, særlig når det gjelder integrasjon og endringer i klima/miljø. Tiltrådingen vektlegger derfor stabilitet, videreutvikling og vekst av samisk film og filmkultur på bakgrunn av demokratiske, strategiske og kunnskapsutviklende prinsipper og rettigheter.

Tilrådnings

Vi har funnet et økende sammenfall mellom stortings- og sametingsvalgene med hensyn til svingninger i den samlede oppslutningen om de fire nasjonale partiene Ap, H, Sp og FrP i valgkretsene til Sametinget. Det ser altså ut til at trendene i stortingsvalgene i større grad enn tidligere slår inn også i sametingsvalgene for disse partiene samlet. Dette er en såkalt sekulær (langsiktig) trend som ifølge våre analyser ikke forklares med verken endringen i valgordningen mellom 2005 og 2009 eller den formidable veksten i valgmanntallet til Sametinget fra 1989 til 2017. Videre har sosial tyngdekraft, målt som høy andel avgitte stemmer i sametingsvalgene sammenlignet med stortingsvalgene, ikke hatt noen særlig påviselig effekt på oppslutningen om Ap, H, Sp og FrP. Ett av partiene, FrP, skiller seg ut ved at endringene i oppslutning mellom stortingsvalgene og sametingsvalgene samvarierer negativt. Siden Fremskrittspartiet kom med i sametingsvalgene i 2005, har trenden så langt vist at endringene i oppslutningen om dette partiet ved sametingsvalgene tenderer til å være motsatt av endringene i oppslutning i stortingsvalgene. Fremskrittspartiet kan dermed, enn så lenge, sies å være noe annet i sametingsvalgene enn i stortingsvalgene.

Under den nye valgordningen har det største partiet, Ap, vært omtrent like overrepresentert på Sametinget som under den gamle ordningen. Likedan har de mindre partiene, H, Sp og FrP, vært omtrent like underrepresentert med den nye som under den gamle valgordningen. Den nye valgordningen har altså så langt ikke økt samsvaret mellom andel av stemmene og andel av mandatene for disse partiene.

Hovedkonklusjonen er altså at valgvingen for de fire partiene i sametingsvalgene i økende grad blåser i samme retning som i stortingsvalgene, uten at denne tendensen kan forklares verken av den nye valgordningen eller av veksten i valgmanntallet til Sametinget.

I denne artikkelen foreslås et opplegg for å beregne samlet verdiskapning i STN-området. Hvordan beregningsopplegget kan brukes, er illustrert ved å beregne målet for årene 2013 og 2016. Beregningene viser at verdiskapningen målt per innbygger er betydelig lavere i STN-området enn gjennomsnittet for Troms og Finnmark. Forklaringen på dette er lavere yrkesdeltakelse i befolkningen. Noe av dette skyldes en høy andel eldre i befolkningen, men den viktigste forklaringsfaktoren er lavere yrkesdeltakelse i aldersgruppen som normalt sett utgjør arbeidsstyrken, enn det som er gjennomsnittet i Troms og Finnmark. Hvis yrkesdeltakelsen hadde økt til snittet for de to fylkene, ville verdiskapningen per innbygger også vært oppe på gjennomsnittet for fylkene. Dette betyr at det er et stort potensial i området når det gjelder vekst i næringsutviklingen fremover.

I henhold til WHO (Ottawacharteret, 1986) er helsefremmende arbeid å skape de rammene som gir enkeltindividet mulighet til å ta kontroll over egen helse. Sosial ulikhet og forskjellsbehandling er stressfaktorer som utgjør helsefare. Imidlertid, sosial ulikhet (klasse, etnisitet, mulighet for innflytelse m.m.) blir ofte tatt for gitt, både av dem som rammes av ulikhet, og av dem som ikke rammes. Forskjellsbehandling blir ofte fortiet eller forklart ved egenskaper hos den gruppen som rammes negativt. Det bidrar til at de strukturene som opprettholder ulik behandling av grupper i samfunnet, forblir uuttalte og usynlige. Den menneskelige tålegrensen for belastninger påvirkes av spillet mellom de kravene som stilles, hvilken innflytelse man har på valg av løsninger, og om man får sosial støtte for å mestre utfordringene (Karasek & Theorell, 1990). Man kan tåle høyere stressnivåer når man gis et brukbart handlingsrom og får sosial støtte under mestringsprosessen. Forventning om at innsats

gir forbedring, øker også tålegrensen. Samtidig svekkes tålegrensen når varigheten, omfanget og opphopning av belastende krav øker, fordi ekstrainsats tapper krefter og innskrenker mulighetene for hvile.

Den reindriftssamiske befolkninga i sørsamisk område er en liten minoritet både i nasjonal, i samisk og i reindriftssamisk sammenheng. Den historiske ballasten og den uttalte minoritetsposisjonen har innskrenket mulighetene for innflytelse på egne levekår. Reindrifta i Norge har gått fra å være en familiebasert levemåte og næringsvei regulert av samisk sedvane og skikker, til å være en lovregulert produksjonsbedrift organisert etter privatrettslige prinsipper innenfor det moderne norske samfunn. Regelverk og eksterne inngrep har innskrenket den iboende bærekraft-mekanismen i reindrifta: det fleksible samspeillet rein–landskap–menneske.

Denne artikkelen har, med utgangspunkt i befolkningas egen erfaring og kunnskap om psykisk belastende livsbetingelser, presentert noen av de leve- og arbeidsforholdene som setter rammebetingelser for den enkelte reindriftsutøvers muligheter til å ivareta egen helse. I tillegg til en rekke fysiske belastninger viser undersøkelsen at den reindriftssamiske befolkninga i sørsamisk område utsettes for massiv diskriminering, og at myndighetene ikke har maktet å vise forståelse for og ta hensyn til de problem, behov og utfordringer den reindriftssamiske befolkninga står overfor i sitt liv og virke. Risikoen for redusert psykisk helse og livskvalitet øker parallelt med grad av negative holdninger og handlinger fra myndigheter, medier og de sosiale omgivelsene. På bakgrunn av disse funnene er det nærliggende å anta at stressnivået i den reindriftssamiske befolkninga i sørsamisk område utgjør en betydelig helserisiko både for dagens voksne og for den oppvoksende generasjon.

Helsestandarder i befolkninga i Norge er høy, og forebyggende helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i arbeidslivet har stått sentralt i flere tiår. Helsedirektoratet (2010) fremhever hvor viktig det er å følge opp de grupper i samfunnet som er utsatt for hyppige eller mange risikofaktorer. Det kan gjøres ved å fjerne eller dempe årsaken til helsebelastningen, eller ved at man tilfører ressurser eller styrker eksisterende ressurser. Stortingets folkehelsemelding påpeker nødvendigheten av samarbeid på tvers av sektorene i samfunnet, og fremhever betydninga av å bekjempe diskriminering og utenforskap/sosial eksklusjon, spesielt for den psykiske helsas skyld (HOD, 2015). Nasjonale føringer oppfordrer således til at man skal legge vekt på helserelaterte leve- og arbeidskår for den reindriftssamiske befolkninga i sørområdet. Når oppmerksomheta allikevel har vært minimal, kan det ha sammenheng med de strukturene som usynliggjør og opprettholder sosial ulikhet og forskjellsbehandling. Ved utbygginger og andre inngrep, så vel som ved utforming av regelverk og politiske vedtak, mangler konsekvensutredninger av om og hvordan livskvaliteten og helsa til den reindriftssamiske befolkninga blir berørt. For vindkraftutbygging vurderes eksempelvis helsemessige konsekvenser i forhold til tap av rekreasjonsområder og støynivå i nærområdet, mens det ikke fremkommer vurderinger av hvordan helsa til reindriftsamene i området berøres.

Tillit bygger på de forventningene man har til at systemet forstår ens egne behov, hvilke erfaringer man har med systemets holdninger til og ivaretagelse av disse behovene, og hvorvidt man har nærhet til og innflytelse på beslutningsprosessene (Grosse, 2012). Sentrale myndigheter oppleves ikke som støttespillere av reindriftsutøverne. De menneskelige og materielle kostnadene som påføres reindrifta ved krav om tilpasninger, blir ikke oppfattet, forstått eller vurdert som viktige. Holdninger og handlinger fra sentrale myndigheter legger normer for hva som er sosialt akseptabelt i samfunnet, noe som reflekteres i omfanget av ydmykende eksponering i media og negative holdninger og aggressive handlinger fra folk utenfor reindrifta. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (Barne- og likestillingsdepartementet, 2017) pålegger offentlige myndigheter å tilegne seg nødvendig kunnskap om brukergruppene utfordringer, behov og synspunkter, og utforme

tjenester/tilbud/regler for å møte disse utfordringene og behovene. En oppfølging av denne lovpålagte forpliktelsen overfor den reindriftssamiske brukergruppa i sørsamisk område vil bidra til at kunnskap om de materielle, praktiske og sosiale rammebetingelsene som innvirker på helsa til reindriftssamene, blir del av premisgrunnet ved forvaltningsmessige og politiske vedtak som berører reindriftsbefolkninga.

Resultatene viser betydelige arbeidsrelaterte fysiske påkjenninger og høy skade-/ulykkesfrekvens som tilsier at det trengs mer detaljert kunnskap om risikosituasjoner og skadereduserende tiltak eller hjelpemidler som er tilpasset reindrifta. Tradisjonelt har rolige driftsperioder gitt reindriftsutøveren rom for rekreasjon, men opphopning av krav om tilpasninger gir merarbeid på bekostning av hvileperiodene. Ordninger med tilgjengelig og kvalifisert reindriftsvikar bør utredes. Alle mennesker har en tålegrense for belastninger, et sted der krav om ytelse og mestring overskrider den kapasitet og de ressurser man har til rådighet. Samfunnet har et ansvar for å tilrettelegge slik at leve- og arbeidskårene, også for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område, er forenlig med god helse.

Denne artikkelen har sett på studiepoengproduksjonen i samisk språk ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge. Tre institusjoner tilbyr i dag slike kurs: Samisk høgskole, UiT Norges arktiske universitet og Nord universitet. Som statistikken viser, har det vært økning i studiepoengproduksjonen i samisk, mens mange andre språkfag har lavere søkertall og lavere studiepoengproduksjon enn for fem og ti år siden. Slik sett må man kunne si at studiepoengproduksjonen i samisk bidrar til at samiske språk kan brukes på stadig flere arenaer i samfunnet.

For å dekke et økende behov for høy kompetanse i samisk er det nødvendig å opprettholde studiepoengproduksjonen i alle samiske språk. Butenschøn-utvalget påpekte at rekrutteringen til høyere utdanning i samisk starter allerede i barnehagen. Det må derfor jobbes med rekruttering til samiskspråklige tilbud både i barnehagen, grunnskolen, videregående opplæring og til universitet og høgskole. Det er også viktig med rekrutteringsstillinger i høyere utdanning. Stipendiatstillinger og post.doc.-stillinger bør brukes i større grad enn det som er tilfelle i dag. Det er viktig at ulike institusjoner har et hovedansvar for kurs i ulike samiske språk, men det bør ikke medføre at andre institusjoner ikke også skal kunne bidra til studiepoengproduksjon i faget. Samarbeid mellom institusjonene er i denne sammenheng viktig. SAK 7-samarbeidet bør derfor revitaliseres.

Sjøl om studiepoengproduksjonen i alle tre samiske språk må sies å være god, er tallene sammenliknet med andre språk fortsatt relativt små. Dette betyr at flere av kursene kan være i fare for å bli nedlagt fordi de ikke bidrar til inntjening for lærestedet. Fordi samiske språk er definert som definitivt truet og alvorlig truet av UNESCO, må disse ses i ei særstilling. UiT Norges arktiske universitet har vedtatt å beskytte samiske studier, slik at ikke eventuelt lavere søkertall skal føre til nedlegging av samiske kurs. Dette er et eksempel andre UH-institusjoner også bør vurdere. Resultatindikatorene bør i større grad enn i dag belønne institusjoner som tilbyr samiske språkkurs med få studenter.

Statistikken påviser også at det er klar sammenheng mellom antall samiske kurs en institusjon tilbyr, og den samlede studiepoengproduksjonen i samisk. Derfor bør sentrale myndigheter vurdere incitamentet slik at institusjonene motiveres til å tilby flere samiskspråklige kurs. Studiepoengindikatoren og kandidatindikatoren er i denne sammenheng ikke nok.

NOKUT stiller kvantitative og kvalitative krav til institusjoner som skal tilby høyere utdanning, også for samisk. De kvalitative kravene må være de samme for samisk som for andre fag. Samisk utdanning skal holde høy kvalitet. Derimot bidrar de kvantitative kravene til at enkelte institusjoner ikke oppretter kurs fordi de ikke oppfyller de formelle kvantitetskravene. Flere av de kvantitative kravene vil i overskuelig framtid være umulige å oppfylle for samiske kurs. Her

bør Sametinget på ny gå i dialog med NOKUT og Kunnskapsdepartementet for å finne hensiktsmessige løsninger på situasjonen.

Mediesituasjonen for samisk opplæring og utdanning er ofte preget av negative enkelthenvendelser og spådommer om at samiske språk er i ferd med å dø ut. For å sikre gode elevtall for samisk og en god studiepoengproduksjon i språkene er det viktig å presentere samiske språk som nyttige og viktige. En god og effektiv rekrutteringsstrategi er viktig for å sikre at studiepoengproduksjonen i samisk holder seg på et høyt nivå i framtida. Her er det viktig at det tilrettelegges for ungdommer og kandidater slik at de motiveres til høyere utdanning. Fleksibilitet, signalisering av gode jobbmuligheter og mulighet for studieopphold i utlandet kan bidra til at ungdom velger å studere samisk språk.

Mangel på lærekrefter i samisk medfører at lærestedene ikke alltid kan tilby de samme kursene hvert studieår. Da er det viktig med forutsigbare ordninger som gjør at studentene kan planlegge utdanninga. For eksempel bør det gis lett tilgjengelig informasjon om når de ulike samiskspråklige studietilbudene starter opp. Lærestedene bør legge slike planer for flere studieår fram i tid. Det bør være godt informert om disse planene, og de bør være lett tilgjengelige på internett.

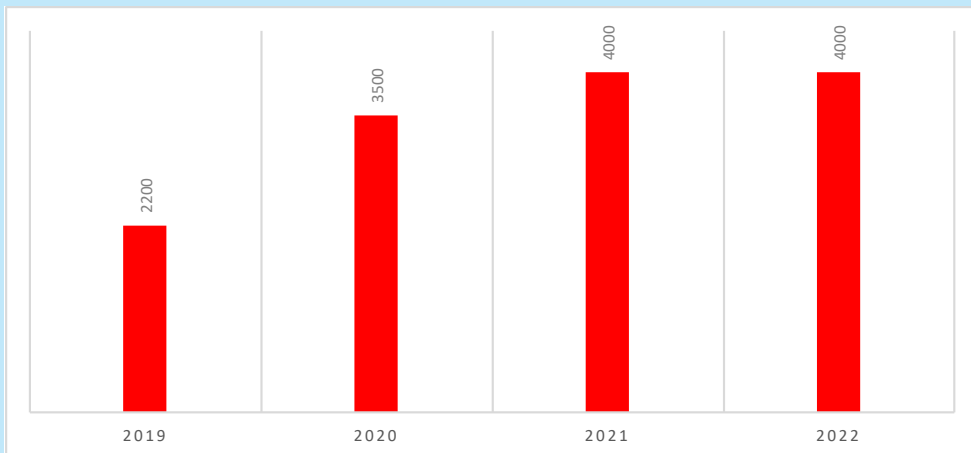
Et interessant spørsmål når det gjelder studiepoengproduksjonen, er om utviklingen er tilbudsrevet eller etterspørselsrevet. Vi har tidligere dokumentert at antall kurs påvirker hvor mange studiepoeng som produseres. Det kan se ut som om det er en betydelig etterspørsel etter samiske språkkurs som gir studiepoeng, og at det som må til for at produksjonen skal øke ytterligere, er at det utvikles og tilbys enda flere samiske språkkurs.

Et kort innblikk i samiske studieprogram viser også at mange ikke fullfører på normert tid. I en rekke tilfeller mangler likevel kandidatene lite på å få gjennomført graden. Disse defineres gjerne som «lavhengende frukter» i akademia, og UH-sektoren bør bestrebe seg på ei oppfølging av disse kandidatene slik at de får gjennomført utdanningsløpet. NOU 2016:18 Hjertespråket drøfter også tiltak for rekruttering.

Studiepoengproduksjonen i samisk vil fortsatt være en viktig indikator for hva som er samfunnsbehovet når det gjelder samiske språk, og for å styrke statusen for samiske språk. Dersom det er en målsetning å etablere en sterkere og mer bærekraftig samisk filmkultur, med et variert tilbud av høy kvalitet og med god tilgjengelighet for publikum og forskere, anbefales det å følge denne tilrådingen. Dette for å videreutvikle og styrke samisk kultur og identitet, og for å øke den generelle kunnskapen om samisk kultur i det norske samfunnet.

Dersom det er en målsetning å etablere en sterkere og mer bærekraftig samisk filmkultur, med et variert tilbud av høy kvalitet og med god tilgjengelighet for publikum og forskere, anbefales det å følge denne tilrådingen. Dette for å videreutvikle og styrke samisk kultur og identitet, og for å øke den generelle kunnskapen om samisk kultur i det norske samfunnet.

Figuren viser Sametingets estimerte budsjettbehov for film og filmarbeid i årene 2019–2022. Merk at budsjettestimater i hovedsak ikke inkluderer tilgjengelighet, formidling og forskning. Figur 6.13 Sametingets estimerte budsjettbehov (i 1000 kr)

For å nå en slik målsetning bør følgende tiltak gjennomføres innen de tre tiltaksområdene 1) filmkultur, 2) filmtilbud og 3) tilgjengelighet, formidling og forskning.

1) Samisk filmkultur

Videreføre kompetanseutvikling og -heving av filmarbeidere, inkludert tiltak rettet mot barn og unge. Videreutvikle, forsterke og koordinere samarbeid mellom de ulike regionale, nasjonale og nordiske filminstitusjonene i Sápmi.

2) Filmtilbudet

Øke bevilgningene til produksjon av samiske langfilmer og TV-produksjoner.

Øke produksjonen av filmer rettet mot barn og unge.

Øke satsningen på fortellinger med minoritets-samisk og flerkulturell tematikk.

3) Tilgjengelighet, formidling og forskning

Videreføre, utvide og styrke formidling og tilgjengeliggjøring av samisk film gjennom teksting, versjonering/dubbing, strømmetjenester og informerte undervisningsopplegg.

Videreføre og styrke samiske filmtiltak på kulturarrangementer og festivaler.

Etablere en brukervennlig samlet registrerings- og arkiveringstjeneste for hele Sápmi som inkluderer NRK Sápmis arkiv. Gjøres tilgjengelig for forskning.

Øke forskningen på samisk film for å møte samiske, minoritetssamiske og flerkulturelle samfunnsutfordringer i tråd med humaniorafagenes analytiske og fortolkende egenskaper.¹

Film har stor kraft til å endre stigma, bygge fellesskap og løfte frem mangfold. La publikum bli beveget, opplyst og engasjert av en ny bølge samiske filmer.

¹ Meld. St. 25 (2016–2017) *Humaniora i Norge*.

Innholdsfortegnelse

1 Mandat og grunnlag.....	13
1.1 Analysegruppas mandat.....	13
1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget.....	14
1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag	14
1.4 Faglig analysegruppe for samisk statistikk	15
2 Oppslutningen om Ap, H, Sp og FrP ved sametingsvalg sammenliknet med stortingsvalg 1989–2017: Er det nasjonale valgvinger eller samepolitikken som teller?	16
2.1 Innledning.....	16
2.2 Sametings- og stortingsvalg	17
2.3 Hva finner vi?.....	20
2.3.1 Valgdeltakelsen:	20
2.3.2 Oppslutning om de fire partiene Ap, H, Sp og FrP.....	21
2.4 Konklusjoner	27
2.5 Faktaboks: Metode og data	28
3 Verdiskapning i STN-området	32
3.1 Innledning.....	32
3.2 Et mål for verdiskapning	34
3.3 Beregnet verdiskapning.....	35
3.4 Oppsummering	40
4 Helserelaterte leve- og arbeids-forhold for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område	44
4.1 Introduksjon.....	45
4.1.1 Samisk reindrift, livsform og næring	45
4.1.2 Samisk reindrift i sørsamisk område	46
4.2 Kunnskap om helserelaterte forhold for samisk befolkning i sørsamisk område.....	47
4.3 En undersøkelse av arbeids- og levekår med betydning for psykisk helse og livskvalitet....	48
4.3.1 Forskningsprosjektet «Reindriftas hverdag»	48
4.3.2 Svargruppa fra samisk reindrift i sørsamisk område	49
4.4 Resultater	52
4.4.1 Fysiske påkjenninger	52
4.4.2 Stress og krav i arbeidet.....	54
4.4.3 Forholdet til myndighetene	55
4.4.4 Marginalisering, diskriminering og kriminelle handlinger	56
4.4.5 Rovvilt og andre eksterne inngrep	57
4.4.6 Livskvalitet og psykisk helse	58

4.4.6.1	Trivsel med arbeidet.....	58
4.4.6.2	Livskvalitet, trivsel med livet.....	59
4.4.6.3	Psykisk helse.....	60
4.4.6.4	Bruk av rusmidler.....	61
4.5	Utfordringer.....	62
5	Studiepoengproduksjon i samiske språk.....	68
5.1	Innledning.....	68
5.2	Samisk høyere utdanning i et historisk perspektiv.....	69
5.3	Betydningen av samisk språk ved universiteter og høyskoler.....	70
5.4	Fokus og satsing på elevtall og studenttall.....	70
5.5	Ansvarsfordeling for samisk høyere utdanning.....	71
5.5.1	Studiepoengproduksjon i sørsamisk.....	72
5.5.2	Studiepoengproduksjon i lulesamisk.....	74
5.5.3	Studiepoengproduksjon i nordsamisk.....	75
5.5.4	Studiepoengproduksjon i samisk totalt.....	79
5.6	Tilrådingen.....	80
6	Samisk filmbølge baner vei.....	83
6.1	Hva er samisk film?.....	83
6.2	Empiri og metode.....	84
6.3	Samisk filmhistorie, 1917–1989.....	85
6.3.1	Utenfraperspektiv.....	86
6.3.2	<i>Ante</i> som vendepunkt.....	86
6.3.3	<i>Veiviseren</i> som gjennombrudd.....	86
6.4	Samisk filmpolitikk, 1979–2017.....	88
6.5	Samisk film i tall, 1988–2017.....	89
6.5.1	Første tiår: 1988–1999.....	89
6.5.2	Andre tiår: 2000–2009.....	91
6.5.3	Tredje tiår: 2010–2017.....	92
6.5.4	Utvikling: dokumentar- og fiksjonsfilm, format og kjønn.....	94
6.6	Finansiering: Sametinget og andre kilder.....	96
6.6.1	Sametingets bevilgninger.....	96
6.7	Visningsarenaer: kringkasting, strømming og festivaler.....	97
6.8	Funn, betydning og utfordringer.....	98
6.9	Tilråding.....	99
7	Samiske tall.....	102
7.1	Innledning.....	102
7.2	Noen kommentarer til tabellene.....	102

1 Mandat og grunnlag

Retningslinjer for Faglig analysegruppe for samisk statistikk er fastsatt av Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet 12. september 2011 i medhold av Prosedyrer for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget av 11. mai 2005, fastsatt ved kgl. res. 1. juli 2005

Formålet med vedtaket var å styrke faktagrunnlaget for vurderinger og beslutninger i konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

1.1 Analysegruppas mandat

Faglig analysegruppe skal innen 1. oktober hvert år legge fram en rapport til Fornyings-, administrasjons- og kirke departementet og Sametinget. Rapporten skal, så langt mulig, gi oversikt over og analyse av situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunnet i Norge. Rapporten legges til grunn for det årlige budsjettarbeidet og for konsultasjoner mellom statlige myndigheter og Sametinget.

Analysegruppen kan drøfte og formidle sine funn gjennom faglige artikler og kronikker, og gruppen kan invitere til og delta i faglige konferanser, seminarer og lignende.

Analysegruppen har ansvaret for å utvikle og jevnlig forbedre metoder for presentasjon av oversikter og analyser i de årlige rapportene. Rapporten bør i størst mulig grad være sammenlignbar fra en periode til en annen.

Utarbeidelsen av rapporten skal ta utgangspunkt i foreliggende statistikk og/eller annen relevant data og informasjon fra evaluerings-, utrednings- og forskningsarbeid. Analysegruppen har ansvaret for å fremskaffe foreliggende statistikk og nødvendig data og informasjon for utarbeidelse av rapporten.

Analysegruppen bestemmer selv hvilke temaer som behandles i de årlige rapportene. Blant temaer som kan være aktuelle å behandle er:

Av mandatet framgår det at følgende samfunnsområder er særlig aktuelle å behandle:

- Språk
- Oppvekst, utdanning og forskning
- Ligestilling
- Helse og sosial, herunder befolkningsutvikling, demografi, inntekt
- Næringer, herunder sysselsetting, næringsstruktur, tradisjonelle næringer
- Miljø- og ressursforvaltning, endringer i det materielle kulturgrunnlaget, deltakelse og innflytelse
- Kulturarbeid og allmennkultur, herunder kunstuttrykk, media
- Sivile samiske samfunn, herunder organisasjons- og institusjonsutvikling

Analysegruppen kan påpeke mangel på kilde- og kunnskapsgrunnlag og behov for utvikling av statistikk innen temaer gruppen anser for relevante.

Analysegruppen kan bli bedt om utfyllende vurderinger og eventuelt nærmere bearbeidelse av deler av materialet i forhold til særlige behov som Regjeringen og Sametinget måtte ha.

1.2 Konsultasjonene mellom statlige myndigheter og Sametinget

Som urfolk har samene rett til å bli konsultert i saker som kan få direkte betydning for dem. Denne retten er nedfelt i *ILO-konvensjonen nr. 169 om urfolk og stammefolk i selvstendige stater* artikkel 6.

Formålet med prosedyrene er å:

- Bidra til en praktisk gjennomføring av statens forpliktelse til å konsultere med urfolk
- Søke å oppnå enighet mellom statlige myndigheter og Sametinget når det overveies å innføre lover eller tiltak som kan påvirke samiske interesser direkte
- Legge til rette for utvikling av et partnerskapsperspektiv mellom statlige myndigheter og Sametinget som virker til styrking av samisk kultur og samfunn
- Utvikle felles forståelse for situasjonen og utviklingsbehovet i samisk samfunn

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget heter det videre i paragraf 5 om de faste møtene:

- Det skal avholdes faste halvårslige politiske møter mellom statsråden for samiske saker og Sametingspresidenten. Fagstatsråden deltar på disse møtene etter behov. I de faste halvårslige politiske møtene skal en ta opp situasjonen og utviklingsbehovene for samfunn, saker av grunnleggende prinsipiell karakter og pågående prosesser.
- Det skal avholdes faste halvårslige møter mellom Sametinget og det interdepartementale samordningsutvalget for samiske saker. I møtene skal det blant annet redegjøres for aktuelle samepolitiske saker i kommende periode.

1.3 Behov for et kunnskapsgrunnlag

I prosedyrer for konsultasjon mellom statlige myndigheter og Sametinget behandler paragraf 8 behov for utredninger og kunnskapsgrunnlag. Den sier følgende om kunnskapsgrunnlaget:

- Kommunal- og regionaldepartementet og Sametinget nedsetter i fellesskap en faglig analysegruppe som blant annet på bakgrunn av samisk statistikk årlig avlegger en rapport om situasjon og utviklingstrekk i det samiske samfunn. Rapporten legges til grunn for konsultasjoner i konkrete saker og for konsultasjoner om utviklingsbehov for samiske samfunn i ett av de halvårslige møtene mellom statsrådene for samiske saker og Sametingspresidenten.
- Når statlige myndigheter eller Sametinget mener det er behov for utredninger for å styrke faktagrunnlaget eller det formelle grunnlaget for vurderinger og beslutninger skal dette tilkjennegis så tidlig som mulig, og partene skal bringe spørsmål knyttet til mandat for eventuelle utredninger inne i konsultasjonsprosessen. Staten og Sametinget skal søke

å oppnå enighet om både mandat, og hvem som skal stå for et eventuelt utredningsarbeid. Staten og Sametinget har plikt til å bistå med nødvendige opplysninger og materiale som det er behov for ved gjennomføringen av utredningsarbeidet.

Det nedsettes en analysegruppe til å komme med en årlig rapport.

1.4 Faglig analysegruppe for samisk statistikk

Arbeids- og inkluderingsdepartementet og Sametinget er blitt enige om i fellesskap å oppnevne leder, nestleder og tre medlemmer til Faglig analysegruppe for samisk statistikk, dette med en funksjonstid på fire år. Disse er oppnevnt i perioden 2016 – 2020:

Kevin Johansen, leder (Nordlaanten Fylhkeålma - Fylkesmannen i Nordland)

Snefrid Møllersen, nestleder (Sámi našuvnnalaš gealbobálvalus - psykalaš dearvvašvuodasuddjen ja gárrendilledikšu/Samisk nasjonal kompetansetjeneste - Psykisk helsevern og rus)

Iulie Aslaksen, (Statistisk sentralbyrå)

Per Tovmo (Institutt for Samfunnsøkonomi, Norges Teknisk-Naturvitenskapelige Universitet)

Torkel Rasmussen, (Sámi allaskuvla/Samiske høgscole)

Prosjektleder er Yngve Johansen, som er ansatt i halv stilling.

2 Oppslutningen om Ap, H, Sp og FrP ved sametingsvalg sammenliknet med stortingsvalg 1989–2017: Er det nasjonale valgvinger eller samepolitikken som teller?

Marcus Buck, Kristian H. Haugen, Jonas Stein og Sigbjørn Svalestuen¹

Sammendrag

Partisystemet i Sametinget kan betegnes som et hybrid system som består av både rene samiske lister som ikke stiller til valg til Stortinget, og nasjonale partier som stiller lister både til stortingsvalg og til sametingsvalg. Valgene til Sametinget og Stortinget holdes samtidig. Det er derfor interessant å finne ut om det i hovedsak er de nasjonale trendene i stortingsvalgene som bestemmer oppslutningen om de nasjonale partiene i sametingsvalgene, eller om oppslutningen til disse partiene i sametingsvalgene følger en egen logikk. Med utgangspunkt i teorier om såkalte første- og andreordensvalg, om sosial tyngdekraft samt effekter av valgordninger undersøker vi ved hjelp av valgdata omregnet til valgkretsene til Sametinget: 1) hvorvidt sametingsvalgene kan sies å være overskygget av stortingsvalgene for de nasjonale partiene Ap, H, Sp og FrP, 2) hvorvidt endringsmønstrene i oppslutningen mellom valgene varierer mellom de samiske kjerneområdene og områder der samisk kultur ikke er like synlig og 3) hvorvidt vi kan finne noen effekter av veksten i valgmannantallet og endringene i valgloven til Sametinget i 2009 på spørsmålene 1) og 2).

2.1 Innledning

I dette kapitlet analyserer vi noen aspekter ved valgene til Sametinget sammenliknet med valgene til Stortinget. Vi er interessert i partier som har stilt til valg både til Sametinget og Stortinget. Vi baserer analysene på valgdata omregnet til valgkretsene til Sametinget fra det første valget i 1989 til valget høsten 2017. Ved hjelp av valgdata på kommunenivå har vi omregnet oppslutningen i stortingsvalgene for Ap, H, Sp og FrP til Sametingets valgkretser.²

Det nye i denne studien sammenliknet med andre studier av sametingsvalg er at vi sammenlikner oppslutningen til disse partiene også for stortingsvalgene i Sametingets valgkretser. Vi har brukt to kilder for tallene for sametingsvalgene: Tallene for 2005, 2009,

¹ Alle ved Institutt for samfunnsvitenskap, UiT Norges arktiske universitet.

² Vi har benyttet paneldatasettet GATOR (<https://dataverse.no/dataverse/rokkan>).

2013 og 2017 er hentet fra SSB, mens tallene for 1989, 1993, 1997 og 2001 er framskaffet av Torunn Pettersen og Jo Saglie.³

I dette konkrete prosjektet for Faglig analysegruppe for samisk statistikk skal vi besvare følgende spørsmål:

1. Kan oppslutningen om Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet og Fremskrittspartiet ved sametingsvalgene over tid sies å reflektere de nasjonale trendene i stortingsvalgene for disse partiene? Kan de nasjonale trendene i stortingsvalgene sies å bestemme trendene i oppslutning om disse partiene også i sametingsvalgene i større eller mindre grad?
2. Har endringsmønstrene i oppslutningen til disse partiene i sametingsvalgene sammenliknet med stortingsvalgene variert mellom de samiske kjerneområdene og de mer perifere områdene?
3. Har den markerte veksten i valgmanntallet til Sametinget påvirket forholdene som er berørt under spørsmål 1 og 2?
4. Har endringene i valgloven til Sametinget som trådte i kraft i 2009, påvirket forholdene berørt under spørsmål 1 og 2?

2.2 Sametings- og stortingsvalg

Utgangspunktet for våre analyser er en idé om at når to valg holdes samtidig, i dette tilfellet valg til Sametinget og valg til Stortinget, er det et åpent spørsmål hvorvidt begge valgene oppfattes som like viktige av velgerne. For eksempel i Sverige holdes lokal- og regionalvalg samtidig med valg til Riksdagen, og kritikerne mener at lokal- og regionalvalgene overskygges av valget til Riksdagen, både i selve valgkampen og ved at en relativt liten andel velgere splitter sine stemmer – altså velger et annet parti i lokal- og/eller regionalvalget enn til Riksdagen.

Andre mener derimot at selv om stemmesplittingen var lav på 1970-tallet, så viser seinere undersøkelser at den har økt til dels betydelig mellom spesielt lokal- og riksdagsvalg over tid. I tillegg viser det seg at valgkampene med tiden i økende grad er preget av lokale saker og lokale valglister (se Erlingsson og Oscarsson 2015). Erfaringene fra Sverige tilsier altså på den ene siden at velgerne kan komme til å legge mindre vekt på lokale saker når valgene holdes samtidig, men på den andre siden at slik ulik vektlegging ikke nødvendigvis er hugget i stein. Valgaterferden ved to samtidige valg kan være dynamisk og endres over tid. Det er derfor viktig å ta hensyn til tidsdimensjonen når vi sammenligner valg på denne måten.

I Norge foregår valgene til kommunestyre og fylkesting på andre tidspunkt enn valgene til Stortinget. At rikspolitikken skulle overskygge lokal- og regionalvalgene, vil derfor i utgangspunktet virke mindre sannsynlig i Norge enn i Sverige. Likevel er det også i studier av valg i Norge stilt spørsmål ved om ikke lokal- og regionalvalgene av mange, både i media og blant velgerne, mer oppfattes som en slags «riksmeningsmåling» om regjeringens popularitet enn som genuine lokale og regionale valg (se Gitlesen og Rommetvedt 1994). Det er vanlig i valgforskningen å analysere såkalte rikstendenser opp mot lokale variasjoner. Studier viser da også at det er stor variasjon mellom kommuner med hensyn til hvor «lokale» lokalvalgene kan sies å være (se Buck mfl. 2006; Saglie og Christensen 2017; Saglie 2009; Saglie og Bjørklund 2005).

---

³ Vi retter en stor takk til Torunn Pettersen og Jo Saglie for at vi får bruke disse dataene. Verken SSB eller Pettersen og Saglie er ansvarlige for vår bruk av dataene.

Innslagene av lokale valglister er et typisk eksempel på trekk som er med på å gjøre lokalvalget mer «lokalt» enn valgene i kommuner som ikke har slike lister. På samme måte er det ingen tvil om at når drøyt halvparten av stemmene avgitt i sametingsvalgene går til lister som ikke stiller i stortingsvalgene, er det et trekk som klart indikerer at sametingsvalgene delvis er genuint forskjellige fra stortingsvalgene. Velgerne til Sametinget har rett og slett et annet tilbud å velge i enn de har ved stortingsvalgene. Over halvparten av velgerne benytter seg jevnt over av dette tilbudet. Videre kan vi anta at det kan variere mellom valgkretsene hvor «samiske» sametingsvalgene er.

Forholdet mellom stortings- og sametingsvalg har selvsagt vært gjenstand for analyser. I en analyse av velgerne og den samiske offentligheten i valgkampen i 2009 drøfter Rune Karlsen (2011) hvorvidt sametingsvalget overskygges av stortingsvalget blant velgerne til Sametinget. Karlsen tar utgangspunkt i et skille mellom såkalte første- og andreordensvalg. Dette skillet ble først benyttet av Reif og Schmitt (1980) med utgangspunkt i studier av valg til Europaparlamentet sammenlignet med valg til de nasjonale parlamentene. Skillet sier at velgerne legger mest vekt på valg til de organer som legger hovedpremissene for politikken i storsamfunnet, i dette tilfellet valg til de nasjonale parlamentene, og mindre vekt på det som oppfattes som sekundære politiske organer. Temaet har vært fulgt opp i flere studier i etterkant (van der Eijk og Franklin 1996; Marsh 1998).

Karlsen påpeker at denne logikken ikke uten videre lar seg overføre til sametingsvalgene. Sametingsvalgene skiller seg fra andreordensvalgene til Reif og Schmitt på flere vesentlige områder. I tillegg til de forholdene vi har beskrevet over, altså at sametingsvalgene holdes samtidig med stortingsvalgene, og at flere valglister bare stiller i sametingsvalgene, peker Karlsen på tre forhold som identifiserer andreordensvalg hos Reif og Schmitt, og som ikke kan sies å være til stede ved sametingsvalg. Det dreier seg om at valgdeltakelsen er lavere i andreordensvalg, at regjeringspartier taper, og at store partier taper (Karlsen 2011: 253–254). Vi vil legge til at det at EU-valgene av mange oppfattes som nasjonale «riksmeningsmålinger» heller enn som genuine valg til Europaparlamentet, opptar også valgstrategene i de store europeiske partiene. De treffer derfor ofte tiltak for å begrense «skaden» de regner med å bli påført i EU-valgene. I Spania er det for eksempel vanlig for regjeringspartiene å beordre en populær politiker til å tre ut av regjeringen for å stå på toppen av listen i valget til Europaparlamentet. Denne typen «tiltak» er ikke vanlig i sametingsvalgene.

På bakgrunn av drøftingen over vil vi presisere at det vi er interessert i her, ikke er hvorvidt sametingsvalgene i sin helhet kan sies å være overskygget av stortingsvalgene, men hvorvidt vi kan finne indikasjoner på dette hos de fire nasjonale partiene vi undersøker. Vi er også interessert i trendene med hensyn til disse forholdene over tid. Videre er vi selvsagt interessert i om vi kan finne forskjeller mellom de fire partiene.

Det andre spørsmålet, hvorvidt endringsmønstrene i oppslutningen til disse partiene varierer mellom de samiske kjerneområdene og områdene der samisk kultur er mindre synlig, er inspirert av klassisk teori om sosial tyngdekraft. I en studie publisert første gang i 1937 fant Herbert Tingsten at arbeidere som bodde i områder med stor tetthet av andre arbeidere, hadde større tilbøyelighet til å identifisere seg med arbeiderklassen enn arbeidere som bodde i områder der de utgjorde et mindretall (Tingsten 1975). En rekke studier har vist at sosial kontekst har betydning for valgfatterden i den forstand at den enkelte velgers tilbøyelighet til å stemme i det hele tatt og velge et parti framfor et annet kan forsterkes eller svekkes av omgivelsene. På den ene siden vil de som er i mindretall, trekkes mot flertallet, og på den andre siden vil de som tilhører den dominerende gruppen, få forsterket tilhørigheten til flertallet.

Funnene fra forskningen spriker imidlertid med hensyn til hvordan disse mekanismene fungerer i ulike kontekster (Grönlund 2004). Med utgangspunkt i funnene til Josefsen og Skogerbø (2011) og Karlsen (2011) kan vi anta at hvor dominerende tendensene i stortingsvalgene er i forhold til sametingsvalgene, vil variere med oppmerksomheten om samiske spørsmål i valgkretsene, noe som igjen er en konsekvens av større sosial tyngdekraft i samiske kjerneområder. Ifølge Grönlund vil effektene av sosial tyngdekraft også til en viss grad være avhengig av valgordning (Grönlund 2004: 505–506). Vi skal derfor se om vi kan finne noen endringer etter at den nye valgordningen trådte i kraft.

At ulike valgordninger kan ha effekter på valgfaterden, er vel dokumentert (se Gallagher og Mitchell 2005). Det viktigste ved endringen i valgordningen til Sametinget er at størrelsen på valgkretsene ble endret fra 13 kretser som hver hadde 3 mandater, til 7 kretser med varierende antall mandater etter størrelsen på valgmannstallet. Således varierte antall mandater fra hver valgkrets fra 3 til 9 i 2009, og fra 4 til 8 både i 2013 og 2017. Selv om første deletall er satt til 1,4 (noe som favoriserer de største partiene), så har økningen i antall mandater ført til at terskelen for å bli valgt inn er senket, samtidig som den varierer betydelig fra valgkrets til valgkrets (se Josefsen og Aardal 2011). Likevel, når vi ser på avvikene mellom partienes andeler av stemmene og deres andeler av mandatene i Sametinget over tid, samt før og etter 2009, finner vi ikke at avvikene generelt er blitt mindre verken for sametingsvalgene som helhet eller for de fire partiene vi studerer.

Avviket mellom andel av stemmene og andel av mandatene kan måles ved Loosemore-Handby-indeksen.⁴ Dess høyere tall for indeksen, dess større avvik fra perfekt samsvar mellom stemmer og mandater (proporsjonal valgordning). For sametingsvalgene som helhet lå indeksen Loosemore-Handby på 15,4 i 2001 og 23,2 i 2005, mens den i 2009 var 20,5, i 2013 var den 17,6, og i 2017 var den 22,8. Det største partiet, Ap, var samlet sett litt mindre overrepresentert i perioden 2009–2017 enn i 2001 og 2005, mens de tre andre partiene var omtrent like underrepresentert i perioden 2009–2017 som i 2001 og 2005. I den grad vi finner endringer i mønsteret i oppslutningen om de fire partiene ved sametingsvalgene sammenlignet med stortingsvalgene, kan de vanskelig tilskrives endringer i mandatfordelingen sammenliknet med proporsjonal valgordning. Vi finner heller ingen dramatiske endringer med hensyn til antall valglistor. En økning i antall valglistor ville ellers ha nulltet ut effekten av å gjøre valgordningen mer proporsjonal (se faktaboksen).

Derimot kan endringen fra 13 til 7 valgkretser i seg selv ha hatt effekt. Det har nemlig skjedd en betydelig endring med hensyn til sosial tyngdekraft, målt ved oppslutning om sametingsvalget (se faktaboksen). Antall valgkretser med høy andel stemmer til Sametinget sammenlignet med stemmer til stortingsvalgene er redusert. Under den gamle valgordningen var det fire valgkretser (Tana, Kautokeino, Karasjok og Porsanger) der antall stemmer i sametingsvalgene utgjorde mer enn halvparten av stemmene til stortingsvalgene. Videre var det tre valgkretser med rundt en tredjedel så mange stemmer avgitt til Sametinget som til Stortinget. Resten hadde 10 prosent eller mindre. Etter 2009 er det bare en valgkrets, Ávjovári, som ble opprettet i 2009, og som omfatter kommunene Kautokeino, Karasjok og Porsanger, der stemmene avgitt i sametingsvalgene utgjør over halvparten så mange stemmer som stemmer avgitt i stortingsvalgene.

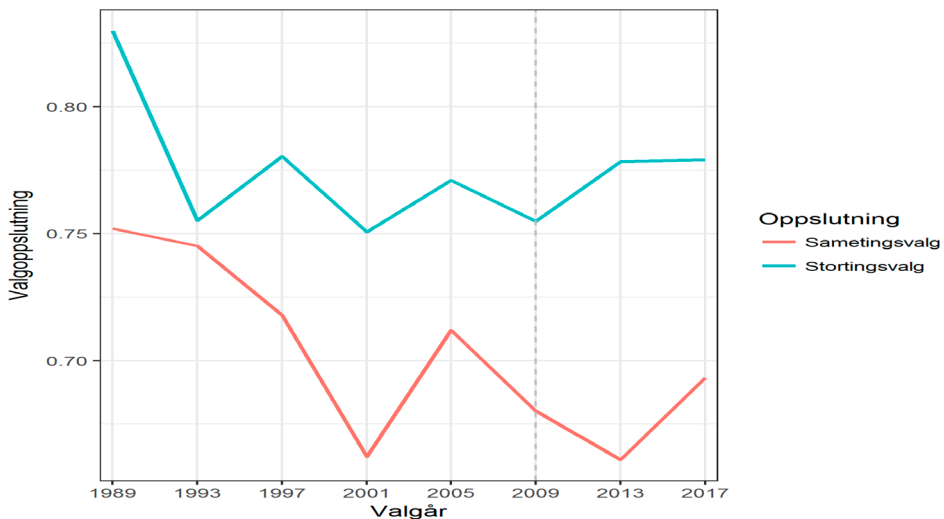
⁴ Indeksen summerer alle prosentvise avvik mellom valglistenes andeler av stemmene og deres andeler av representantene. Summen deles deretter på 2. Se faktaboksen om hvorfor vi har valgt denne indeksen. Tallene er beregnet ved hjelp av valgsimuleringsmetoden Celius. <http://www.samfunnsveven.no/data/celius/>

2.3 Hva finner vi?

2.3.1 Valgdeltakelsen:

Det første vi skal se på, er valgdeltakelsen. Dette er viktig fordi skillet mellom første- og andreordensvalg tilsier at valgdeltakelsen i sametingsvalgene skulle være betydelig lavere enn i stortingsvalgene. Dernest er det viktig fordi teorien om at sametingsvalgene er overskygget av stortingsvalgene, skulle tilsi at svingningene i valgdeltakelsen til Sametinget følger svingningene i deltakelsen ved stortingsvalgene.

Figur 2.1 Deltakelse i stortings- og sametingsvalgene 1989–2017

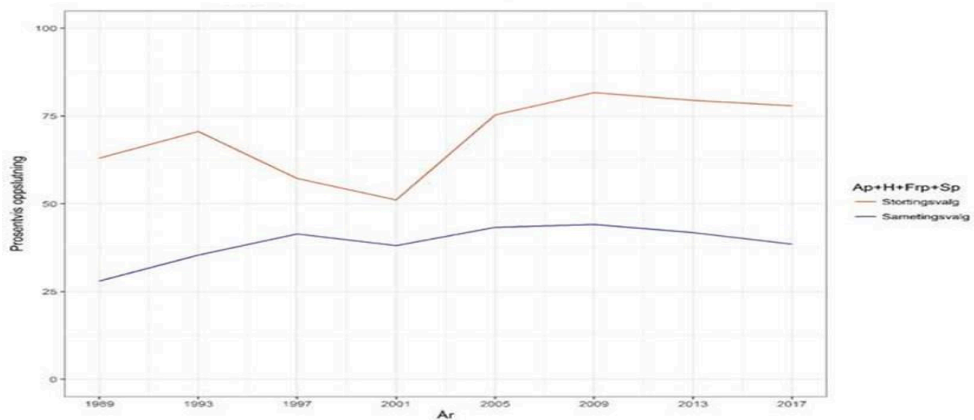
Vi ser i figur 2.1. at mens deltakelsen i stortingsvalgene i tidsperioden har variert fra oppunder 83 og ned til 75 prosent, så har deltakelsen ved sametingsvalgene variert fra oppunder 78 til drøyt 66 prosent. Selv om deltakelsen i sametingsvalgene hele veien har vært lavere enn deltakelsen i stortingsvalgene, er forskjellene mye mindre enn det som er vanlig mellom såkalte første- og andreordensvalg. Det betyr at deltakelsesnivået i seg selv ikke tilsier at sametingsvalgene kan betegnes som andreordensvalg.

Vel så interessant er imidlertid variasjonene mellom valgårene. Vi ser at mønsteret i endringene mellom valgene følger hverandre med bare to unntak: mellom 1993 og 1997 og igjen mellom 2009 og 2013 gikk deltakelsen i stortingsvalget opp, mens deltakelsen i sametingsvalget gikk ned. Med disse to unntakene i mente må vi konkludere med at svingningene i valgdeltakelsen til Sametinget i det store og hele samsvarer med svingningene i valgdeltakelsen til Stortinget. Den nasjonale trenden ser altså ut til i stort monn å slå inn på valgdeltakelsen til Sametinget.

2.3.2 Oppslutning om de fire partiene Ap, H, Sp og FrP

Det neste vi skal se på, er oppslutningen om de fire nasjonale partiene ved sametingsvalgene og stortingsvalgene for hele perioden 1989 til 2017. Vi er særlig interessert i hvorvidt vi kan se store avvik mellom trendene i sametingsvalgene sammenlignet med stortingsvalgene. Vi ser i figur 2.2 at trendene for de to valgene er ganske like, men at svingningene mellom stortingsvalgene er større enn for sametingsvalgene. Det er ett unntak fra sammenfall i trender: Mellom 1993 og 1997 gikk oppslutningen til de fire partiene ned i stortingsvalget, mens den gikk opp i sametingsvalget. Med dette unntaket i minne må vi konkludere med at den samlede oppslutningen om disse fire partiene i sametingsvalgene i det store og hele følger trenden i stortingsvalgene, med noe mindre variasjon. Så langt er det altså klare indikasjoner på at den nasjonale trenden for disse partiene «smitter» over på sametingsvalgene.

Figur 2.2 Samlet oppslutning om de fire partiene Ap, H, Sp og FrP ved sametings- og stortingsvalg 1989–2017

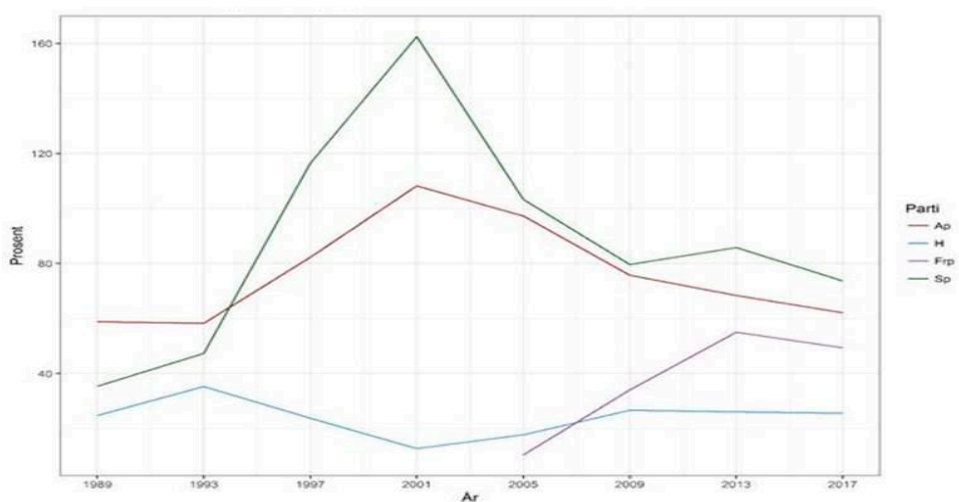
Dette reflekteres i samvariasjonen (korrelasjonen)⁵ mellom de fire partienes samlede oppslutning i sametingsvalgene og stortingsvalgene. For perioden 1989–2005 var samvariasjonen 0.69, mens den økte til 0.82 for perioden 2009–2017. Dette viser, ikke uventet, at det er større samsvar mellom disse partienes oppslutning i sametingsvalgene og stortingsvalgene etter at den nye valgordningen ble innført. Om dette skyldes den nye valgordningen i seg selv eller andre forhold, kommer vi tilbake til.

Dette generelle bildet sier ingenting om hvorvidt det er forskjeller internt mellom disse partiene. Det er jo mulig at de har «byttet» velgere seg imellom på en måte som ikke gir utslag på trenden i den samlede oppslutningen. I figur 2.3 viser vi differansene i oppslutning mellom sametings- og stortingsvalgene for hvert av de fire partiene. Vi ser at utslagene for Sp er spesielt store.

⁵ Korrelasjonskoeffisienten Pearsons r . Pearsons r varierer mellom -1 og 1 , der -1 betyr perfekt negativ samvariasjon (høy oppslutning i sametingsvalgene faller sammen med lav oppslutning i stortingsvalgene), og 1 betyr perfekt positiv samvariasjon (høy oppslutning i sametingsvalgene faller sammen med høy oppslutning i stortingsvalgene). (Se nærmere forklaring i faktaboksen.)

I etterkant av folkeavstemningen om norske medlemskap i EU ser vi at partiet både i 1997, 2001 og 2005 hadde større oppslutning i sametingsvalget enn i stortingsvalget. I 2001 utgjorde oppslutningen om Sp i sametingsvalget mer enn halvannen gang oppslutningen i stortingsvalget (160 prosent). Bortsett fra Sp er det bare Ap som ved ett tilfelle i 2001 hadde større oppslutning i sametingsvalget enn i stortingsvalget. Stortingsvalget i 2001 regnes som et katastrofevalg for Ap, så utslaget betyr at nedgangen i sametingsvalget var mindre enn nedgangen i stortingsvalget. Uansett, vi ser at det er betydelig større forskjeller mellom de fire partienes i oppslutning ved sametingsvalgene enn ved stortingsvalgene. Dette er forskjeller som ikke vises i den samlede oppslutningen.

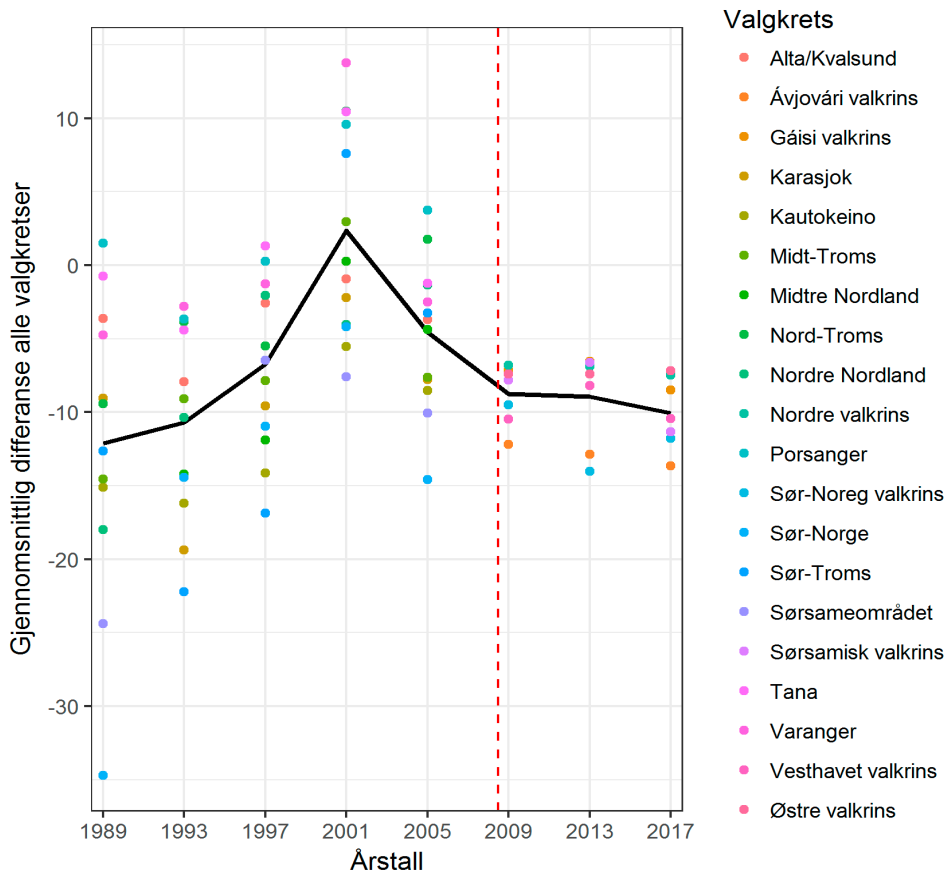
Figur 2.3 Oppslutning for Ap, H, Sp og FrP i sametingsvalgene sammenliknet med stortingsvalgene 1989–2017

Det neste vi skal se på, er forskjellene i oppslutning mellom sametings- og stortingsvalgene for de fire partiene fordelt på valgkretsene til Sametinget. Poenget er å finne ut om det er store eller små forskjeller mellom valgkretsene, om det er systematiske forskjeller mellom valgkretser der antall avgitte stemmer til Sametinget er relativt stort sammenlignet med avgitte stemmer i stortingsvalgene, og om vi kan se noen endringer som et resultat av den nye valgkretsinnndelingen fra 2009. Figur 2.4 viser avvik i oppslutning mellom de to valgtypene i alle valgkretsene og gjennomsnittlig avvik.

Figur 2.4 Avvik mellom oppslutning om de fire nasjonale partiene i sametings- og stortingsvalg før og etter 2009 fordelt på alle valgkretsene (svart linje markerer gjennomsnittet for alle valgkretsene). Prosentpoeng.

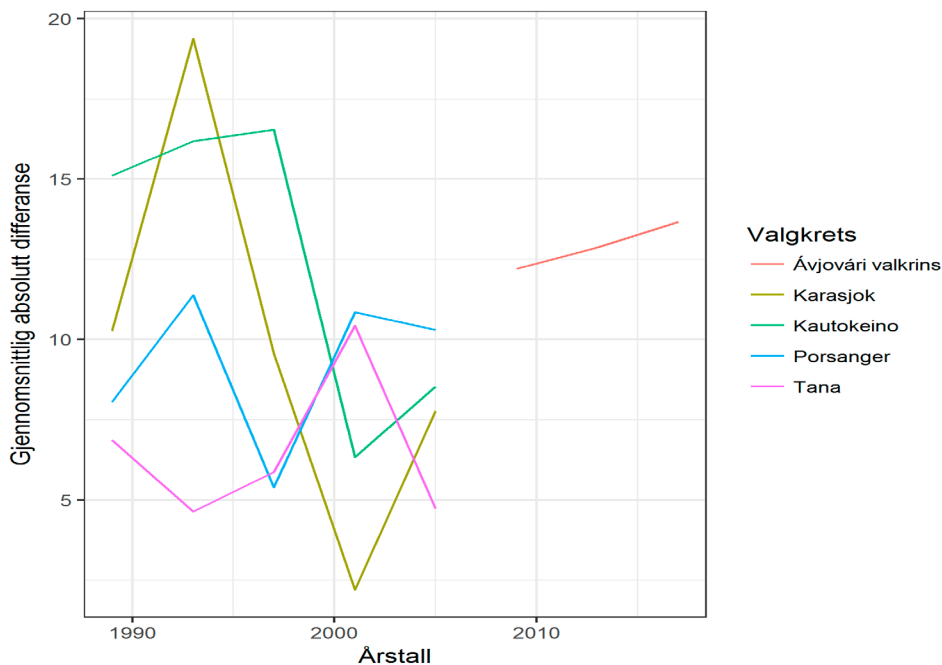

Vi ser i figur 2.4 at det var til dels betydelig større variasjon, både mellom valgkretsene og over tid, i oppslutningen om de fire partiene i sametings- og stortingsvalgene for 2009 enn etter. Etter 2009 har variasjonen avtatt og stabilisert seg på et negativt avvik på 8–10 prosentpoeng. Vi ser også at vi ikke kan finne noe klart mønster med hensyn til forskjeller mellom de samiske kjerneområdene og øvrige områder før 2009. Etter 2009 ligger Ávjovári, jevnt over med størst avvik for alle de tre valgene sett under ett, dvs. med større oppslutning om sametingsvalgene. Forskjellene i oppslutning mellom valgkretsene etter 2009 er imidlertid ikke særlig store. Samlet må vi konkludere med at sosial tyngdekraft, slik vi har definert den her, har fått en viss, men ikke særlig stor betydning for oppslutningen om de fire partiene etter 2009.

Utviklingen over tid i de samiske kjerneområdene kommer klarere fram i figur 2.5. Figur 2.5 viser de absolutte avvikene, det vil si summen av både positive og negative avvik. På venstre side i figuren ser vi de absolutte avvikene for Tana, Kautokeino, Karasjok og Porsanger fram

til 2009, mens høyre side viser de absolutte avvikene for Ávjavári valkrets som ble opprettet i 2009, og som omfatter Kautokeino, Karasjok og Porsanger.

Figur 2.5 Absolutte avvik mellom oppslutning om Ap, H, Sp og FrP i sametings- og stortingsvalg i kjerneområdene

Vi ser at variasjonen i oppslutning har vært klart størst i Karasjok, fulgt av Kautokeino. Etter at Ávjavári ble etablert som valgkrets i 2009, har nivået på de totale avvikene ligget stabilt et sted mellom 12 og 14 prosentpoeng. Konklusjonen så langt er at den nye valgordningen har virket stabiliserende på de absolutte avvikene i oppslutning mellom sametings- og stortingsvalgene. Det neste vi skal se på, er samvariasjonen (korrelasjonen) mellom oppslutningen om Ap, H, Sp og FrP i sametingsvalgene og stortingsvalgene.

Tabell 2.1 Samvariasjoner (korrelasjoner)⁶ mellom oppslutning i sametings- og stortingsvalg 1989–2005 og 2009–2017 (feilmarginer i parentes)⁷:

Parti	1989-2005	2009-2017
AP	0.46 (0.00)	0.67 (0.00)
H	0.19 (0.43)	0.27 (0.28)
FrP	0.22 (0.86)	0.6 (0.01)
SP	0.14 (0.44)	0.33 (0.16)

Av tabell 2.1 ser vi at det er positive samvariasjoner mellom oppslutningen til de fire nasjonale partiene i sametings- og stortingsvalgene for alle valg de har deltatt i. Det er ikke overraskende. Det interessante i tabell 2.1. er imidlertid at disse samvariasjonene tilsynelatende er forsterket etter at den nye valgordningen trådte i kraft. Dette gjelder for alle partiene hver for seg og samlet. Etter 2009 er samvariasjonen signifikant for alle partiene unntatt Høyre. Færre og større valgkretser ser dermed ut til å ha gitt større samsvar mellom oppslutningen om disse partiene i de to valgene.

Slike sammenlikninger av samvariasjon i oppslutning for hvert enkelt valg sier imidlertid ingenting om samvariasjoner i *endringer* fra et valg til det neste. Så langt har vi sett på samvariasjonene for tverrsnittstall der vi sammenligner valgoppslutningen i sametingsvalgene med stortingsvalgene i hvert valgår. Vi skal nå se på *endringstall* der vi sammenligner endringene i oppslutning fra valgår til valgår. Vi skal derfor se på samvariasjonene for endringstallene mellom valgene.

Tabell 2.2 Samvariasjoner (korrelasjoner) for endringstall mellom sametings- og stortingsvalg 1989–2005 og 2009–2017 (feilmarginer i parentes):

Parti	1989-2005	2009-2017
AP	0.34 (0.02)	0.16 (0.59)
H	0.36 (0.25)	0.45 (0.16)
FrP	- (-)	-0.58 (0.06)
SP	0.07 (0.76)	0.49 (0.11)

I tabell 2.2. har vi beregnet korrelasjonene for *endringstallene* mellom sametings- og stortingsvalgene i alle valgkretsene for hele perioden 1989–2017 samlet (vær oppmerksom på at FrP første gang stilte i sametingsvalget i 2005). Der ser vi at det er markerte forskjeller

⁶ Pearsons r. Se fotnote 5.

⁷ Tommelfingerregelen sier at når Pearsons r er dobbelt så stor som feilmarginen, er den såkalt statistisk signifikant eller utsagnskraftig.

mellom de fire partiene. Endringstallene over tid i tabell 2.2 viser altså et ganske annet bilde enn tverrsnittstallene i tabell 2.1. For Ap, H og Sp er det slik at om oppslutningen har gått opp fra ett stortingsvalg til det neste, så tenderer oppslutningen i sametingsvalget også til å øke. For Fremskrittspartiet er det motsatt tendens. De dynamiske tendensene for FrP tilsier at oppslutningen om partiet i sametingsvalgene følger en annen logikk enn ved stortingsvalgene. Det at FrP på mange måter markerte seg som et «antisystemparti», altså at partiet egentlig gikk til valg på å legge ned hele Sametinget, kan åpenbart ha noe med den avvikende trenden for dette partiet å gjøre. Velgernes atferd indikerer rett og slett at FrP i sametingsvalgene er noe annet enn FrP i stortingsvalgene. Vi ser også at det for Ap er blitt svakere samvariasjon etter at den nye valgordningen trådte i kraft. Den lille positive samvariasjonen for Ap etter 2009 er heller ikke statistisk utsagnskraftig (signifikant, se fotnote 7). Det betyr at for Ap har tendensen i stortingsvalgene hatt mindre betydning under den nye valgordningen enn under den gamle. Konflikter i Ap fram mot valget i 2017 har nok en god del av skylden for dette. Vi ser altså at det er betydelige forskjeller mellom de fire partiene. Det siste vi skal se på, er om den formidable veksten i valgmanntallet til Sametinget fra 1989 til 2017 har hatt noen effekt på de forholdene vi har analysert over.

Tabell 2.3 Panelmodeller på flere nivå for endringene i oppslutningen om de nasjonale partiene i sametings- versus stortingsvalg 1989–2017. (Standardfeil i parentes).⁸

	Modell 1	Modell 2
Konstantledd	12.26*** (1.91)	13.62*** (1.64)
År	-0.42** (0.14)	-0.48*** (0.12)
Nye kretser	-1.51 (13.94)	-7.54 (7.00)
Endring i manntall	4.97 (4.83)	
År*Nye kretser	0.35 (0.55)	0.62* (0.31)

Modellene i tabell 2.3 måler differansen i endringstall over tid mellom oppslutningen til de fire partiene i sametingsvalgene sammenlignet med stortingsvalgene. Modell 2 er uten endringen i manntallet, slik at vi kan se hva som skjer når vi tar den faktoren med i modell 1. Stjernene i tabellen indikerer hvorvidt forklaringsfaktorene har statistisk utsagnskraftige (signifikante) effekter. Det vi er interessert i her, er altså hva som forklarer endringene fra valg til valg i valgkretsene, det vil si hvorvidt svingningene i oppslutning har tendert til å bli mer like eller mer forskjellig.

Resultatene vi ser her, stemmer overens med det vi har sett både i grafene og av koeffisientene som er presentert tidligere. Begge modellene viser at forskjellene i endring mellom valg til Sametinget og Stortinget for de fire partiene samlet har minket over tid. Det ser vi fordi valgår («År») har signifikante negative effekter i begge modellene. Ettersom tiden har gått, har altså forskjellene mellom sametings- og stortingsvalgene minket. Vi har altså funnet en trend i

⁸ Dette er en forenklet utgave. Hele modellene med diagnosemål finnes i faktaboksen «Metode og data».

dataene som tilsier at forskjellene mellom de to valgene har minket over tid. Det interessante er imidlertid at verken endringen i valgordningen («Nye kretser») eller økningen i manntallet til Sametinget («Endring i manntall» målt i 1000 mantallsførte) har noen utsagnskraftige (signifikante) effekter. Dette skyldes ikke at det er stor samvariasjon mellom økningen i manntallet og overgangen til nye valgkretser.⁹ Vi ser også at den lille positive interaksjonseffekten mellom valgår og overgangen til nye valgkretser («År*Nye kretser») ikke lenger er statistisk signifikant når vi har med endringen i manntallet.

Analysen som er presentert i tabell 2.3, viser altså at den formidable veksten i valgmanntallet til Sametinget fra 1989 til 2017 ikke har hatt noen effekt på forskjellen i oppslutning mellom sametings- og stortingsvalgene, og det har heller ikke endringen i valgordningen i 2009.

2.4 Konklusjoner

Vi har funnet et økende sammenfall mellom stortings- og sametingsvalgene med hensyn til svingninger i den samlede oppslutningen om de fire nasjonale partiene Ap, H, Sp og FrP i valgkretsene til Sametinget. Det ser altså ut til at trendene i stortingsvalgene i større grad enn tidligere slår inn også i sametingsvalgene for disse partiene samlet. Dette er en såkalt sekulær (langsiktig) trend som ifølge våre analyser ikke forklares med verken endringen i valgordningen mellom 2005 og 2009 eller den formidable veksten i valgmanntallet til Sametinget fra 1989 til 2017. Videre har sosial tyngdekraft, målt som høy andel avgitte stemmer i sametingsvalgene sammenlignet med stortingsvalgene, ikke hatt noen særlig påviselig effekt på oppslutningen om Ap, H, Sp og FrP.

Ett av partiene, FrP, skiller seg ut ved at endringene i oppslutning mellom stortingsvalgene og sametingsvalgene samvarierer negativt. Siden Fremskrittspartiet kom med i sametingsvalgene i 2005, har trenden så langt vist at endringene i oppslutningen om dette partiet ved sametingsvalgene tenderer til å være motsatt av endringene i oppslutning i stortingsvalgene. Fremskrittspartiet kan dermed, enn så lenge, sies å være noe annet i sametingsvalgene enn i stortingsvalgene.

Under den nye valgordningen har det største partiet, Ap, vært omtrent like overrepresentert på Sametinget som under den gamle ordningen. Likedan har de mindre partiene, H, Sp og FrP, vært omtrent like underrepresentert med den nye som under den gamle valgordningen. Den nye valgordningen har altså så langt ikke økt samsvaret mellom andel av stemmene og andel av mandatene for disse partiene.

Hovedkonklusjonen er altså at valg vinden for de fire partiene i sametingsvalgene i økende grad blåser i samme retning som i stortingsvalgene, uten at denne tendensen kan forklares verken av den nye valgordningen eller av veksten i valgmanntallet til Sametinget.

---

⁹ Vi har altså ikke et problem med såkalt multikolinearitet. Korrelasjonen Pearsons r er 0.198 (ikke vist i tabellen).

2.5 Faktaboks: Metode og data

1. **Datasettet:** Vi har tatt utgangspunkt i datasettet GATOR som vi har opprettet og lagt åpent tilgjengelig på UiT Open Research Data (<https://dataverse.no/dataverse/rokkan>). GATOR står for *Geo And Time coded Open Registry* og er basert på ulike datakilder som NSDs Kommunedatabase, SSB, Kostra og andre. Grunnstrukturen i datasettet inneholder årlige data for de norske kommunene fra 1945 til 2017 med kommunestrukturen fra 2013 som konstante enheter over tid. Dataene kan omregnes (aggregeres) til geografiske enheter som fylker, regioner, landsdeler eller, som i dette tilfellet, til valgkretsene til Sametinget.
2. **Valgkretsene:** For å besvare spørsmålene har vi altså tatt utgangspunkt i valgkretsene til Sametinget og omregnet stemmene avgitt i valgene til Stortinget til disse valgkretsene. Det har vi gjort ved å telle stemmene avgitt i kommunene og omgruppert kommunene til valgkretsene til Sametinget. Valgordningen til Sametinget ble endret mellom 2005 og 2009 (Josefsen og Aardal 2011), og vi opererer derfor med to territoriale inndelinger i valgkretser, én for 1997–2005 med 13 kretser og én for 2009–2017 med 7 kretser.
3. **Valgmanntallet:** Gjennom hele perioden 1989–2017 har det funnet sted en markant økning i valgmanntallet til Sametinget. Manntallet er mer enn tredoblet, fra 5505 i 1989 til 16 958 i 2017 (Pettersen 2011; Sametinget.no). Vi har konstruert en variabel som måler antallet godkjente stemmer til Sametinget som en andel av antall godkjente stemmer til Stortinget i valgkretsene. Denne bruker vi som indikator på «sosial tyngdekraft» med hensyn til valgkretsenes «samiskhet». Det kan selvsagt innvendes at vi burde brukt størrelsen på valgmanntallene og ikke antall godkjente stemmer som indikator på sosial tyngdekraft, men data for valgmanntallet til Sametinget fordelt på de enkelte valgkretsene er ikke tilgjengelig for de første valgene. Vi bruker derfor antall godkjente stemmer som en såkalt proxy, det vil si en erstatning for den egentlige variabelen. For sametingsvalgene totalt er korrelasjonen mellom antall registrert i manntallet og antallet godkjente stemmer på hele 0.995. Det vil si at samvariasjonen er nesten fullstendig perfekt, og at antall godkjente stemmer er en meget god erstatning for antall listeførte i manntallet for å fange opp veksten. Endringen i valgmanntallet som framkommer i regresjonsmodellene, har vi målt i 1000 manntallsførte for å lette tolkningen.
4. **Disproporsjonalitet:** Det er vanlig i valgforskningen å operere med ulike indekser som måler avvik fra et perfekt samsvar mellom andelen stemmer et parti oppnår, og andelen av mandatene det får i den folkevalgte forsamlingen. Stor disproporsjonalitet betyr at det er relativt dårlig samsvar mellom partiens andeler av stemmene og deres andeler av mandatene. Med hensyn til effekter av endringene i valgloven mellom 2005 og 2009 har vi brukt programmet Celius for å se etter endringer i valgenes proporsjonalitet, altså samsvar mellom andelen av stemmene og andelen av representantene i Sametinget, over tid. Vi har brukt indeksen Loosemore-Handbys. Denne indeksen beregnes ved å summere prosentdifferansene mellom partiens andel av mandatene og deres andel av stemmene. Deretter deles summen på 2. Indeksen gir et enkelt mål på hvor mange prosentpoengs avvik det er for de partiene som er overrepresentert (henholdsvis underrepresentert) i forhold til en perfekt prosentvis representasjon. Fordelen med indeksen er at den er enkel å forstå og tolke. Indeksen uttrykker avviket fra fullstendig proporsjonalitet i prosentpoeng, og jo høyere indeksverdi, jo mindre proporsjonal er valgordningen. Svakheten med Loosemore-Handbys indeks er imidlertid at den overdriver disproporsjonaliteten i systemer med mange partier. I valgene til Sametinget har antall lister variert fra 27 i 1993 til 15 i 1997, med et snitt på mellom 19 og 20 lister

per valg. Vi har likevel valgt å bruke Loosemore-Handbys fordi vi også bruker prosentvise avvik fra perfekt proporsjonalitet for de enkelte partiene. Totalt sett er slike tall lettere å tolke enn alternative indekser. I tillegg er vi interessert i endring over tid, og da spiller det mindre rolle akkurat hvilken indeks vi bruker.

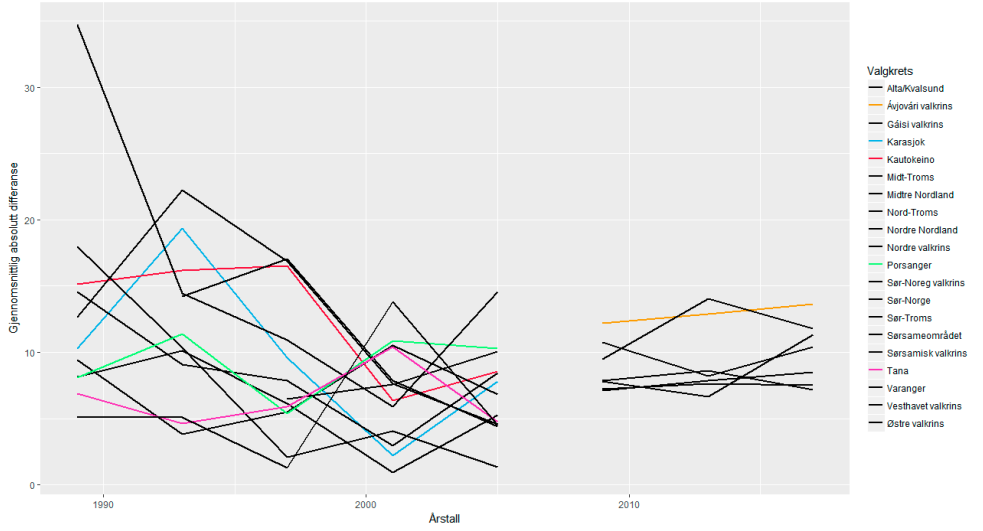
5. **Endring over tid:** Med hensyn til oppslutningen om de fire partiene er vi både interessert i endringer i oppslutning i periodene mellom 1997–2005 og 2009–2017 og i endring i oppslutning, altså svingninger fra ett valg til det neste. Vi har derfor benyttet økonometriske effektmodeller, nærmere bestemt en såkalt panelmodell med flere nivåer. Modellene måler oppslutningen for de fire partiene per valgår innen valgkretsene. Tid, det vil si valgår, er dermed det første nivået, mens valgkretsene er det andre nivået. Vi opererer altså både med tverrsnittstall der vi sammenligner valgoppslutningen i sametingsvalgene med stortingsvalgene, og *endringstall* der vi sammenligner endringene i oppslutning fra valgår til valgår.
6. **Regresjonsmodellene:** Under har vi presentert de komplette regresjonsmodellene med diagnostikk.

	Modell 1	Modell 2
Konstantledd	12.26*** (1.91)	13.62*** (1.64)
År	-0.42** (0.14)	-0.48*** (0.12)
Nye kretser	-1.51 (13.94)	-7.54 (7.00)
Endring i manntall	4.97 (4.83)	
År*Nye kretser	0.35 (0.55)	0.62* (0.31)
AIC	369.56	505.61
BIC	388.99	525.05
Log Likelihood	-175.78	-244.80
Num. obs.	64	84
Num. groups: valgkrets	20	20
Var: valgkrets (Intercept)	23.92	23.98
Var: valgkrets year	0.07	0.07
Cov: valgkrets (Intercept) year	-1.29	-1.31
Var: Residual	13.19	16.37

*** $p < 0.001$, ** $p < 0.01$, * $p < 0.05$

7. **Grafiske framstillinger:** Her presenterer vi en variant av grafene i fig. 2.4 der vi har trukket linjer mellom punktene (valgårene).

Differanse oppslutning same-/stortingsvalg

Referanser

Buck, Marcus, Larsen, Helge O., og Willumsen, Tord. (2006). *Når folket får velge. Forsøkene med direkte valg til ordfører som deltakelses- og styringsreform*. Kommuneforlaget.

Erlingsson, Gissur Ó., og Oscarsson, Henrik. (2015). «Röstdelning i Sverige». I Annika Bergström, Bengt Johansson, Henrik Oscarsson og Maria Oskarson (red.), *Fragment*. Göteborgs universitet: SOM-institutet.

Gallagher, Michael, og Mitchell, Paul (red.). (2005). *The Politics of Electoral Systems*. Oxford University Press.

Gitlesen, Jens Petter, og Rommetvedt, Hilmar. (1994). *Lokalvalg i møtet mellom riks- og lokalpolitikk*. Kommuneforlaget.

Grönlund, Kimmo. (2004). «Voter turnout in politically homogeneous and dichotomous contexts. A comparison of two electoral systems». I *Electoral Studies*, 23. 501–524.

Josefsen, Eva, og Skogerbø, Eli. (2011). «Den samiske offentligheten: mediedekningen av sametingsvalgkampen 2009». I Eva Josefsen og Jo Saglie (red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier*. Abstrakt forlag.

Josefsen, Eva, og Aardal, Bernt. (2011). «Valgordningen ved sametingsvalg – en viktig rammebetingelse». I Eva Josefsen og Jo Saglie (red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier*. Abstrakt forlag.

Karlsen, Rune. (2011). «Velgere i sametingsvalgkamp: den samiske offentligheten i praksis». I Eva Josefsen og Jo Saglie (red.), *Sametingsvalg. Velgere, partier, medier*. Abstrakt forlag.

Marsh, Michael. (1998). «Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections». I *British Journal of Political Science*, 28, 591–607.

Reif, Karlheinz, og Schmitt, Hermann. (1980). «Nine second-order elections – a conceptual framework for the analysis of European election results». I *European Journal of Political Research*, 8, 1, 3–44.

Saglie, Jo, og Bjørklund, Tor (red.) (2005). *Lokalvalg og lokalt folkestyre*. Gyldendal.

Saglie, Jo, og Christensen, Dag Arne (red.). (2017). *Lokalvalget 2015 – et valg i kommunereformens tegn?*. Abstrakt forlag.

Saglie, Jo (red.). (2009). *Det nære demokratiet – lokalvalg og lokal deltakelse*. Abstrakt forlag.

Tingsten, Herbert. (1975). *Political behavior: Studies in election statistics*. Arno Press.

van der Eik, Cees, og Franklin, Mark. (1996). *Choosing Europe? The European Electorate and National Politics in the Face of the Union*. University of Michigan Press.

3 Verdiskapning i STN-området¹⁰

Per Tovmo, Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet

Sammendrag

I denne artikkelen har jeg foreslått et opplegg for å beregne samlet verdiskapning i området i Finnmark og Troms med Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling (STN), basert på nasjonalregnskapstall og sysselsettingsstatistikk. Hvordan beregningsopplegget kan brukes, er illustrert ved å beregne målet for verdiskapning for årene 2013 og 2016. Beregningene viser at verdiskapningen målt per innbygger er betydelig lavere i STN-området enn gjennomsnittet for Troms og Finnmark. Forklaringen på dette er lavere yrkesdeltakelse i befolkningen i STN-området. Noe av dette skyldes en høy andel eldre i befolkningen, men den viktigste forklaringsfaktoren er lavere yrkesdeltakelse i aldersgruppen som normalt sett utgjør arbeidsstyrken, sammenliknet med gjennomsnittet for Troms og Finnmark. Hvis yrkesdeltakelsen i STN-området hadde økt til gjennomsnittet for de to fylkene, ville verdiskapningen per innbygger også vært oppe på gjennomsnittet for fylkene.

3.1 Innledning

Temaet for denne artikkelen er næringsutvikling i samisk område, her definert som området i Finnmark og Troms med Sametingets tilskuddsordninger til næringsutvikling (STN). Ulike aspekter ved dette har vært studert tidligere blant annet i flere utgaver av *Samiske tall forteller*. Claus (2014) har studert sysselsettingen i STN-området og sett på både utvikling i sysselsetting og egenskaper ved de sysselsatte sammenliknet med andre områder. Skålnes (2014) har studert næringsutvikling i STN-området ved å se på egenskaper i sysselsettingsmønsteret i ulike deler av området, og endring i sysselsettingsmønsteret over tid. Telemarksforskning har på oppdrag fra Sametinget i flere rapporter sett på næringsutvikling, innovasjon og attraktivitet av å etablere seg i STN-området, se f.eks. Vareide og Roncossek (2016). Andre arbeid har handlet om utvikling i enkelt næringer, som for eksempel Andersen (2017), som har sett på landbruk i samiske bosettingsområder, Broderstad og Eythórsson (2014) har sett på fiskeri i de sjøsamiske fjordene, Riseth (2014) har sett på reindriftsnæringa, mens Andersen (2009) har studert utviklingen i primærnæringene.

---

¹⁰ Takk til Magnus Kvåle Helliesen, Statistisk sentralbyrå, for kommentarer til et tidligere utkast av artikkelen.

Felles for de fleste studiene av næringsutvikling er at de ser på utviklingen ved å studere sysselsettingsmønsteret, der sammensetningen av de sysselsatte i STN-området, fordelt på næringer, sammenliknes med andre områder, eller man ser på utviklingen over tid.

Den økonomiske utviklingen i et land måles ofte ved å se endringer i brutto nasjonalprodukt (BNP), som er et mål på samlet verdiskapning i landet og blir beregnet fra nasjonalregnskapet. Dette er også det mest brukte målet når man sammenlikner økonomien i ulike land. Tall for BNP brytes også ned på fylkesnivå slik at vi kan studere verdiskapning i hvert enkelt fylke. Dette betegnes ofte som brutto regionalprodukt. Statistisk sentralbyrå (SSB) publiserer data for fylkesfordelt nasjonalregnskap¹¹.

Bidraget i denne artikkelen er å lage et mål på verdiskapningen i STN-området basert på nasjonalregnskapstall fra SSB. Nasjonalregnskapet og beregning av BNP og verdiskapning, som mål på økonomisk aktivitet i samfunnet, omfatter all produksjon av varer og tjenester i både private og offentlige virksomheter. Vareide og Roncossek (2016) presenterer også et mål på verdiskapning i STN-området basert på regnskapsinformasjon fra bedrifter. En ulempe med deres mål er at de kun får med regnskapspliktige foretak, samt at verdiskapningen i offentlig sektor er utelatt. Særlig det siste innebærer at man mister mye av verdiskapningen, siden en høy andel av sysselsettingen i STN-området er innen offentlig sektor. For eksempel var 41 prosent av sysselsettingen i 2012 innen undervisning, offentlig administrasjon eller helse- og omsorgstjenester (Claus 2012).

Fordelen med målet som utvikles her, er at det omfatter verdiskapning både i privat og offentlig sektor, og dermed gir et mer helhetlig bilde av økonomisk aktivitet enn målet basert på regnskapsinformasjon. På den andre siden må det gjøres noen antakelser om verdiskapning i ulike deler av økonomien som kan bidra til at målet ikke er helt presist. Dette beskrives nærmere nedenfor. I artikkelen har jeg beregnet verdiskapningen for to år, men tanken er at dette skal være et mål som lett kan oppdateres når nye data foreligger, og det kan også beregnes for tidligere perioder slik at utviklingen kan studeres over tid.

Denne artikkelen handler kun om verdiskapning målt ved BNP. Den tar ikke opp økonomiske aktiviteter som ikke registreres i BNP, som ulønnet arbeid i husholdninger og frivillig arbeid. Når disse aktivitetene ikke er inkludert, vil BNP undervurdere samfunnets verdiskapning (Brunvoll og Kolshus (red.) 2011). Produksjon av varer i form av jakt og fiske til eget bruk og andre typer utmarksbruk er inkludert, men etter det jeg kjenner til, fordeles det på fylker etter samme nøkkel som for markedsrettet næring. I nordområdene er det sterk tradisjon for egenproduksjon fra jakt, fiske, reindrift og mange former for utmarksbruk (Sametinget 2016, Hølen m. fl. 2017). Reindrift er familienæring der familiemedlemmer i alle aldre medvirker til produksjon, og kvinnene bidrar i stor grad til verdiskapning som ikke registreres i BNP. Det kan derfor tenkes at når vi bruker samme fordelingsvektorer som for markedsrettet næringsvirksomhet, innebærer det at verdien av egenproduksjon undervurderes i det fylkesfordelte nasjonalregnskapet, og at verdiskapningen i STN-området dermed blir noe undervurdert.

---

¹¹ <https://www.ssb.no/nasjonalregnskap-og-konjunkturer/statistikker/fnr/aar/2018-03-26>

3.2 Et mål for verdiskapning

I dette avsnittet beskrives hvordan målet for verdiskapning i STN-området er bygd opp. Det som oftest omtales som verdiskapning i en region, er bruttoproduktet. Bruttoproductet er verdien av all produksjon i regionen fratrukket vareinnsatsen, dvs. råvarer eller ferdigvarer som brukes i produksjonen. Dette må trekkes fra for å unngå dobbelttelling. Beregningene vil baseres på data over sysselsetting og det er derfor informativt å uttrykke bruttoproduktet ved antall sysselsatte:

$$(1) \text{ Bruttoproduct} = \text{Bruttoproduct per sysselsatt} \times \text{antall sysselsatte}$$

Det er ikke mulig å ha informasjon om verdiskapning for alle sysselsatte, så i praksis gjøres beregninger av SSB på næringsnivå:

$$(2) \text{ Bruttoproduct i næringen} = \text{Bruttoproduct per sysselsatt i næringen} \times \text{antall sysselsatte i næringen}$$

Verdiskapningen i en region, målt ved bruttoproduktet, er da summen av bruttoproduktet i alle næringene i regionen, beregnet ved (2).

Det fremgår av relasjon (2) at vi møter to utfordringer når bruttoproduktet for STN-området skal beregnes, vi må finne (det gjennomsnittlige) bruttoproduktet per sysselsatt i de ulike næringene, og vi må finne ut hvor mange som er sysselsatt i de ulike næringene i området. Hvordan dette håndteres, beskrives under.

Den første utfordringen er at vi ikke kjenner verdiskapning (bruttoproduct) per sysselsatt i de ulike næringene i STN-området, siden det ikke publiseres statistikk over dette. Det må derfor gjøres et anslag på verdiskapningen per sysselsatt. Jeg bruker her samme fremgangsmåte som Nyhus og Tovmo (2013), som har beregnet verdiskapningen for Trondheims-regionen. Trondheims-regionen består av totalt ni kommuner i Trondheims-området. Nyhus og Tovmo antar at verdiskapningen per sysselsatt i Trondheims-regionen er den samme som i Sør-Trøndelag fylke. Med tanke på målet for verdiskapning i STN-området innebærer dette en antakelse om at verdiskapning per sysselsatt i de ulike næringene i delene av STN-området som ligger i Troms fylke, er den samme som verdiskapningen per sysselsatt for hele Troms fylke i de samme næringene. For delene av STN-området som ligger i Finnmark, brukes tall for verdiskapning per sysselsatt i hele Finnmark fylke. Hvis verdiskapningen per sysselsatt faktisk er lavere i STN-området enn i fylkene, vil verdiskapningen i STN-området overestimeres. Dette vil imidlertid ha mindre å bety når man studerer utviklingen over tid, så lenge et avvik her er rimelig stabilt.

I SSBs statistikk for fylkenes bruttoprodukt fordelt på næringer er flere næringer slått sammen. Dataene som er tilgjengelige for sysselsetting, er mer detaljerte ettersom disse blir publisert etter hovedgruppe av næringer, det vil si de to første tallene i bedriftens kode i standard for næringsklassifisering (NACE¹²-kode). Dette gjør det nødvendig å slå sammen en del næringer både for bruttoprodukt og sysselsetting når man skal beregne regionens verdiskapning. Tabell A1 i appendikset gir en oversikt over hvilke 31 næringer anslaget for den regionale verdiskapningen baseres på.

¹² NACE står for «Statistical Classification of Economic Activities in the European Community».

I tillegg til å beregne bruttoproduktet fra næringene gjør SSB beregninger av bruttoproduktet for boligjenester som ikke relateres til sysselsetting. Årsaken er at boligkapital utgjør en så stor andel av den samlede kapitalbeholdningen at det er viktig at nasjonalregnskapet fanger opp ytelsene av denne delen av kapitalen. I beregningene her utelates dette, siden man legger vekt på næringsutvikling. Når resultatene presenteres nedenfor, vil verdiskapningen i STN-området sammenliknes med tilsvarende størrelser i Troms og Finnmark. Boligtjenester er derfor også utelatt der.¹³

Den andre utfordringen er at vi ikke kjenner antall sysselsatte i STN-området eksakt. Det laveste nivået SSB publiserer sysselsettingsstatistikk på, er kommuner, noe som betyr at vi ikke for eksempel kan inkludere deler av en kommune. I 2016 omfattet STN-området 21 kommuner og 10 kommunedelområder (Slaastad 2016). Av disse 31 kommunene ligger 13 i Finnmark, 14 i Troms og fire i Nordland. Jeg følger Skålnes (2014) og tar ut bykommunene Alta, Sør-Varanger og Tromsø. I tillegg gjør jeg ytterligere en avgrensning ved å ta ut de fire kommunene i Nordland fylke som inngår i STN-området. Dette vil forenkle beregningene av verdiskapning, og i tillegg utgjør den samiske befolkningen majoriteten av befolkningen i bare en av de fire kommunene (Tysfjord). Siden deler av kommuner ikke kan tas ut, velger jeg å inkludere alle kommunene i Troms og Finnmark der deler av kommunene ligger i STN-området. Kommunene som inkluderes, er dermed som vist i tabell 3.1:

Tabell 3.1 Kommuner i STN-området inkludert i analysen

Troms fylke		Finnmark fylke	
Skånland	Lyngen	Kautokeino	Karasjok
Gratangen	Storfjord	Loppa	Lebesby
Lavangen	Kåfjord	Kvalsund	Gamvik
Salangen	Skjervøy	Måsøy	Tana
Sørreisa	Nordreisa	Nordkapp	Nesseby
Balsfjord	Kvænangen	Porsanger	
Karlsøy			

Metoden beskrevet over vil altså måle samlet verdiskapning i kommunene i tabell 1 slik at vi måler verdiskapningen i kommunene i Troms og Finnmark fylker der hele eller deler av kommunen er innenfor STN-området.

3.3 Beregnet verdiskapning

Dette avsnittet presenterer de beregnede verdiene for verdiskapning i STN-området basert på målet beskrevet i avsnittet foran. Beregningene baseres på data fra 2016, siden det er de nyeste nasjonalregnskapsdata på fylkesnivå som er publisert. I tillegg har jeg gjort tilsvarende beregninger basert på data fra 2013 for å illustrere hvordan målet kan benyttes til å studere utviklingen i verdiskapning over tid. Alle data er hentet i Statistikkbanken i SSB. Tall for verdiskapning er hentet fra nasjonalregnskapsstatistikken. Data for sysselsetting er registerdata

¹³ På grunn av denne forenklingen avviker tallene for bruttoprodukt i Troms og Finnmark fra nasjonalregnskapstallene for bruttoprodukt publisert av SSB.

hentet fra arbeidsmarkedsstatistikken. I analysene under benyttes også data for folketall, alderssammensetning og andre egenskaper ved befolkningen. Her er data hentet fra KOSTRA (Kommune-Stat-Rapportering) i SSB.

Tall for verdiskapning sier ofte lite i seg selv, og det er derfor nyttig å sammenlikne med tall for andre områder. Her har jeg valgt å benytte bruttoproduktet for Troms og Finnmark samlet sett som sammenlikningsgrunnlag. Dette er det samme som de faktiske tallene publisert av SSB i nasjonalregnskapsstatistikken, bortsett fra at verdien av boligjenester er fratrukket. Ulempen ved å sammenlikne med fylket er at verdiskapningen i STN-området vil inngå også i sammenlikningsgrunnlaget, mens fordelingen er at man sammenlikner med områder som er rimelig like i næringssammensetning og bosettingsmønster. Tabell 3.2 presenterer beregningene.

Resultatene viser at i 2016 var bruttoproduktet, eller samlet verdiskapning, i STN-området på vel 19 milliarder kroner. Vareide og Roncossek (2016) beregnet samlet verdiskapning, kun basert på regnskapsinformasjon, til å være på 4,5 milliarder kroner i 2015. Den store forskjellen mellom beregningene skyldes at målet på verdiskapning som er utviklet her, omfatter all produksjon, inkludert offentlig sektor. Det bør også nevnes at noe av forskjellen kan skyldes at målet i denne artikkelen kan overvurdere verdiskapningen noe, på grunn av at verdiskapning per sysselsatt i de ulike næringene i STN-området er antatt å være lik snittet for fylkene.

Tabell 3.2 Verdiskapning i STN-området og Troms og Finnmark

	2013	2016
STN-området		
Bruttoprodukt (mill. kr), løpende priser	15 717	19 082
Vekst bruttoprodukt, prosent		21,4
Innbyggertall	57 188	57 035
Bruttoprodukt per innbygger (kroner)	274 830	334 567
Vekst bruttoprodukt per innbygger, prosent		21,7
Bruttoprodukt per innbygger i forhold til Troms og Finnmark i prosent	80,7	84,4
Troms og Finnmark samlet		
Bruttoprodukt (mill. kr), løpende priser	80 788	95 871
Vekst bruttoprodukt, prosent		18,7
Innbyggertall	237 257	241 781
Bruttoprodukt per innbygger (kroner)	340 508	396 520
Vekst bruttoprodukt per innbygger, prosent		16,4
Norge		
Bruttoprodukt per innbygger	408 551	441 970
Vekst bruttoprodukt per innbygger, prosent		8,2

Fotnote til tabellen: Bruttoproduktet for boligjenester er utelatt, for STN-området og fylkene.

I 2013 var bruttoproduktet i STN-området på 15,7 milliarder kroner, noe som betyr en vekst på 21,4 prosent over de tre årene fra 2013 til 2016. Omsatt til årlige vekstrater tilsvarer dette en gjennomsnittlig årlig vekst på om lag 6,7 prosent. Alle tall er i løpende priser, dvs. nominelle størrelser, noe som vil si at det ikke er tatt hensyn til prisveksten i samme periode. Hvis vi antar at prisveksten for det som er produsert av verdier i STN-området, er lik prisveksten for alt som er produsert i Fastlands-Norge i samme periode, er realveksten på 12,5 prosent. Real- eller volumvekst får vi ved å ta ut den delen av veksten som skyldes inflasjonen mellom 2013 og 2016 og ikke skyldes vekst i produsert kvantum. Dette betyr at hvis vi tenker oss at alt som produseres i området, kan slås sammen til en vare, ville det i 2016 blitt produsert 12,5 prosent flere enheter av denne varen enn i 2013. Veksten er altså betydelig.

For å sammenlikne verdiskapning mellom geografiske områder av ulik størrelse, som land eller regioner, skaleres ofte bruttoprodukt (for regioner) og brutto nasjonalprodukt (for land) med innbyggertallet i de aktuelle områdene. I STN-området var bruttoproduktet, eller verdiskapningen, på 334 567 kroner per innbygger i 2016. Folketallet i perioden var rimelig stabilt, slik at veksten på 21,7 prosent er omtrent like stor som veksten i total verdiskapning. I tabell 2 presenteres også tallene for Troms og Finnmark samlet sett. En sammenlikning viser at verdiskapningen per innbygger i STN-området i 2016 var vel 84 prosent av tilsvarende verdi for Troms og Finnmark. I 2013 var imidlertid verdiskapningen per innbygger bare vel 80 prosent av det den var for Troms og Finnmark, så forskjellen er redusert på grunn av den sterkere veksten i STN-området.

Helt nederst i tabell 2 vises tallene for Norge totalt. Dette er summen av bruttoproduktene beregnet fylkesvis og vil derfor avvike fra de offisielle tallene for veksten i brutto nasjonalprodukt (BNP) for hele landet. Det fremgår at verdiskapningen per innbygger både i STN-området og i Troms og Finnmark er betydelig lavere enn landsgjennomsnittet, slik som tidligere studier også har vist. Samtidig er det sterkere vekst både i Troms og Finnmark samlet sett og i STN-området, slik at forskjellen er redusert i løpet av perioden.

Hva er forklaringen på at verdiskapningen per innbygger er lavere i STN-området enn i Troms og Finnmarks samlet sett? Verdiskapningen per sysselsatt i de ulike næringene er per antakelse den samme, så det kan utelates som forklaring. Men næringssammensetningen er forskjellig, og hvis det er slik at STN-området har en «ugunstig» næringssammensetning i den forstand at en større andel av de sysselsatte jobber i næringer med lav verdiskapning, kan dette gi en lavere verdiskapning. Det kan undersøkes ved å relatere bruttoproduktet til antall sysselsatte i stedet for til folketallet. Dette er gjort i tabell 3.3

Tabell 3.3 Sysselsetting i STN-området og Troms og Finnmark

	2013	2016
STN-området		
Bruttoprodukt (mill. kr), løpende priser	15 717	19 082
Sysselsatte	23 801	23 243
Bruttoprodukt per sysselsatt	660 350	820 978
Bruttoprodukt per sysselsatt i forhold til Troms og Finnmark i prosent	98,1	102,5
Troms og Finnmark samlet		
Bruttoprodukt (mill. kr), løpende priser	80 788	95 871
Sysselsatte	120 005	119 711
Bruttoprodukt per sysselsatt	340 508	396 520

Tallene i tabell 3.3 viser at i 2013 var verdiskapningen per sysselsatt i STN-området 98 prosent av tilsvarende størrelse for Troms og Finnmark samlet sett. Det betyr at noe av avviket i verdiskapning mellom STN-området og Troms og Finnmark kan forklares av næringssammensetning. I 2016 er imidlertid verdiskapningen per sysselsatt høyere i STN-området, slik at næringssammensetning isolert sett bidrar til høyere verdiskapning enn i Troms og Finnmark samlet sett. Denne endringen er også noe av forklaringen på at verdiskapningen per innbygger i STN-området er mer lik resten av Troms og Finnmark i 2016 enn i 2013.

Siden forskjeller i næringssammensetning, noe som vi i denne sammenhengen forstår som forskjeller i verdiskapning per sysselsatt, ikke kan forklare hvorfor verdiskapningen per innbygger er lavere i STN-området enn i fylkene totalt sett, må det åpenbart henge sammen med sysselsettingsandelen i befolkningen. Tall for sysselsettingsandelen, både målt i forhold til totalt innbyggertall og antall innbyggere i alderen 16–66 år, er presentert i tabell 4.

Tallene i tabell 4 viser en sysselsettingsandel, målt i forhold til innbyggertallet, som er om lag 10 prosentpoeng lavere i STN-området enn det som er snittet for Troms og Finnmark for begge årene, og det er en betydelig forskjell. Forskjellen er enda større når andelen måles i forhold til antall innbyggere i alderen 16–66 år. Hvor mye dette betyr, kan illustreres ved et tankeeksperiment der vi tenker oss at andelen sysselsatte i STN-området øker til gjennomsnittet for Troms og Finnmark. Dette ville i 2016 gitt om lag 4 000 flere sysselsatte. Hvis vi også tenker oss at de nye sysselsatte hadde fordelt seg på næringer som fantes i 2016, slik at det hadde blitt en prosentvis like stor sysselsettingsvekst i alle næringer, ville det gitt et bruttoprodukt på 393 000 per innbygger. Da ville verdiskapningen vært 99,1 % av snittet for Troms og Finnmark, noe som betyr at nesten hele forskjellen i verdiskapning per innbygger kan forklares med at sysselsettingsandelen er lavere i STN-området.

Klarer vi å forklare hvorfor sysselsettingsandelen er lavere? Alderssammensetningen i befolkningen er en viktig faktor. En lav andel innbyggere i alderen som normalt sett er yrkesaktiv, vil gi en lavere sysselsettingsandel. For å undersøke dette har jeg sammenliknet andelen av innbyggere i alderen 16–66 år. Selv om mange av de yngste går på skole, er det denne aldersgruppen som vanligvis regnes som arbeidsstyrken. Tallene i tabell 4 viser at STN-området har en noe lavere andel i alderen 16–66 år enn snittet for Troms og Finnmark, og årsaken er i første rekke en høyere andel eldre i befolkningen. Det må derfor forventes at yrkesdeltakelsen i området er lavere. For å si noe om utviklingen fremover presenteres også andelen av befolkningen som var under 17 år i 2016. Den er også lavere i STN-området og indikerer at utfordringen med en relativt lav andel av befolkningen i arbeidsstyrken vil forsterkes i årene fremover.

Tabell 3.4 Befolknings sammensetning i STN-området og Troms og Finnmark

	2013	2016
STN-området		
Andel innbyggere i alderen 16–66 år	65,1	64,4
Andel innbyggere i alderen 0–16 år		17,7
Antall sysselsatte i forhold til innbyggere i alderen 16–66 år	63,9	63,0
Antall sysselsatte i forhold til antall innbyggere	41,6	40,1
Antall uførepensjonister i forhold til innbyggere i alderen 16–66 år	14,4	13,3
Antall registrerte ledige i forhold til innbyggere i alderen 16–66 år	2,6	2,2
Troms og Finnmark samlet		
Andel innbyggere i alderen 16–66 år	67,4	67,0
Andel innbyggere i alderen 0–16 år		19,4
Antall sysselsatte i forhold til innbyggere i alderen 16–66 år	75,0	73,9
Antall sysselsatte i forhold til antall innbyggere	50,1	49,5
Antall uførepensjonister i forhold til innbyggere i alderen 16–66 år	6,9	6,7
Antall registrerte ledige i forhold til innbyggere i alderen 16–66 år	2,0	1,8

Et annet forhold som kan forklare forskjellen, er variasjon i andelen av dem som normalt sett er i arbeidsstyrken, men som ikke er i arbeid for eksempel fordi de er arbeidsledige eller av andre grunner er falt ut av arbeidsstyrken. Jeg har undersøkt dette ved å se på data for antall

registrerte som uførepensjonister eller som arbeidsledige, begge størrelsene målt i forhold til antall innbyggere i aldersgruppen 16–66 år. Tallene er rapportert i tabell 4 og viser at uføreandelen er høyere i STN-området. I 2016 var antall uførepensjonister i forhold til innbyggertallet i alderen 16–66 i overkant av 13 prosent og om lag sju prosentpoeng høyere enn snittet i Troms og Finnmark. Videre er andelen arbeidsledige noe høyere. I de to årene tallene er beregnet for, er ledigheten om lag et halvt prosentpoeng høyere i STN-området enn snittet for Troms og Finnmark. Dette er lavere enn rapportert av NAV, men det skyldes at her er ledigheten målt i forhold til antall personer i aldersgruppen 16–66 år, og ikke i forhold til arbeidsstyrken, som er lavere.

3.4 Oppsummering

I denne artikkelen har jeg foreslått et opplegg for å beregne samlet verdiskapning i STN-området. Hvordan beregningsopplegget kan brukes, er illustrert ved å beregne målet for årene 2013 og 2016. Beregningene viser at verdiskapningen målt per innbygger er betydelig lavere i STN-området enn gjennomsnittet for Troms og Finnmark. Forklaringen på dette er lavere yrkesdeltakelse i befolkningen. Noe av dette skyldes en høy andel eldre i befolkningen, men den viktigste forklaringsfaktoren er lavere yrkesdeltakelse i aldersgruppen som normalt sett utgjør arbeidsstyrken, enn det som er gjennomsnittet i Troms og Finnmark. Hvis yrkesdeltakelsen hadde økt til snittet for de to fylkene, ville verdiskapningen per innbygger også vært oppe på gjennomsnittet for fylkene. Dette betyr at det er et stort potensial i området når det gjelder vekst i næringsutviklingen fremover.

Referanser

Andersen, S. (2009). Primærnæringene reindrift, jordbruk og fiske. *Samiske tall forteller* nr. 2. Samisk høgskole.

Andersen, S. (2017). Utviklingen innen jordbruk i samiske bosetningsområder. *Samiske tall forteller* nr. 10. Samisk høgskole.

Broderstad, E.G., og Eythórsson, E. (2014). Hva skjer med fiskeriene i de sjøsamiske fjordene? *Samiske tall forteller* nr. 7. Samisk høgskole.

Brunvoll, F., og Kolshus, K.E. (red.) (2011). Indikatorer for bærekraftig utvikling 2011. Statistiske analyser 123. Statistisk sentralbyrå.

Claus, G. (2014). Sysselsetting i STN-området. *Samiske tall forteller* nr. 7. Samisk høgskole.
Glomsrød, S., Duhaime, G., og Aslaksen, I. (red.). *The Economy of the North 2015*. Statistiske analyser 151. Statistisk sentralbyrå.

Holen, D. mfl. (2017). Interdependency of subsistence and market economies in the Arctic. I Glomsrød, S., G. Duhaime og I. Aslaksen (red.), *The Economy of the North 2015*. Statistiske analyser 151, kap. 6 (s. 89–126). Statistisk sentralbyrå.

Nyhus, O.H., og Tovmo, P. (2013). Måling av verdiskapning i Trondheimsregionen. SØF notat, 2013. NTNU.

- Riseth, J.Å. (2014). Ei bærekraftig reindrift? *Samiske tall forteller* nr. 7. Samisk høgskole.
- Sametinget. (2016). *Meahcci – et grunnlag for identitet, kultur og birgejupmi. Rapport fra Sametingets arbeidsgruppe for utmark*, 29. februar 2016. Sametinget.
- Slaastad, T.I. (2016). *Samisk statistikk 2016. Sámi statistihkka 2016*. Rapporter 2016/5. Statistisk sentralbyrå.
- Skålnes, S. (2014). Næringsutvikling innanfor STN-området på 2000-talet. Samisk høgskole. nr. 7. Samisk høgskole.
- Vareide, K., og Roncossek, S.D. (2016). Regional analyse for samisk område 2016. TF-notat nr. 66/2016. Telemarksforskning.

Appendiks

Tabell A1: Oversikt over næringsinndelingen

Næring	Næringsgruppe (SN2007)
Jordbruk og skogbruk	01+02
Fiske, fangst og akvakultur	03
Bergverksdrift og tjenester tilknyttet utvinning	05+07+08+09
Utvinning av råolje og naturgass	06
Nærings-, drikkevare- og tobakksindustri	10+11+12
Tekstil-, beklednings- og lærvareindustri	13+14+15
Trelast-, trevare- og papirvareindustri	16+17
Trykking og reproduksjon av innspilte opptak	18
Oljeraffinering, kjemisk og farmasøytisk industri	19+20+21
Gummivare- og plastindustri, mineralprod.industri	22+23
Produksjon av metaller	24
Prod. av metallvarer, elektrisk utstyr og maskin	25+26+27+28
Verftsindustri og annen transportmiddelindustri	29+30
Prod. av møbler og annen industriproduksjon	31+32
Reparasjon og inst. av maskiner og utstyr	33
Elektrisitets-, gass- og varmtvannsforsyning	35
Vannforsyning, avløp og renovasjon	36+37+38+39
Bygge- og anleggsvirksomhet	41+42+43
Varehandel og reparasjon av motorvogner	45+46+47
Sjøfart og transport	49+50+51+52
Post og distribusjonsvirksomhet	53
Overnattings- og serveringsvirksomhet	55+56
Informasjon og kommunikasjon	58+59+60+61+62+63
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	64+65+66
Omsetning og drift av fast eiendom	68
Faglig, vitenskapelig og teknisk tjenesteyting	69+70+71+72+73+74+75
Forretningsmessig tjenesteyting	77+78+79+80+81+82
Offentlig administrasjon og forsvar	84
Undervisning	85
Helse- og sosialtjenester	86+87+88
Kultur, underholdning og annen tjenesteyting	90+91+92+93+94+95+96+97+99

4 Helserelevante leve- og arbeidsforhold for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område¹⁴

Snefrid Møllersen, psykologspesialist, dr.psychol., Samisk nasjonal kompetansetjeneste for psykisk helsevern og rus, Finnmarkssykehuset HF.

Sammendrag

Ivaretagelse av god folkehelse forutsetter kunnskap om de materielle, praktiske og sosiale rammebetingelser som innvirker på helse. Mobile pastoralister er en gruppe som både myndigheter og forskere verden over har vist liten oppmerksomhet når det gjelder helsemessige forhold. Kunnskap om livs- og arbeidsforhold i reindriftssamisk befolkning er intet unntak. Denne artikkelen beskriver helserelevante leve- og arbeidskår for samisk reindriftsbefolkning i det sørsamiske området, en befolkningsgruppe som ofte blir usynliggjort på grunn av størrelsen, og hvor de historisk-politiske, arbeidsmessige og sosiale livsbetingelsene blir oversett. Tallmaterialet er hentet fra en nasjonal undersøkelse av leve- og arbeidskår med betydning for psykisk helse og livskvalitet i samisk reindriftsbefolkning (Reindriftas hverdag). 151 reindriftsutøvere fra det sørsamiske området deltok i undersøkelsen.

Resultatene viser at reindriftsarbeidet utsetter en uforholdsmessig høy andel av samiske reindriftsutøvere i sørområdet for kroppslige belastninger i form av støy, støv/gasser, kulde, fysisk anstrengelse og ulykker/skader, sammenliknet med andre eksponeringsutsatte yrkesgrupper i Norge. Mange har ikke anledning til å ta ferie eller være hjemme fra arbeidet ved sykdom/skade. Det er en samstemt oppfatning blant reindriftsutøvere i sørområdet at myndighetene mangler kunnskap om reindrift, gir reindrifta negativ forskjellsbehandling og innfører krav og pålegg som ikke er tilpasset reindriftsfaglig praksis. De fleste påføres merarbeid og stress på grunn av opphopning av inngrep som innskrenker beiteland, stenger flytteveier og gir store tap av reinen. Nesten alle rapporterer erfaring med negative holdninger fra folk utenfor reindrifta og fra media. En urovekkende stor andel rapporterer at de utsettes for diskriminering og kriminelle handlinger på grunn av sin reindriftssamiske tilhørighet. Samtidig oppgir reindriftsutøverne svært høy arbeidstrivsel og at arbeidet er en læringsarena med rom for selvbestemmelse. Resultatene viser at redusert livskvalitet og svekket psykisk helse er mer vanlig for dem som har mest erfaringer med diskriminering og med negative holdninger fra offentlige myndigheter. Dette indikerer at det er sosial og samfunnmessig eksklusjon som først og fremst er en risiko for den psykisk helsa til den samiske reindriftsbefolkninga i det sørsamiske området.

---

¹⁴ Takk til Per Martin Lindstrøm Westerfjell, Voengel-Njaarek reinbeitedistrikt for bidrag til artikkelen

4.1 Introduksjon

Undersøkelser av samisk reindrift i Norge har vært mest opptatt av rein, produktivitet og organisatoriske forhold. Reindriftsutøvernes helse, velferd og arbeidskår har fått lite oppmerksomhet. Dette til tross for at «Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkningen i Norge» allerede i 1995 konkluderte med at de helsemessige belastningene i reindriftnæringa er alvorlige og trenger raske tiltak (HOD,1995).

Helsefremmende tiltak må forankres i kunnskap om de praktiske, sosiale og kulturelle forhold som definerer folks liv, og må avstemmes etter de samfunnsmessige rammebetingelsene som regulerer folks muligheter til å nyttiggjøre seg slike tiltak. De historiske, sosiale og ressursmessige rammebetingelsene for samisk reindrift varierer mellom ulike deler av landet. Kunnskapen om helserelevante forhold i samisk befolkning i sørområdene er høyst mangelfull.

Denne artikkelen presenterer tall som beskriver noen sider ved helserelevante leve- og arbeidskår for reindriftsbefolkninga i sørsamisk område. Tallmaterialet er hentet fra undersøkelsen «Reindriftnæringens hverdag».¹⁵

4.1.1 Samisk reindrift, livsform og næring

Dagens intensive samiske reindriftnomadisme, med gjeting av en tamrein flokk gjennom årssyklusen, etablerte seg som livsform på 1600- og 1700-tallet, og ble første gang lovregulert i Lappekodisillen av 2. oktober 1751. Næringen er organisatorisk og økonomisk regulert av reindriftsloven (LMD, 2007) og reindriftsavtalen. Landbruksdirektoratet er forvaltningsorgan. I 2017 var det 541 siida-andeler i samisk reindrift i Norge, med 3 233 registrerte personer og 213 913 livdyr (Landbruksdirektoratet, 2017).

Reindrift er en type mobil pastoralisme¹⁶ som anvender komplekse fleksible strategier for maksimert bruk av naturressurser. Denne formen for tilpasningsstrategi gjør det mulig å drifte et husdyrhold under uforutsigbare forhold i et tøft klima, og med til dels skrinne beitelandskaper (Mulder, Fazzino, Irons, McElreath, Bowles, Bell et al., 2010). Reinen, beitearealene og menneskene er de grunnleggende ressursene i reindriftnæringa. God reindrift forutsetter et tett samspill mellom ressursene. Reinens bevegelser og aktiviteter gjennom årssyklusen er resultat av tilpasninger mellom reinens behov, klima og beitelandskapets beskaffenhet. Reindriftsutøveren har ansvaret for å gjete reinen innenfor de tilviste beitearealer, sørge for opphold i områder som gir tilstrekkelig føde, og beskytte mot farer. Reindriftsutøveren skal organisere og fordele arbeidsinnsats, oppgaver og materiell, og samordne flokkens bevegelsesmønstre med naboens. Samfunnsmessige endringer, offentlige reguleringer, teknologiske nyvinninger, eksterne aktørers inngrep i landskapet må også integreres i arbeidet med å ivareta balanse i det komplekse samspillet rein-landskap-reineier. Opphopninger av krav om tilpasninger er en alvorlig påkjenning for både reinflokkene og reineierne.

I norsk forvaltning fremstår reindriftnæringa som en spesialisert produsent av reinkjøtt med krav om effektiv produksjon og økt økonomisk avkastning. I samisk reindrift har reinens velferd en egenverdi, uavhengig av hvilken avkastning den gir. Reindriftsutøverens identitet og selvfølelse er knyttet til evnen og innsatsen som ligger i å holde og drifte «en pen flokk»¹⁷, i opplevelsen

¹⁵ Data ble samlet inn i 2013–2014.

¹⁶ Mobil pastoralisme er husdyrhold basert på mobil ressursbruk ved hjelp av gjeting. Det fins anslagsvis 100–200 millioner mobile pastoralister i verden (Benjaminson, 2018).

¹⁷ Begrepet «pen flokk» henspiller på kombinasjonen av en rekke karakteristika som kjennetegner en velholdt hjord, bl.a. aldersfordeling, kjønnsfordeling, flokkstørrelse, reinens størrelse, utseende, adferd med mer.

av tilhørighet til siidaen og forholdet til nabosiidaer (Sara, 2003). Når reindrifta ikke gir et utkomme det går an å leve av, velger derfor mange å ta lønnet ekstraarbeid fremfor å slutte med reindrift (Bostedt, 2001).

Reindrift er en helhetlig tilværelse der det sosiale, det yrkesmessige og det kulturelle er tett sammenvevd. Endringer og tilpasninger tar den tid reinen og reindriftsutøveren bruker på å forandre og justere alle de sider ved tilværelsen og drifta som påvirkes ved naturgitte eller menneskeskapte inngrep. Innskrenking av beiteland, stengte flytteveier, eller store tap til rovvilt kan bety lang tilpasningstid for å gjenoppbygge funksjonell drift og en drivverdig flokk, og mistolkes ofte av omverdenen som uvilje mot endring (Kalstad & Brantenberg, 1987). I forvaltningen er det liten tradisjon for å integrere reindriftskunnskap ved utforming av nye ordninger. Viktige sider ved den kompleksiteten av momenter som spiller inn ved reindrift, kan bli oversett (Eira, 2014). Statlig initierte ordninger med intensjon om å få næringa på fote kan komme i konflikt med andre utfordringer reindriftsutøverne står overfor, men som myndighetene ikke forstår betydningen av.

I *Samiske tall forteller 7* fins en detaljert beskrivelse av økonomiske og produksjonsmessige forhold ved dagens reindriftnæring (Riseth, 2014).

4.1.2 Samisk reindrift i sørsamisk område

De sørsamiske reinbeiteområdene – Nordland, Nord-Trøndelag samt Sør-Trøndelag og Hedmark – strekker seg fra Saltfjellet i nord til Engerdal i sør, fra Trollheimen i vest og til svenskegrensen i øst over et areal på ca. 63 500 kvkm¹⁸. Den samiske befolkninga i sørområdet er beregnet til anslagsvis 800 mennesker, og antallet personer registrert i sørsamisk reindrift er 577 (Kuperus 2001; Landbruksdirektoratet, 2017b). Allerede på 1500–1600-tallet, da sørsamene gikk fra fangstbasert levevei til nomadisk reindrift, og bondesamfunnet samtidig utvidet sin utmarksbruk (seterdrift), oppstod det konflikter mellom reindrift og jordbruk. Reindrifta ble fratatt betydelige og viktige beitearealer og flytteveier i løpet av 1700–1800-tallet: Setre og høyslåtter ble lagt på samenes trømråder, der reinen hadde tråkket opp og gjødslet jorda og gresset vokste frodig.

Jordbruksnæringas politiske betydning for nasjonsbygginga i siste halvdel av 1800-tallet intensiverte konfliktene mellom reindriftsutøverne og nybyggerne, godt hjulpet av datidens sosialdarwinistiske ånd. Med fremrykkingsteorien til historieprofessor Yngvar Nilssen (1891) ble samene definert som en laverestående folkegruppe som hadde trengt seg inn i området nordfra (Bergstøl & Reitan, 2008). I tilleggslappeloven av 1897 gav Stortinget den enkelte kommune selvråderett til å bestemme om det skulle utøves reindrift, og det ble forbud mot reindrift i 33 kommuner i Sør-Norge (Braseth, 2014). Presset mot den sørsamiske reindrifta var massivt og drev mange reineiere til fattigdom. Samene i Norge organiserte seg politisk.¹⁹ I nord var denne bevegelsen drevet frem av motstanden mot fornorskingspolitikken, i sør av presset mot reindriftnæringa. Reinens flyttemønster går mot høyfjellet om sommeren og lavlandet om vinteren. Det betyr at mens flytteveien er nord–sør i Finnmark, er den øst–vest i sørområdet. Etter unionsoppløsningen ble det lagt betydelige restriksjoner på bruken av flytteveiene i grensetraktene (den norsk-svenske grensekonvensjonen av 1919). Ved siste reforhandling av denne avtalen i 2005 ble det ikke oppnådd enighet.

---

¹⁸ På størrelse med Latvia.

¹⁹ Første landsmøte 6. februar 1917 i Träänte/Trondheim.

De samiske reindriftsutøverne i sørområdet lever i dag spredt i utkantbygder over et stort geografisk område, og utgjør i alle samfunnsmessige sammenhenger et svært lite, ofte usynlig mindretall. Det er langt mellom de sørsamiske møteplassene, og risikoen for sosial isolasjon og marginalisering er betydelig. Sørområdenes beitearealer og flytteveier er på grunn av kombinasjonen av topografi og eksterne inngrep mer sårbare enn i nord. Beitearealene er i langt større grad blitt innskrenket og oppdelt av ekstern virksomhet (kraftproduksjon, vei og jernbane, hyttefelt osv.). Kjøttproduksjon og gjenvekst av reinflokkene har gjennom flere år vært alvorlig truet på grunn av store tap til rovvilt.²⁰

I moderne tid har reindriftsnæringen vært en sammenbindende kulturfaktor for den sørsamiske befolkninga. Ikke minst har den gjort sitt til at sørsamene har opprettholdt det sørsamiske språket og samiske kulturtradisjoner, og den har synliggjort utfordringer og behov når det gjelder livsbetingelser og rettighetsproblematikk. Imidlertid har Y. Nilsens fremrykkingsteori hatt juridisk gjennomslag helt frem til 2001 (Selbu-saken²¹), og i 2005-utgaven av Trøndelags historie ble den fortsatt presentert som gyldig. Den historiske ballasten og den uttalte minoritetsposisjonen preger enkeltmenneskenes selvoppfattelse, og deres muligheter til innflytelse på egne levekår.

4.2 Kunnskap om helserelevante forhold for samisk befolkning i sørsamisk område

En viktig forutsetning for å kunne vurdere behovet for helsefremmende tiltak for en befolkningsgruppe er kunnskap om de levekår som styrker og de levekår som svekker forutsetningene for god helse. Å leve som minoritet er en livslang stressfaktor som det koster krefter å håndtere, og som således reduserer kapasiteten til å tåle andre typer påkjenninger i livet (Thoit, 2010). Forskjeller i kultur kan føre til at regler og krav fra myndigheter kolliderer med verdier, normer og praksiser. Tilpasninger til krav som er enkle å gjennomføre for en bofast befolkning, kan bli svært kompliserte å integrere i liv og arbeid for en mobil gruppe.

De siste to–tre tiår har forskningsbasert kunnskap om helse og helserelevante forhold for samisk befolkning økt betydelig. Datagrunnlaget for denne kunnskapen er i all hovedsak hentet fra samisk befolkning i nordsamisk område, først og fremst Finnmark. Reindriftssamisk befolkning har vært dårlig representert eller ikke synliggjort i slike undersøkelser. Det er for øvrig et globalt fenomen at nasjonale myndigheter, så vel som forskere, viser liten oppmerksomhet for helserelevante forhold til mobile pastoralister.

Et litteratursøk gav 11 treff på helsetema for samisk befolkning i sørsamisk område i Norge (tabell 4.1). Hovedtemaet i publikasjonene er helse- og sosialtjenester, mens helserelevante livsbetingelser kun berøres i to av publikasjonene. Med denne artikkelen ønsker vi å bidra til å øke kunnskap om helserelevante leve- og arbeidskår for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område. Leve- og arbeidskår er rammebetingelser for helse, og et nødvendig kunnskapsgrunnlag for å kunne tilrettelegge for livsbetingelser som styrker helse og for å kunne gi effektiv helsehjelp.

---

²⁰ Norge har etter den europeiske Bern-konvensjonen (ratifisert av Norge i 1986) en internasjonal forpliktelse til å sikre overlevelsen til bl.a. alle de store rovviltartene i norsk natur. Stortinget har vedtatt bestemmelser for gjennomføring i Rovviltforliket av 2004 og 2011.

²¹ I den såkalte Selbu-saken fikk beiterettighet for samisk reindrift for første gang i norsk rettsavgjørelse fortrinn fremfor grunneierrettigheter.

Tabell 4.1 Publikasjoner med helsetema for samisk befolkning i sørområdet

Forfatter	Tittel	Utgivelses- år	Utgiver, publikasjon	Publikasjons- type	Data- grunnlag
Stephens	Lapp life after Chernobyl	1987	Natural History, 96, Issue 12, p. 32	Vitenskapelig artikkel	(Drøfting)
Hedlund, Moe	Helsetjenester og sørsamer	2000	Vol. 2, NTF-rapport. Steinkjer: Nord-Trøndelagsforskning	Rapport	Intervjuer
Kuperus	Helse- og sosialtjenester for det samiske folket på Helgeland	2001	Sijti Jarnge	Bok	Intervjuer
Moe	Helse- og sosialtjenester, sørsamisk kulturforståelse	2004	I Tronvoll, I.M., Moe, A. & Henriksen, J.E. (red). <i>Hjelp i kontekst</i> . Indre Billefjord: Idut, s. 177–191	Bokartikkel	Intervjuer og praksis
Eira-Åhrén	Rådgivningstjeneste i sørsamisk område	2009	Snåsa kommune	Rapport	Praksis
Dunfjell, Møllersen	Utvikling av et likeverdig psykisk helsevern til den samiske befolkninga i sørsamisk område	2010	I Silviken, A. & Stordahl, V. (red.). <i>Samisk psykisk helsevern</i> , s. 203–222. Karasjok	Bokartikkel	Praksis
Ness, Hellzen	Helse- og omsorgstilbud til eldre sørsamer	2011	Rapport nr. 78. Steinkjer: Høgskolen i Nord-Trøndelag	Rapport	Intervjuer
Kroik, Hellzèn	Helseopplevelse, livsmiljø hos reindriftsamene i sør	2011	Rapport nr. 76. Steinkjer: Høgskolen i Nord-Trøndelag	Rapport	Intervjuer
Melhus, Bongo	Samiske helse- og sosialtjenester	2012	HIF-rapport, Høgskolen i Finnmark	Rapport	Litteraturgjennomgang
Hansen Blix	Helse og omsorgstjenester til den samiske befolkningen	2017	http://www.helsebiblioteket.no/omsorgsbiblioteket/nyheter-og-aktuelt .	Rapport	Litteraturgjennomgang

4.3 En undersøkelse av arbeids- og levekår med betydning for psykisk helse og livskvalitet

Tallmaterialet er hentet fra en nasjonal undersøkelse, «Reindriftas hverdag», som har kartlagt en rekke faktorer av betydning for psykisk helse og livskvalitet i samisk reindriftsbefolkning i Norge²². Datamaterialet ble samlet inn i 2013–2014, og 151 av de totalt 633 besvarelser kom fra personer i samisk reindrift i det sørsamiske området. Undersøkelsen er finansiert av Reindriftens utviklingsfond (RUF), Helse Nord RHF, Sametinget, Finnmarkssykehuset HF, Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL), Samisk nasjonal kompetansetjeneste for psykisk helsevern og rus (SANKS), samt SANKS FoU-fond.

4.3.1 Forskningsprosjektet «Reindriftas hverdag»

Gjennom historien har urfolk blitt brukt som passive objekt for forskning. Forskningsresultatene har i mange tilfeller hatt liten nytteverdi for urfolket, har ofte ført til bekreftelse av gamle fordommer, og har fått negative konsekvenser når de er blitt brukt som

²² Møllersen, Stordahl, Tørrës, Eira-Åhrén, 2016.

dokumentasjon i politiske eller juridiske beslutningsprosesser. I Canada, Alaska, New Zealand og Australia har man i flere tiår gjort positive erfaringer med forskning som gjøres i et nært samarbeid mellom forskere og urfolksgruppen etter etiske retningslinjer for urfolksforskning (LaVeaux & Christopher, 2009).

«Reindriftas hverdag» er resultat av et samarbeid mellom reindriftsutøvere og forskere, mellom Norske Reindriftsamers Landsforbund (NRL) og Samisk nasjonal kompetansetjeneste for psykisk helsevern og rus (SANKS). Undersøkelsen hadde som mål å dokumentere reindriftshverdagen på en forståelige og anvendbar måte for reindrifta, gjennom å ta utgangspunkt i den reindriftssamiske livsverden og integrere reindriftsutøvernes kunnskap, verdier, normer og praksiser i forskningsarbeidet. «Reindriftas hverdag» har benyttet kanadiske retningslinjer for helseforskning med urfolk (CIHR, 2007) fordi Norge og Norden ikke har hatt slike retningslinjer.²³ Arbeidsmodellen bygger på et likeverdig samarbeid/partnerskap, en omforent forståelse av forskningsoppdraget, hvordan arbeidet skal gjennomføres, og hvordan produktet skal forvaltes. Urfolkets innflytelse på forskningsprosessen, eierskap til egne data/kunnskap og kontroll med hvordan forskerne forvalter (bl.a. tolker) materialet som samles inn, er viktige prinsipper i de etiske retningslinjene. Arbeidsmodellen er et navigeringsverktøy som integrerer urfolkskunnskap og forskningsfaglig kunnskap på en måte som både ivaretar urfolksgruppas selvdefinerte utfordringer og forskningsfaglig kvalitet.

NRL og SANKS inngikk en juridisk bindende kontrakt om forskningssamarbeidet, og etablerte en prosjektorganisasjon med styringsgruppe, referansegruppe/ekspertpanel, et forskerteam og flere fokusgrupper. På alle nivåer deltok representanter fra både NRL og SANKS.²⁴ Datamaterialet ble samlet inn gjennom en nasjonal spørreundersøkelse. Spørreskjemaet var konstruert med utgangspunkt i de tema og utfordringer reindriftsutøverne beskrev som sentrale for reindriftslivet. Deler av tallmaterialet er derfor ikke egnet til å sammenliknes med undersøkelser av befolkningsgrupper der levested og kultur er annerledes, for eksempel med norsk majoritetsbefolkning.²⁵

4.3.2 Svargruppa fra samisk reindrift i sørsamisk område

Svargruppa består av 151 personer. Tabell 4.2 viser prosentvis fordeling av karakteristika ved svargruppa.

---

²³ Sametinget la i 2017 frem et høringsutkast til etiske retningslinjer for samisk helseforskning og forskning på samisk humant biologisk materiale. I skrivende stund er ikke disse retningslinjene vedtatt.

²⁴ For mer detaljert beskrivelse se Møllersen, Stordahl, Tørres og Eira-Åhrén, 2016.

²⁵ Undersøkelsen tar for seg et lite utforsket tema, og måleinstrumentene er relativt grove. Ved presentasjon av varians (sannsynlighet for at to faktorer opptrer samtidig) rapporteres kun resultater der p-verdien er maksimum 0.01. Resultater fra variansanalyser er kontrollert for demografiske variabler og tilknytningsvariabler.

Tabell 4.2 Svargruppas sammensetning

Karakteristika		Prosentandel av besvarelsene
Kjønn	Kvinne	46,7 %
	Mann	53,3 %
Livsfase, alder	Etableringsfase, 16–35 år	42,4 %
	Driftsfase, 36–55 år	40,4 %
	Seniorfase, 56 år og eldre	17,2 %
Område	Hedmark, Oppland, Sør-Trøndelag	18,5 %
	Nord-Trøndelag	27,8 %
	Nordland	53,6 %
Utdanning, høyeste	Grunnskole	26,4 %
	Videregående skole	40,5 %
	Høgskole/universitet	33,1 %
Husstand	Bor med familie	84,6 %
	Bor aleine	12,8 %
	Annet	2,7 %

Det er noe høyere representasjon av menn enn kvinner. Kvinnene er i overvekt i den yngre gruppen (56,3 %), mens det er flest menn blant de eldre (60,5 %). Gjennomsnittsalder på deltakerne er 36–45 år.²⁶ Sammenholdt med tall over den geografiske fordelingen av reindriftssamisk befolkning²⁷ er deltakelsen fra Nordland reinbeiteområde relativt sett noe høyere enn deltakelsen fra de to sørligste reinbeiteområdene. Utdanning innen reindrifts- eller reindriftsrelaterte fag er vanskelig å tallfeste fordi man tilegner seg kunnskap og ferdighet gjennom å delta i drifta fra barnsben av. Tallene på utdanningsnivået gjelder kun «tilleggsutdanning» i det nasjonale utdanningsssystemet. Her er utdanningsnivået på linje med utdanningsnivået i den nasjonale befolkninga.²⁸

I reindriftsbefolkninga er det imidlertid store forskjeller i utdanningsnivå mellom kjønnene, også vesentlig større kjønnsforskjeller enn i den samiske befolkninga generelt (SSB, 2014, kildetabell 07585). Hele 60 % av reindriftskvinnene i sørområdet har utdanning på høgskole-/universitetsnivå. For en familiebasert driftsform som reindrift er det familiens samlede kunnskap og ferdigheter som teller. Både i samisk reindrift og hos andre mobile pastoralister ses en kjønnsbasert rollefordeling av oppgaver, der mennene i hovedsak opparbeider ferdigheter og kunnskap rundt gjeting og arbeid i direkte kontakt med dyra, mens kvinnenes kompetanse er knyttet til praktiske og administrative oppgaver for husholdet. Det høye utdanningsnivået blant kvinnene avspeiler også reindriftskvinnenes rolle med å bringe eksterne inntekter til familien og drifta gjennom lønnsarbeid (Møllersen, 2018). Som forventet i en familiebasert næring er andelen aleneboende relativt lav (12,8 %) sammenliknet med 18 % aleneboere på nasjonal basis (SSB, 2011).

Tabell 4.3 gir en oversikt over svargruppas tilknytning til reindrifta, roller, arbeidsområde og økonomisk avhengighet. Siida-andelsinnehaverne er overrepresentert i svargruppa med 34,4 % mot 19,5 % av reindriftsbefolkninga (Økonomisk utvalg, 2012, tabell 7.2.4). 91,5 % av svarpersonene jobber hel- eller deltid i reindrifta, og 80,6 % har hoved- eller biinntekter fra

²⁶ Alder ble registrert med 10-årsintervaller

²⁷ Økonomisk utvalg, 2012, tabell 7.2.5.

²⁸ Ifølge SSB, 2015, kildetabell 08921 er utdanningsnivået i Norge: 28 % med grunnskole, 42 % med videregående skole og 30 % med høgskole/universitet.

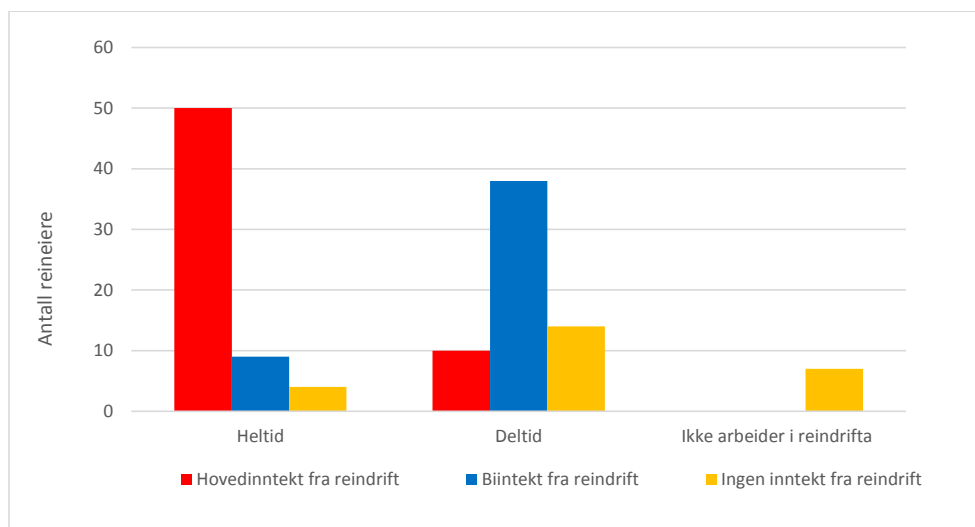
reindrifra. I henhold til Økonomisk utvalg (2012, tabell 7.2.3) var det 573 personer i samisk reindrift i sørområdet, og det ble utført 165 årsverk. Vår undersøkelse har ikke målt arbeidsdeltakelse i årsverk, men en rapportert heltidsdeltakelse på 46,1 %, samt deltidsdeltakelse på 45,4 %, tilsier at svarene i denne undersøkelsen i all hovedsak kommer fra den gruppen reinieiere som har betydelig arbeidsmessig tilknytning til reindrifra.

Tabell 4.3 Svargrupperas tilknytning til reindriftnæringa

Type tilknytning		Prosentandel av besvarelsene	
Reinmerke	Har reinmerke	80,1 %	
	Har ikke reinmerke	19,9 %	
Siida-andel	Har egen/felles siida-andel	34,4 %	
	Har ikke siida-andel	65,6 %	
Arbeidsoppgaver i reindrifra		Heltid	46,1 %
		Deltid	45,4 %
		Ingen	8,5 %
Typer arbeid*	Arbeid i flokken	Heltid	36,8 %
		Deltid	49,3 %
		Ingen	14,0 %
	Support og foredling	Heltid	23,7 %
		Deltid	67,4 %
		Ingen	8,9 %
	Organisatorisk arbeid	Heltid	13,6 %
		Deltid	56,8 %
		Ingen	29,5 %
Inntektskilde	Hovedinntekt fra reindrift	44,8 %	
	Biinntekt fra reindrift	35,8 %	
	Kun eksterne inntekter	19,4 %	

Note: *Summen av heltids- og deltidsdeltakelse i ulike typer arbeidsoppgaver overskrider 100 % fordi oppgavefordeling er fleksibel, og fordi oppgaver overlapper hverandre.

Figur 4.1 Forholdet mellom arbeidsinnsats og inntekter

I henhold til totalregnskapet for reindriften (Økonomisk utvalg, 2012, tabell 7.1.4) utgjør inntekten fra arbeid utenfor reindriften brorparten av siida-andelens samlede inntekter, og kvinnene står for den største andelen av eksterne inntekter. I vår svargruppe bidrar 87,3 % av kvinnene og 68,6 % av mennene med eksterne inntekter. Av figur 4.1 ser vi at 14 % av dem som jobber heltid eller deltid i reindriften, ikke har inntekter fra reindriften.

4.4. Resultater

4.4.1 Fysiske påkjenninger

I fokusgruppene redegjorde reindriftsutøverne for hvilke forhold ved arbeidet og tilværelsen som gir psykisk slitasje. Det å leve som en minoritet, forholdet til eksterne aktører, offentlige myndigheter og medier, det å være ekskludert fra beslutningsprosesser som gjelder eget liv, arealinngrep og andre inngrep var blant de mest sentrale tema. Fysiske belastninger og behov for fritid og rekreasjon ble ikke vektlagt fra reindriftsutøvernes side. I spørreskjemaet ble disse forhold likevel tatt med, fordi det dreier seg om arbeidsforhold med kjent betydning for helse.

Arbeid i primærnæringer innebærer ulike fysiske belastninger fordi arbeidsforholdene påvirkes av naturkreftene og fordi helse, miljø og sikkerhet i arbeidslivet ikke har holdt tritt med den teknologiske utviklinga. Tabell 4.4 viser hvor stor andel av reindriftsutøverne som utsettes for fysiske/kroppslige belastninger med kjent helserisiko.

Tabell 4.4 Prosentvis andel av reindriftsutøverne som er utsatt for fysiske påkjenninger i arbeidet

Type fysisk eksponering		Andel reineiere
Støy	Ingen	42,6 %
	Delvis	34,6 %
	Ja	22,8 %
Gasser, støv	Ingen	32,6 %
	Delvis	31,8 %
	Ja	35,6 %
Kulde	Ingen	24,6 %
	Delvis	33,6 %
	Ja	41,8 %
Kroppslig tungt arbeid	Ingen	15,2 %
	Delvis	38,2 %
	Ja	46,6 %
Arbeider når man er syk eller skadet	Ingen	22,1 %
	Delvis	37,4 %
	Ja	40,5 %

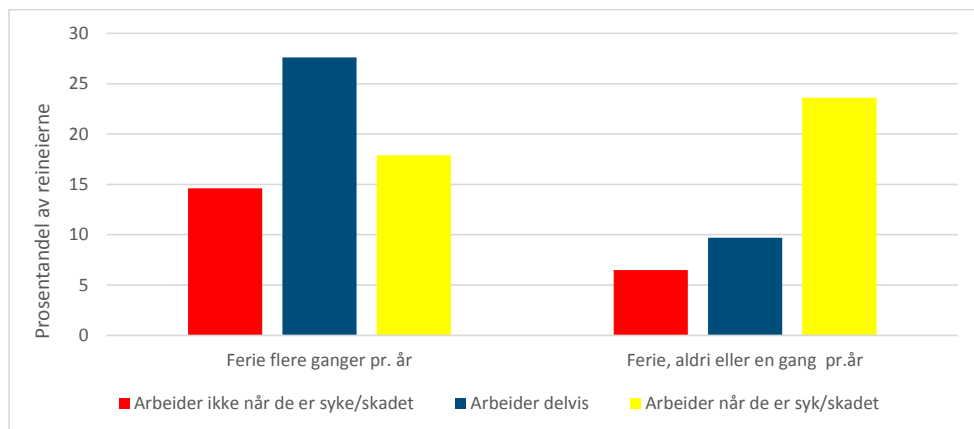
Støy er et velkjent arbeidsmiljøproblem. Eksponering for støy kan føre til fysiologiske og psykologiske stressreaksjoner og øke risiko for ulykker (Lie, Skogstad, Tynes, Johannessen, et al. 2013). Hele 57 % av reindriftsutøverne er mer eller mindre støybelastet under arbeidet. Til sammenlikning er 10–15 % av gårdbrukere, fiskere og håndverkere utsatt for høyt støynivå (Vrålstad, 2011). Mens 67 % av reindriftsutøverne eksponeres for støv og/eller gasser, er det kun 13 % av arbeidstakerne i Norge som eksponeres for støv, gasser eller damp (NOA, 2007). Kulde påvirker både oppmerksomhet og motorisk yteevne. Man vet lite om hvordan langvarig opphold i kulde virker på helse og yteevne i kombinasjon med andre fysiske påkjenninger, f.eks. vibrasjoner fra kjøretøy (Knardahl, Medbø, Strøm, & Jebens, 2010). I sørsamisk område utsettes 75 % av reindriftssamisk befolkning for nedkjøling i reindriftsarbeidet sitt. Arbeidet innebærer fysisk tunge tak for 85 % av dem som svarte. Dette samsvarer med svensk forskning som viser at forekomsten av fysiske belastningslidelser i reindriftsbefolkninga er klart høyere enn for kroppsarbeidere i industri, bygg, transport og landbruk (Södra Lapplands forskningsenhet, 2009). Risikoen for fysiske påkjenninger er størst blant siida-andelsinnehaverne.

Hele 61 %, med en overvekt av dem som jobber i flokken²⁹, svarer at de gjentatte ganger er blitt skadet i arbeidet med rein, under bruk av redskap og kjøretøy. Det er et bilde som samsvarer med tidligere undersøkelser fra både svensk og finsk reindrift (Södra Lapplands Forskningsenhet, 2009; Pekkarinen, 2006). 48,8 % har aldri klart å skaffe stedfortreder i arbeidet ved behov, og 39 % av reindriftsutøverne i sørområdet har ikke hatt ferie, eller kun feriert én gang siste tre år.³⁰ De som oftest går på arbeid ved sykdom/skade, tar relativt sett minst ferie, – uavhengig av type arbeid eller økonomisk avhengighet av reindrifta (figur 4.2).

²⁹ Dette er i hovedsak mennene.

³⁰ Ferie innebærer alt fra få til mange sammenhengende fridager.

Figur 4.2 Sammenhengen mellom uttak av ferie og arbeid under sykdom

Resultatene gir et bilde av en arbeidssituasjon med begrensede muligheter til å kunne legge inn nødvendig rekreasjon for å dempe negative helsemessige konsekvenser av påkjenninger, slitasje, skader og sykdom. Utførelse av manuelt krevende arbeid ved fysisk sykdom/skade kan gjøre det vanskeligere å bli frisk igjen, og øker i tillegg risikoen for nye skader på grunn av svekket reaksjonsevne og oppmerksomhet.

4.4.2 Stress og krav i arbeidet

Når man står overfor motstridende krav eller krav som overskrider de ressursene man har til rådighet, øker risikoen for et helseskadelig stressnivå. Motstridende krav kan eksempelvis være når rammebetingelser og pålegg kommer i konflikt med krav til dyrevelferd (rovviltangrep, tog-påkørsler). Krav som overskrider ressursene, kan være regler som forutsetter arbeidskraft, tid, utstyr, kompetanse som man ikke har tilgang til, og som derfor skaper bekymring og problem, og en vedvarende usikkerhet når det gjelder konsekvensen av å ikke kunne oppfylle kravet.

Tabell 4.5 viser hvordan reineierne rapporterer tidspress, bekymring og regelbelastning i arbeidet sitt. Det er fremfor alt regler og pålegg fra myndighetene som er en stressfaktor for reineierne (88 %) i svarsgruppa. Det ses ingen forskjell mellom menn og kvinner, aldersgrupper, roller eller arbeidsoppgaver når det gjelder stress og regelbelastning.

Tabell 4.5 Stress og regelbelastning

Type stress		Andel reineiere
Har ikke tid nok for oppgavene	Enig	17,1 %
	Delvis enig	58,1 %
	Uenig	24,8 %
Stresser ved tanken på arbeidet	Enig	20,6 %
	Delvis enig	47,3 %
	Uenig	32,1 %
Regler gjør arbeidet vanskelig, hindrer problemløsning	Enig	51,5 %
	Delvis enig	36,2 %
	Uenig	12,3 %

4.4.3 Forholdet til myndighetene

Tabell 4.6 gir eksempler på reineierenes oppfatning av hvordan det offentlige forholder seg til reindrifta. Det fremgår av tabellen at ca. 2 % av reindriftsbefolkninga mener at det offentlige/staten har god kunnskap om reindrifta, ser på reindrifta som viktig for dagens samfunn, og gir reindrifta en rettferdig behandling sammenliknet med andre næringer. Det er betydelig forskjell på tilliten til den sentrale og lokale reindriftsforvaltningen. Undersøkelsen ble gjennomført i forkant av at sentrale myndigheter i 2014 omorganiserte den lokale reindriftsforvaltningen. Reindrifta protesterte på dette, blant annet fordi det innebar at reindriftskunnskapen ville bli svekket når områdekantorene/områdestyrenes funksjoner ble overført til Fylkesmannen.

Tabell 4.6 Forholdet til staten, kommunen og reindriftsforvaltningen

Erfaring med/oppfatning av myndighetene		Andel reineiere
Det offentlige har kunnskap om reindrift	Enig	1,7 %
	Delvis enig	37,5 %
	Uenig	60,8 %
Reindrifta får samme støtte og beskyttelse som andre næringer	Enig	2,5 %
	Delvis enig	30,8 %
	Uenig	66,7 %
Staten ser reindrift som viktig for samfunnet	Enig	2,5 %
	Delvis enig	45,0 %
	Uenig	52,5 %
De fleste kommunene ønsker reindrift	Enig	16,7 %
	Delvis enig	60,0 %
	Uenig	23,3 %
Har tillit til sentralt reindriftsstyre	Enig	18,6 %
	Delvis enig	57,6 %
	Uenig	23,7 %
Lokal reindriftsforvaltning har kunnskap om reindrift	Enig	40,2 %
	Delvis enig	53,3 %
	Uenig	6,8 %

Tillit er avhengig av hvilke forventninger man har til at systemet forstår dine behov, hvilke erfaringer man har med systemets holdninger til og ivaretagelse av disse behovene, nærhet til og innflytelse på beslutningsprosessene. Dette gjelder spesielt der man i utgangspunktet er i en utsatt eller sårbar posisjon (Grosse, 2012). Reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område er en liten urfolksgruppe som er helt avhengig av at myndighetene har kunnskap om utfordringene i reindrifta for å kunne ta hensyn til næring og levesett ved utforming av politikk og regelverk som berører reindriftsbefolkninga. Resultatene fra undersøkelsen gir sterke indikasjoner på at norske myndigheter ikke har maktet å opptre på en måte som gir de samiske reindriftsutøverne i sørområdet tiltro til at dette er tilfellet. I undersøkelser av majoritetsbefolkninga finner man at personer med høyere utdanning har høyest tillit til myndigheter, antakelig fordi kjennskap til systemet gjør det lettere å identifisere seg med beslutningstakerne i samfunnet (Grosse, 2012). I reindriftsbefolkninga er det omvendt, tilliten til myndighetene er lavest i gruppa med høyest utdanning. Det kan synes som om negative erfaringer med beslutningsprosessene overstyrer kjennskap til systemet. Uttalelser fra reindrifta og intervju med byråkrater i andre

sammenhenger tilsier også at myndighetenes kunnskap er mangelfull, kanskje fordi reindrifta er lite synlig i samfunnet og heller ikke oppfattes som økonomisk viktig (Jernsletten 2002).

4.4.4 Marginalisering, diskriminering og kriminelle handlinger

Tabell 4.7 Marginalisering og diskriminering

Holdninger og handlinger fra omverdenen		Andel reinereiere
Folk har kunnskap om reindrifta	Enig	3,3 %
	Delvis enig	22,1 %
	Uenig	74,6 %
Folk er mistroiske til reindrifta og reindrifutøverne	Enig	47,9 %
	Delvis enig	44,6 %
	Uenig	7,4 %
Bekymret for medieomtale av reindrifta	Enig	67,8 %
	Delvis enig	30,6 %
	Uenig	1,7 %
Medieomtale har gitt ubehag/vansker	Enig	41,2 %
	Delvis enig	37,8 %
	Uenig	21,0 %
Trakassering fordi man er i reindrifta	Enig	33,3 %
	Delvis enig	35,8 %
	Uenig	30,8 %
Trusler, vold, skadeverk fra personer utenfor reindrifta	Enig	25,0 %
	Delvis enig	24,2 %
	Uenig	50,8 %

Reindrifutøverne sier at folk vet lite om og er mistroiske til reindrifta og reindrifutøvere (tabell 4.7). 99 % er bekymret for omtalen av reindrifta i media, og for 79 % har dette vært direkte belastende. En undersøkelse av hvordan samiske saker fremstilles i norske aviser, viste at mediene tegnet et gjennomgående negativt bilde av reindrifta, mens andre samiske tema fikk mer variert omtale. Mediene viderefremidler informasjon og holdninger fra både det offentlige og allmennheten, og synspunkter og fakta som er dannet på grunnlag av dårlig kunnskap og forståelse, blir bekreftet og forsterket (Berg, 2001).

69 % angir at de selv og/eller familien har vært utsatt for trakassering fordi de er i reindrifta. 49 % har vært utsatt for trusler, skadeverk eller vold fra personer utenfor reindrifta. Tallene sier ikke noe om hvor alvorlig fysisk og psykisk krenkelse har vært, men indikerer at erfaring med diskriminering og kriminell aggressivitet fra omverdenen er skremmende høy. En tidligere norsk undersøkelse av diskriminering blant samer og ikke-samer viste at 35 % av samene hadde opplevd diskriminering, mens 3,5 % av de norske rapporterte diskriminering (Hansen & Sørli, 2012). Resultatene våre tyder derfor på at den reindriftssamiske befolkninga er ekstremt utsatt for diskriminerende handlinger. Erfaringer med marginalisering og diskriminering fordeler seg ganske jevnt mellom kjønn, aldersgrupper, rolle og arbeidsmessig tilknytning til reindrifta.

4.4.5 Rovvilt og andre eksterne inngrep

I tabell 4.8 presenteres de typer eksterne inngrep som står for de mest omfattende negative konsekvensene når det gjelder tap av beite, økonomisk tap, merarbeid og stress. En type inngrep kan bestå av flere enkeltinngrep. For eksempel kan kraftutbygging eller gruvedrift vise til flere anlegg i samme reinbeitedistrikt, inklusive fremføring av veier. Hyttefelt og turisme kan være etablert i flere deler av beitelandet med ulike aktiviteter til forskjellige tider av året.

Det fremgår av tabellen at rovvilt er det inngrepet som er desidert mest belastende for reindrifta i sørområdet. De aller fleste reineiere må tåle både økonomiske tap, merarbeid og stress på grunn av trusler og angrep fra rovvilt. Sammenliknet med samisk reindrift i nordområdet er jordbruk, naturvern og jernbanen inngrepstyper som har klart større konsekvenser for den sørsamiske reindrifta. Hyttebygging og kraftvirksomhet har hver især redusert beitearealene for nesten 80 % av reineierne. Det er et tankekors at hytter, turisme og barmarks- og scooterløyper som skal gi rekreasjon, avstressing og fremme folkehelse til majoritetsbefolkninga, påfører reineierne helseisiko gjennom overarbeid og psykisk stress. Det er også et tankekors at naturvern som skal beskytte naturen mot forstyrrende og irreversible inngrep, kommer i et motsetningsforhold til reindriftssamisk bruk av områdene.

Tabell 4.8 Prosentandel reineiere som er negativt berørt av utvalgte typer eksterne inngrep

Type inngrep	Andel berørte totalt	Konsekvens av inngrep, og andel berørte reineiere			
		Beitetap	Merarbeid	Økonomisk tap, utgift	Stress, bekymring
Fredet rovvilt	100,0 %	19,6 %	75,5 %	94,1 %	74,5 %
Hytter	95,2 %	79,2 %	69,3 %	14,9 %	41,6 %
Veibygging, trafikk	93,1 %	55,9 %	63,7 %	33,3 %	53,9 %
Kraftanlegg	91,2 %	79,4 %	56,9 %	37,3 %	50,0 %
Turisme	90,2 %	24,5 %	73,5 %	13,7 %	47,1 %
Jordbruk	86,3 %	51,0 %	52,0 %	25,5 %	46,1 %
Naturvern, nasjonalpark	80,4 %	19,6 %	42,2 %	13,7 %	45,1 %
Løyper i utmark	79,5 %	25,5 %	56,9 %	13,7 %	50,0 %
NSB, jernbanen	79,4 %	33,3 %	48,0 %	54,9 %	42,2 %
Rettssaker	77,5 %	16,7 %	25,5 %	46,1 %	58,8 %
Gruvedrift, mineralleiting	65,7 %	43,1 %	32,4 %	20,6 %	37,3 %

Selv om tabellen ikke omfatter alle typer inngrep, viser den med all tydelighet at de fleste reineiere rammes parallelt av flere ulike typer inngrep. Inngrep tvinger frem tilpasning som reineieren skal integrere i det komplekse spillet rein–landskap–reineier. Det som kan være en hensiktsmessig løsning for å gjennomføre én type tilpasning, kan fort komme i konflikt med tilpasningskrav utløst av andre typer inngrep. Tilpasningsprosessene krever ekstrainsats og er forbundet med usikkerhet når det gjelder utfallet (Kalstad & Brantenberg, 1987).

Tabell 4.9 Prosentandel reineiere som lever med opphopning av inngrepstyper som medfører merarbeid og stress

Konsekvenser av inngrep	Antall ulike typer inngrep*			
	Ingen	1–3	4–6	Mer enn 7
Inngrep som gir stress	4,9 %	28,4 %	32,5 %	34,3 %
Inngrep som gir merarbeid	5,0 %	23,5 %	28,5 %	42,8 %

*Hver type inngrep kan bestå av flere ulike enkeltinngrep

Tabell 4.9 viser at 95 % av reieneierne lever med inngrep som innebærer stress og merarbeid, og henholdsvis 67 % og 71 % lever med minst fire ulike typer stress- og arbeidsbelastende inngrep. Ved opphopning av tilpasningskrav øker risikoen for skadelig stress og sykdom (Gerrig & Zimbardo, 2002, Mark & Smith, 2008). 92 % av reieneierne har angitt inngrep som medfører bettetap og økonomisk tap. Økonomisk tap og tap av beiteland kan måles og dokumenteres, og i en viss utstrekning kompenseres for. Stress og merarbeid er vanskelig å dokumentere. Tap av livskvalitet, yteevne og helse utvikles over tid, og årsaksforholdene ligger ikke alltid opp i dagen. Når familiens arbeidskapasitet er oppbrukt, når man trenger ekstrahjelp eller hvile, har mange vansker med å finne en vikar med reindriftsfaglige kvalifikasjoner (jf. s.11). Lavaktivitetsperiodene som tradisjonelt har gitt rom for rekreasjon, skrumper inn eller forsvinner i merarbeid på grunn av vedvarende opphopninger av krav om tilpasninger.

4.4.6 Livskvalitet og psykisk helse

4.4.6.1 Trivsel med arbeidet

Den reindriftssamiske befolkninga i sørsamisk område har svært høy trivsel (98 %) og arbeidsglede (95 %), selv om også mange (74 %) sier at de opplever at arbeidsgleden periodevis kan forsvinne. Så vidt det har vært mulig å bringe i erfaring, er det bare rapportert samme høye trivselsnivå i én annen næringsvei her til lands, nemlig blant fiskere (Amundsen, 2015). Til sammenlikning angir 90 % av de yrkesaktive i Norge tilfredshet med jobben (STAMI, 2011), og 79 % av ansatte i privat sektor er mer eller mindre fornøyde med arbeidsdagen sin (NTBinfo, 2014).

Tabell 4.10 Trivsel med reindriftsarbeidet

Trivselsfaktorer i arbeidet		Andel reineiere
Trives med arbeidet	Enig	79,9 %
	Delvis enig	18,7 %
	Uenig	1,5 %
Har selvbestemmelse	Enig	38,9 %
	Delvis enig	51,9 %
	Uenig	9,2 %
Har tilstrekkelig kompetanse	Enig	50,7 %
	Delvis enig	43,3 %
	Uenig	6,0 %
Lærer nytt	Enig	50,7 %
	Delvis enig	43,3 %
	Uenig	6,0 %
Periodevis tap av arbeidsglede	Enig	36,9 %
	Delvis enig	36,9 %
	Uenig	26,2 %

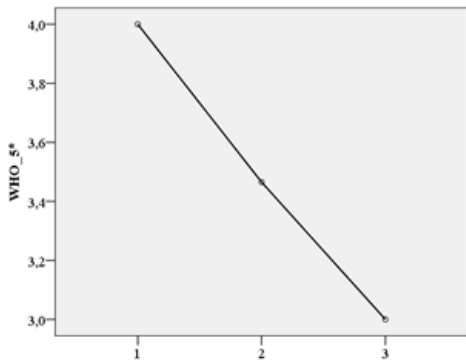
Nesten alle (94 %) oppgir at de har tilstrekkelig kompetanse for arbeidet sitt, at de stadig lærer nye ting (94 %) og har frihet til å bestemme hvordan arbeidet utføres (91 %). Dette er kvaliteter ved et arbeid og en arbeidsplass som styrker kapasiteten til å mestre utfordringer, problemer og høye krav, og som hever tålegrensen for helseskadelig stress (Karasek & Theorell, 1990). I den yrkesaktive befolkninga i Norge er det 63 % som angir selvbestemmelse i arbeidet (Vrålstad, 2011).

4.4.6.2. Livskvalitet, trivsel med livet

Livskvalitet handler om humør, engasjement og aktivitet i hverdagen, og ble målt med spørreskjemaet WHO-5. Høye skårer tilsier høy livskvalitet. Svarene viser at de fleste har en moderat til god livskvalitet, men for 5 % er skåren så lav at det kan bety svekket psykisk helse. Livskvalitet fordeler seg jevnt mellom kjønn, aldersgrupper, utdanningsnivå, så vel som roller og arbeidsoppgaver. Fysiske påkjenninger i arbeidet øker ikke risikoen for svekket livskvalitet. Imidlertid ser vi at livskvaliteten er gjennomgående lavere hos dem som jobber under tidspress, hos dem som har hatt problemer på grunn av medieomtale av reindrifta, hos dem som har opplevd diskriminerende overgrep fra folk utenfor reindrifta, samt hos dem som har sterkest opplevelse av negative holdninger fra offentlige myndigheter.

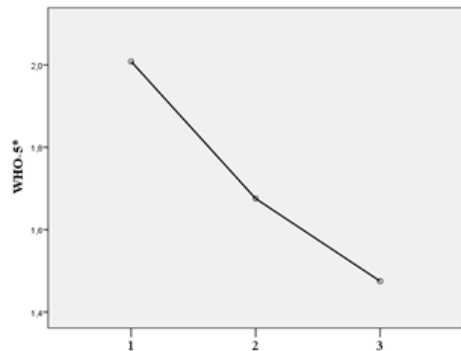
Figur 4.3 og 4.4 illustrerer hvordan skåren på livskvalitet beveger seg i forhold til negative erfaringer med offentlige myndigheter, og erfaringer med at medieomtale av reindrifta har ført til vanskeligheter. Sammenholdt med den meget høye arbeidstrivselen er generell livskvalitet klart lavere. Deltakelsen i reindriftslivet betyr for de fleste å måtte leve med sosial eksklusjon, krenkelse, marginalisering og diskriminering. Mangel på aksept for reindrift som liv og næring, de ferdigheter og den innsatsen som ligger i å drifte reinflokkene, er et angrep på reinerens identitet og en trussel mot selve livsgrunnlaget. Holdninger til samisk reindrift gjenfinnes i politiske prioriteringer der reindriftas ressursgrunnlag, beiteland og flytteveier må vike for andre samfunnsinteresser (jf. tabell 4.8). Mer enn halvparten av svargruppa (57 %) sier da også at de er engstelige for å bli tvunget til å forlate reindrifta.

Figur 4.3 Livskvalitet (WHO-5) og offentlige myndigheters kunnskap problemer og behov i reindrifta*

Det offentlige har kunnskap om reindrift:
1= ja, 2 = delvis, 3 = nei

Figur 4.4 Livskvalitet (WHO-5) og problem pga. medieomtale* om

Medieomtale har medført vanskeligheter: 1 = nei, 2 = delvis, 3 = ja

*Høye verdier på skala for livskvalitet, WHO-5, angir god livskvalitet.

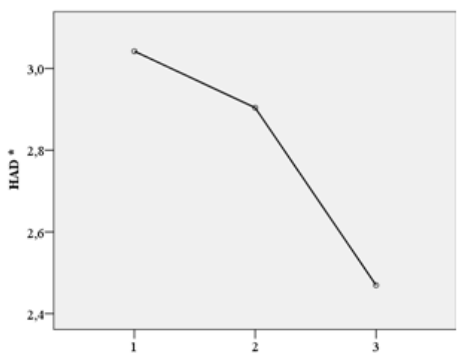
4.4.6.3 Psykisk helse

Psykisk helse ble målt med måleinstrumentet HADS³¹, som registrerer reaksjoner og symptomer på angst og depresjon. Høye skårer indikerer svekket psykisk helse. Resultatene viser at 27,2 % av reindriftssamene i sørområdet sliter med psykiske symptomer/reaksjoner som kan innebære svekket sosial, jobbmessig eller personlig fungering. Psykisk slitasje er jevnt fordelt mellom kvinner og menn, ulike aldersgrupper og ulike utdannelsesnivå. Den psykiske slitasjen er gjennomsnittlig høyere hos dem som er siida-andelsinnhavere enn hos dem som ikke har siida-andel. Blant dem som har erfaring med eksklusjon og diskriminering fra offentlige myndigheter, medier eller folk utenfor reindrifta³², er sjansen for psykisk slitasje større enn blant dem som rapporterer mindre eller ingen negative holdninger fra omverdenen. For dem som er bekymret for å bli tvunget ut av næringa, er den psykiske slitasjen klart høyere enn for dem uten slik bekymring. Ikke overraskende følger den psykiske helsa til reindriftsbefolkninga i sørsamisk område samme mønster som livskvaliteten, når det gjelder hvilke levekår som synes å være en helserisiko, direkte eller indirekte. Tallmaterialet i vår undersøkelse tyder på at det i høy grad er diskriminerende holdninger og handlinger som storsamfunnet, representert ved myndigheter, medier og folk utenfor reindrifta, tar i bruk i møte med reindriftsutøverne, som medfører psykisk slitasje.

³¹ Hopkins Anxiety and Depression Scales

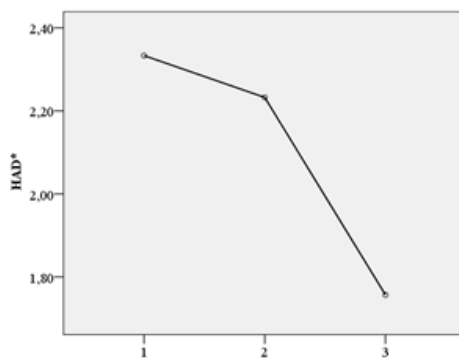
³² Negative erfaringer med myndigheter, forvaltningssystem, medier og personer utenfor reindrift svarer for 37 % av variansen i HAD-skåren.

Figur 4.5 Psykisk uhelse (HADS) og tillit til sentral reindrifstforvaltning*

Tillit til den sentrale reindrifstforvaltningen: 1= nei, 2 = delvis, 3 = ja

Figur 4.6 Psykisk uhelse (HADS) og erfaring med trakassering*

Utsatt for trakassering pga. reindrifsttilhørighet: 1= ja, 2 = delvis, 3 = nei

*Høye verdier på skalaen HADS, angir svekket psykisk helse.

Det er bred enighet om at diskriminering, hvis det foregår relativt ofte og over tid og spesielt hvis det starter tidlig i livet, utsetter helse for slitasje som kan føre til både psykisk og fysisk sykdom senere i livet (Shepherd, 2017; Pascoe & Richman, 2009). Dette er også sammenfallende med de hypotesene som reindrifstutøverne presenterte i fokusgruppene, nemlig at livslang minoritetsstatus kombinert med konflikter med offentlige og andre aktørers interesser i beiteområdene, opplevd forskjellsbehandling og degradering av reindrifstkunnskap i beslutningsprosesser er forhold som tærer alvorlig på psykisk velbefinnende.

4.4.6.4 Bruk av rusmidler

Overdrevent alkoholbruk har særskilt negative konsekvenser i et arbeid der man har ansvar for dyrevelferd, anvender motoriserte fremkomstmidler og der arbeidsoppgaver stiller krav til oppmerksomhet og reaksjonsevne og et smidig sosialt samspill.

Tabell 4.11 gir en oversikt over hvordan alkoholkonsumet i den sørsamiske reindrifstbefolkninga, sammenliknet med øvrig befolkning i Norge, fordeler seg med tanke på hvor ofte man inntar alkohol, og hvor ofte man inntar større mengder alkohol. Tabellen viser at alkoholbruken i den reindrifstssamiske befolkninga i sørsamisk område er nokså lik alkoholbruken ellers i landet når det gjelder hyppighet av alkoholkonsum. Når det gjelder inntak av større mengder alkohol, er imidlertid hyppigheten noe sjeldnere hos reindrifstbefolkninga.

Tabell 4.11 Hyppighet av alkoholkonsum og inntak av større mengde alkohol hos reindriftssamer i sørsamisk område og øvrig befolkning i Norge*

Befolkning	Hvor ofte drikkes det alkohol					Hvor ofte drikkes minst 6 alkoholenheter ³³		
	Aldri	Månedlig, sjeldnere	2–4 g/mnd.	2–3 g/uka	4 g/uka og mer	Aldri/månedlig	2–4 g/mnd	Flere g/uke
Reindriftssamer i sør	8,9 %	40,7 %	40,7 %	8,1 %	1,3 %	87,0 %	11,4 %	1,6 %
Befolkninga i Norge	13,1%	33,2 %	39,4 %	13,2%	1,1 %	79,6 %	15,3 %	5,1 %

*Begge tallmaterialene refererer til befolkning 16 år og eldre.

I nasjonal befolkning er alkoholkonsumet høyest for menn og i yngre aldersgruppe. I svargruppa vår var det bare 2 % av dem i etableringsfasen som benyttet alkohol ukentlig eller oftere, mens henholdsvis 13 % og 16 % av svarpersonene i driftsfasen og seniorfasen hadde dette drikkemønsteret. Alkoholkonsumet varierer med kjønn, men ikke med roller eller arbeidsoppgaver i reindrifta, eller med fysiske belastninger, livskvalitet og psykisk helse. De få (5,7 %) som har benyttet andre rusmidler, har samtidig et relativt høyt alkoholkonsum.

Det er ingen grunn til å anta at sørsamisk reindriftsbefolkning har større alkoholkonsum enn befolkninga ellers. Imidlertid, på grunn av arbeidets karakter og den gjensidige avhengigheten av hverandres ytelser innenfor siidaen, er det nærliggende å anta at overdreven alkoholbruk hos enkeltpersoner betyr merarbeid for kollegaene og engstelse for økt risiko for skader på dyr og mennesker, og således kan ha store konsekvenser for et reinbeitedistrikt.

4.5 utfordringer

I henhold til WHO (Ottawacharteret, 1986) er helsefremmende arbeid å skape de rammene som gir enkeltindividet mulighet til å ta kontroll over egen helse. Sosial ulikhet og forskjellsbehandling er stressfaktorer som utgjør helserisiko. Imidlertid, sosial ulikhet (klasse, etnisitet, mulighet for innflytelse m.m.) blir ofte tatt for gitt, både av dem som rammes av ulikhet, og av dem som ikke rammes. Forskjellsbehandling blir ofte fortiet eller forklart ved egenskaper hos den gruppen som rammes negativt. Det bidrar til at de strukturene som opprettholder ulik behandling av grupper i samfunnet, forblir uuttalte og usynlige.

Den menneskelige tålegrensen for belastninger påvirkes av samspillet mellom de kravene som stilles, hvilken innflytelse man har på valg av løsninger, og om man får sosial støtte for å mestre utfordringene (Karasek & Theorell, 1990). Man kan tåle høyere stressnivåer når man gis et brukbart handlingsrom og får sosial støtte under mestringsprosessen. Forventning om at innsats gir forbedring, øker også tålegrensen. Samtidig svekkes tålegrensen når varigheten, omfanget og opphopning av belastende krav øker, fordi ekstrainsats tapper krefter og innskrenker mulighetene for hvile.

³³ Seks drinker eller mer

Den reindriftssamiske befolkninga i sørsamisk område er en liten minoritet både i nasjonal, i samisk og i reindriftssamisk sammenheng. Den historiske ballasten og den uttalte minoritetsposisjonen har innskrenket mulighetene for innflytelse på egne levekår. Reindrifta i Norge har gått fra å være en familiebasert levemåte og næringsvei regulert av samisk sedvane og skikker, til å være en lovregulert produksjonsbedrift organisert etter privatrettslige prinsipper innenfor det moderne norske samfunn. Regelverk og eksterne inngrep har innskrenket den iboende bærekraft-mekanismen i reindrifta: det fleksible samspillet rein-landskap-menneske.

Denne artikkelen har, med utgangspunkt i befolkningas egen erfaring og kunnskap om psykisk belastende livsbetingelser, presentert noen av de leve- og arbeidsforholdene som setter rammebetingelser for den enkelte reindriftsutøvers muligheter til å ivareta egen helse. I tillegg til en rekke fysiske belastninger viser undersøkelsen at den reindriftssamiske befolkninga i sørsamisk område utsettes for massiv diskriminering, og at myndighetene ikke har maktet å vise forståelse for og ta hensyn til de problem, behov og utfordringer den reindriftssamiske befolkninga står overfor i sitt liv og virke. Risikoen for redusert psykisk helse og livskvalitet øker parallelt med grad av negative holdninger og handlinger fra myndigheter, medier og de sosiale omgivelsene. På bakgrunn av disse funnene er det nærliggende å anta at stressnivået i den reindriftssamiske befolkninga i sørsamisk område utgjør en betydelig helserisiko både for dagens voksne og for den oppvoksende generasjon.

Helsestandarder i befolkninga i Norge er høy, og forebyggende helse-, miljø- og sikkerhetsarbeid i arbeidslivet har stått sentralt i flere tiår. Helsedirektoratet (2010) fremhever hvor viktig det er å følge opp de grupper i samfunnet som er utsatt for hyppige eller mange risikofaktorer. Det kan gjøres ved å fjerne eller dempe årsaken til helsebelastningen, eller ved at man tilfører ressurser eller styrker eksisterende ressurser. Stortingets folkehelsemelding påpeker nødvendigheten av samarbeid på tvers av sektorene i samfunnet, og fremhever betydninga av å bekjempe diskriminering og utenforskap/sosial eksklusjon, spesielt for den psykiske helsas skyld (HOD, 2015). Nasjonale føringer oppfordrer således til at man skal legge vekt på helserelaterte leve- og arbeidskår for den reindriftssamiske befolkninga i sørområdet. Når oppmerksomheta allikevel har vært minimal, kan det ha sammenheng med de strukturene som usynliggjør og opprettholder sosial ulikhet og forskjellsbehandling. Ved utbygginger og andre inngrep, så vel som ved utforming av regelverk og politiske vedtak, mangler konsekvensutredninger av om og hvordan livskvaliteten og helsa til den reindriftssamiske befolkninga blir berørt. For vindkraftutbygging vurderes eksempelvis helsemessige konsekvenser i forhold til tap av rekreasjonsområder og støynivå i nærområdet, mens det ikke fremkommer vurderinger av hvordan helsa til reindriftssamene i området berøres.

Tillit bygger på de forventningene man har til at systemet forstår ens egne behov, hvilke erfaringer man har med systemets holdninger til og ivaretagelse av disse behovene, og hvorvidt man har nærhet til og innflytelse på beslutningsprosessene (Grosse, 2012). Sentrale myndigheter oppleves ikke som støttespillere av reindriftsutøverne. De menneskelige og materielle kostnadene som påføres reindrifta ved krav om tilpasninger, blir ikke oppfattet, forstått eller vurdert som viktige. Holdninger og handlinger fra sentrale myndigheter legger normer for hva som er sosialt akseptabelt i samfunnet, noe som reflekteres i omfanget av ydmykende eksponering i media og negative holdninger og aggressive handlinger fra folk utenfor reindrifta. Lov om likestilling og forbud mot diskriminering (Barne- og likestillingsdepartementet, 2017) pålegger offentlige myndigheter å tilegne seg nødvendig kunnskap om brukergruppens utfordringer, behov og synspunkter, og utforme tjenester/tilbud/regler for å møte disse utfordringene og behovene. En oppfølging av denne

lovpålagte forpliktelsen overfor den reindriftssamiske brukergruppa i sørsamisk område vil bidra til at kunnskap om de materielle, praktiske og sosiale rammebetingelsene som innvirker på helse til reindriftssamene, blir del av premissgrunnlaget ved forvaltningsmessige og politiske vedtak som berører reindriftsbefolkninga.

Resultatene viser betydelige arbeidsrelaterte fysiske påkjenninger og høy skade-/ulykkesfrekvens som tilsier at det trengs mer detaljert kunnskap om risikosituasjoner og skadereduserende tiltak eller hjelpemidler som er tilpasset reindrifta. Tradisjonelt har rolige driftsperioder gitt reindriftsutøveren rom for rekreasjon, men opphopning av krav om tilpasninger gir merarbeid på bekostning av hvileperiodene. Ordninger med tilgjengelig og kvalifisert reindriftsvikar bør utredes. Alle mennesker har en tålegrense for belastninger, et sted der krav om ytelse og mestring overskrider den kapasitet og de ressurser man har til rådighet. Samfunnet har et ansvar for å tilrettelegge slik at leve- og arbeidskårene, også for reindriftssamisk befolkning i sørsamisk område, er forenlige med god helse.

Referanser

- Amundsen, B. (2015). De har Norges triveligste arbeidsplass. Forskning.no. Norges forskningsråd. Hentet mai 2015 fra www.forskning.no/fiskerifag-arbeid/2015/06/de-har-norges-triveligste-arbeidsplass.
- Barne- og likestillingsdepartementet, BLD. (2017). Lov om likestilling og forbud mot diskriminering.
- Benjaminsen, T.A. (2018). Artikkel om pastoralisme. I Store norske leksikon, <https://snl.no/pastoralisme>
- Berg, B.A. (2001). *Holdninger til samer og samiske forhold 1996–2000. En undersøkelse av avisene Aftenposten, Nordlys, Finnmarks Dagblad, Altaposten og Finnmarken for perioden 1.1.1996–31.12.1999*. Senter for samiske studier, Skriftserie nr. 11.
- Bergstøl, J., & Reitan, G. (2008). Samer på Dovrefjell i vikingtiden. Et bidrag til debatten om samenes sørgrense i forhistorisk tid. *Historisk tidsskrift*, bind 87, s. 9–27.
- Bostedt, G. (2001). Pastoralist Economic Behavior: Empirical results from reindeer herders in Northern Sweden. *Journal of Agricultural and Resource Economics*.
- Braseth, L. (2014). *Samer sør for midnattssola, sørsamenes historie, kultur og levemåte*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Canadian Institutes of Health Research, CIHR. (2007). CIHR Guidelines for health research involving aboriginal people (2007–2010). Ottawa (ON).
- Eira, M. (2014). *Reindrif i Finnmark. En studie av prosessen om reintallstilpasningen*. Masteroppgave, UiT, Norges Arktiske Universitet.
- Grosse, J. (2012). *Kommer tid kommer tillit? Unga vuxnas och medelålders erfarenheter*. Rapport i socialt arbete, nr. 139, Stockholms universitet.
- Halkjelsvik, T., & Storvoll, E.E. (2014). Andel av befolkningen i Norge med et risikofylt alkoholkonsum målt gjennom Alcohol Use Disorders Identification Test (AUDIT). *Nordic studies on Alcohol and Drugs*, 31.
- Hansen, K.L., & Sørli, T. (2012). Ethnic discrimination and psychological distress: A study of Sami and non-Sami populations in Norway. *Transcultural Psychiatry* 2012 49:26. <http://tps.sagepub.com/content/49/1/26>
- Helsedirektoratet. (2010). *Folkehelsearbeidet – veien til god helse for alle*. Rapport, kapittel 8.
- Helse- og omsorgsdepartementet, HOD. (1995). *Plan for helse- og sosialtjenester til den samiske befolkning i Norge*. NOU 1995: 6. Kap. 10, Arbeidsmiljøtiltak i reindriftsnæringen.
- Helse- og omsorgsdepartementet, HOD. (2015). *Folkehelsemeldingen – Mestring og muligheter*. Meld. St. 19 (2014–2015).
- Jernsletten, J-L.L. & Klovov, K. (2000–2002). *Sustainable reindeer husbandry*. Report. Arctic Council.
- Jonassen, J., & Kalstad, A. (2003). *Internrettslige betraktninger om reindriften. Reindriften i skjæringspunktet mellom intern organisering og norsk rett*. Rapport. Røros/Karasjok.
- Kalstad, J.A. & Brantenberg, O.T. (1987). *Reindrif, samisk samfunn og kultur på Saltfjellet. Vassdragsutbygging i Saltfjellet-Svartisenområdet*. Tromsø Museum, Universitetet i Tromsø.

- Karasek, R.A. Jr., & Theorell, T. (1990). *Healthy work: stress, productivity, and the reconstruction of working life*. New York: Basic Books.
- Knardahl, S., Medbø, J., Strøm, V. & Jebens, E. (2010). *Utredning om virkninger av arbeid i kalde omgivelser*. STAMI- rapport 11, 8.
- Kuperus, K. (2001). *Kartlegging av behovet for tilrettelagte helse- og sosialtjenester for det samiske folket på Helgeland*. Sijti Jarng.
- Laksoo, A.M. (2008). The shadow field of reindeer management: A case study from Finland. *Acta Borealia*, 25, 138–159.
- Landbruks- og matdepartementet, LMD. (2007). Lov om reindrift.
- Landbruksdirektoratet. (2012). Ressursregnskapet for reindriftsnæringen.
- Landbruksdirektoratet. (2017a). *Ressursregnskap for reindriftsnæringen. For reindriftsåret 1. april 2016–31. mars 2017*. Rapport nr. 29/2017.
- Landbruksdirektoratet. (2017b). *Totalregnskap for reindriftsnæringen. Regnskap 2016 og budsjett 2017*. Rapport nr. 33/2017.
- LaVeaux, D. & Christopher, S. (2009). Contextualizing CBPR: Key Principles of CBPR meet the Indigenous Research Context. *Pimatisiwin: A Journal of Aboriginal and Indigenous Community Health*, 7(1), 1–26.
- Lie, A., Skogstad, M., Tynes, T., Johannessen, H.A. et al. (2013). *Støy i arbeidslivet og helse*. Statens arbeidsmiljøinstitutt, nr. 10, årgang 14.
- Likestillings- og diskrimineringsombudet. (2018). Unngå å diskriminere – offentlige tjenester. Hentet 25.07.2018 fra <http://www.ldo.no/forebygg/offentlige-tjenester/>
- Mulder, M.B., Fazzino I., Irons W., McElreath R.L., Bowles S., Bell A. et al. (2010). Pastoralism and wealth inequality. Revisiting an old question. *Curr Anthropol*, 51 (1):35–48. doi: 10.1086/648561.
- Møllersen, S., Stordahl, V., Tørres, G. & Eira-Åhrén, I.M. (2016). *Reindriftas hverdag, – interne og eksterne faktorer som kan påvirke psykisk helse*. Delrapport 1, SANKS-NRL.
- Møllersen, S. (2018). Physical strain, external demands, and work pleasure in a mobile pastoral population of the Arctic. A study of the Sámi reindeer-herder population in Norway. *Medical Research Archives*, vol. 6, issue 3, 4–23.
- National Institute of Mental Health, NIMH. 5 Things You Should Know About Stress, NIH
- Publication No. OM 16-4310. Hentet 25.07.2018 fra <https://www.nimh.nih.gov/health/publications/stress/index.shtml>
- Nasjonal overvåking av arbeidsmiljø og -helse (NOA). (2007). *Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2007. Status og utviklingstrekk*. STAMI-rapport.
- NTB info. (2014). Ny undersøkelse: Norge har de mest fornøyde ansatte i verden. Hentet fra <https://www.ntbinfo.no/pressroom/randstad?publisherid=89965>.
- Pascoe, E.A., & Richman, L.S. (2009). Perceived Discrimination and Health: A Meta-Analytic

Review. *Psychol Bull*, 135 (4); 531–554. doi: 10.1037/a0016059.

Pekkarinen A. (2006). Changes in reindeer herding work and their effect on occupational accidents. *Int J Circumpolar Health*. 65(4):357–64.

Riseth, J.Å. (2014). Ei bærekraftig reindrift? I *Samiske tall forteller* 7. Kommentert samisk statistikk. Samisk høgskole, rapport1/2014, s. 52–100.

Sara, M.S. (2003). Reindriftssamiske verdier. I Eriksen, E.H. (red.), *Arvvut Arvo Vierhtie Samiske verdier*, s. 245–249. Karasjok: Davvi Girji OS.

Shepherd, C.C.J., Li, J., Cooper, M.N., Hopkins, K.D. & Farrant, B.M. (2017). The impact of racial Discrimination on the Health of Australian Indigenous Children aged 5–10 years: analysis of national longitudinal data. *International Journal for Equity in Health*, 16: 116. doi: 10.1186/s12939-017-0612-0.

Statens arbeidsmiljøinstitutt (STAMI). (2011). *Faktabok om arbeidsmiljø og helse 2011. Status og utviklingstrekk*.
http://www.regjeringen.no/contentassets/5d4d28864e9147269a068e1445d7ad90/faktabok_2011

Statistisk sentralbyrå. (SSB) (2011). Folke- og bolig tellingen i 2011.

Statistisk sentralbyrå. (SSB) (2014). Kildetabell 07585.

Statistisk sentralbyrå. (SSB) (2015). Kildetabell 08921.

Södra Lapplands Forskningsenhet. (2009). *Samernas hälsosituation i Sverige – en kunnskapsöversikt*. City trykkeri: Sametinget.

Thoits, P.A. (2010). Stress and Health. Major Findings and Policy Implications. *Journal of Health and Social Behavior*, 51, 41–53.

Vrålstad, S. (2011). SSB, Samfunnsspeilet, 5/6, <https://www.ssb.no/arbeid-og-lonn/artikler-og-publikasjoner/utfordrende-jobbverdager-i-mange-yrker>.

Økonomisk utvalg. (2012). Totalregnskapet for reindriftsnæringen.

5 Studiepoengproduksjon i samiske språk

Kevin Johansen, cand.polit. UiT / Universidad de Granada. Seniorrådgiver hos Fylkesmannen i Nordland

Sammendrag:

I en stadig mer spesialisert verden er det et økende samfunnsbehov for høy kompetanse i samisk språk. Fagpersoner med kompetanse i samisk på høyere nivå er nødvendig for å sikre at samfunnets behov for samisk kompetanse blir dekket, men det betyr også mye for språkernes utvikling.

Studieprogrammer i samisk på høyere nivå vil være med på å styrke samiske språks status både i samiske samfunn, men også i storsamfunnet. Artikkelen ser på utviklingen i høyere utdanning i samisk de siste ti årene, både for sørsamisk, lulesamisk og nordsamisk. Eksamener i samisk språk er i denne perioden avlagt ved Samisk høyskole, Universitetet i Tromsø og Nord universitet, samt ved de tidligere institusjonene som har fusjonert til disse institusjonene.

Gjennom denne artikkelen vil man avdekke utviklingen i studiepoengproduksjon og bidra til at de som skal treffe beslutninger om tiltak på området, har kunnskap om høyere utdanning i samisk språk.

5.1 Innledning

Det har i en årrekke vært høy interesse for samiske elevtall i skolen og i hvilken grad disse går opp eller ned. Høyere samisk språkutdanning har det derimot vært mindre oppmerksomhet rundt.

For at samiske språk skal være levende samfunnsspråk og ikke kun nettverksspråk, må de helst brukes på de fleste arenaer i samfunnet, og samisktalende må være i stand til å bruke språket på disse arenaene. Terminologiutvikling og bruk av samisk i høyere utdanning og forskning er sentrale momenter for å sikre at samisk kan brukes overalt og på et høyt nivå.

Derfor er det betydningsfullt å inneha kunnskap om studiepoengproduksjonen i samisk og se utviklingen av denne over tid. Dette kan bidra til å treffe beslutninger om målrettede tiltak for å styrke bruken av samisk på høyt nivå og for å vurdere hvor det er behov for differensierte virkemidler.

Artikkelen vil omhandle studieproduksjonen ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge som tilbyr studier i samisk språk i høyere utdanning. Tidsperspektivet vil være de ti foregående

studieårene. I *Samiske tall forteller 6* så vi på studiepoengproduksjon fra 2008 til 2012. Den nåværende artikkelen går derfor inn i en tidsserie der vi forsøker å se utviklingen i et lengre perspektiv. Det blir altså lagt vekt på samiske språkkurs som er *studiepoenggivende*. Det betyr at man avlegger en eksamen ved et høyere lærested og får studiepoeng ut fra arbeidsomfanget på kurset. Denne artikkelen ser på gjennomførte kurs i samisk språk.

5.2 Samisk høyere utdanning i et historisk perspektiv

Universitetet i Oslo var den første institusjonen som tilbydde samisk høyere utdanning i Norge. De hadde professorat i samisk helt tilbake til 1870-tallet. Etter hvert ble det også utvikla samiske kurs ved Universitetet i Tromsø. I en periode var det også samiske kurs ved blant anna lærerutdanninga i Alta.

Samisk høgskole ble oppretta i 1989. Formålet var å dekke det samiske samfunnets behov og styrke samisk kompetanse, og kurs i samisk var naturlige studietilbud.

Under opprettinga av Universitetet i Tromsø i 1972 ble det påpekt at institusjonen hadde en rekke oppgaver å ivareta i Nord-Norge når det gjaldt å tjene landsdelens behov innenfor samfunnslivet i vid forstand. Særlig ble behovene til den samiske befolkningen understreket.³⁴ Som en følge av Stortingets behandling av St.meld. 34 (2001–2002) *Kvalitetsreformen om høyere samisk utdanning og forskning* ble universitetet tillagt et nasjonalt ansvar for samisk og urfolksrelatert forskning, utdanning og formidling. Styrking av samisk språk ble videre et av de viktigste tiltakene i realiseringa av universitetets egen samiske strategiplan. Universitetet i Tromsø fusjonerte med Høgskolen i Finnmark i 2013 og ble til UiT Norges arktiske universitet, som igjen fusjonerte med Høgskolen i Narvik og Høgskolen i Harstad i 2016.

Samisk høgskole og Universitetet i Tromsø tilbød i hovedsak kurs i nordsamisk.³⁵ Studenter som ønsket høyere utdanning i lulesamisk og sørsamisk, reiste ofte til svenske universiteter for å gjennomføre språkstudiene der.

I 1980 tok Lærerutdanningsrådet kontakt med Levanger lærerhøgskole (som ble en del av Høgskolen i Nord-Trøndelag etter høgskolereformen i 1994 og seinere fusjonerte til Nord universitet) med ønske om at lærerhøgskolen skulle ta ansvar for å opprette en halvårsenhet i sørsamisk. Studiet starta opp høsten 1981, og i 1988 ble det tilsatt en stipendiat i sørsamisk.

Bodø lærerhøgskole (som seinere ble Høgskolen i Bodø og så Universitetet i Nordland før også den fusjonerte til Nord universitet) oppretta et artiumkurs i lulesamisk tidlig på åttitallet. I 1985 starta lulesamisk 1 på 30 studiepoeng³⁶. Stipendiat i lulesamisk ble tilsatt i 1985, og i 1999 ble det tilsatt høgskolelektor. Høgskolelektoren var et konkret resultat av stipendiatstillingen ved at den første hovedfagseksamenen i lulesamisk ble avlagt i 1999.

I 2000 ble en professor II i lulesamisk tilsatt. I 2012 ble det første kullet på bachelor i lulesamisk tatt opp ved Universitetet i Nordland.

---

³⁴ NOU 2000:3

³⁵ Begge institusjonene har vært eller er involvert i sørsamisk høyere utdanning, som det framkommer seinere i artikkelen. Med kurs menes her emner og studier ved en høyere utdanningsinstitusjon som gir studiepoeng, og ikke det mer generelle begrepet «kurs» som omfatter alle slags former for kompetanseheving.

³⁶ På denne tida het det vektall, ett vektall tilsvarende tre studiepoeng.

1. januar 2016 ble det gjennomført en fusjon mellom Universitetet i Nordland, Høgskolen i Nesna og Høgskolen i Nord-Trøndelag. Dette medfører at samme institusjon – Nord universitet – nå har nasjonalt ansvar for både lulesamisk og sørsamisk språk i lærerutdanningene, og man kan sette inn tiltak for begge språkene, som har en rekke av de samme utfordringene.

5.3 Betydningen av samisk språk ved universiteter og høyskoler

For at samiske språk skal være levende samfunnspråk, er det viktig at de kan brukes på de fleste arenaer i samfunnet. Derfor er det nødvendig at enkelte innehar høyere formalkompetanse i samiske språk. Høyere utdanningstilbud i samisk er med på å øke samiske språks status både hos samer og i storsamfunnet. En rekke studier har vist at det å *ta tilbake* språket er en viktig del av selvbestemmelsen for urfolk og minoriteter.

I samfunnet er det en stadig økende etterspørsel etter kandidater med høy samiskspråklig kompetanse, både som språkarbeidere, i stillinger innenfor utdanning, i byråkratiet og i media, for å nevne enkelte institusjoner. Høyere utdanningstilbud i samisk er også avgjørende for at samisk skal kunne brukes som *forskningsspråk*.

5.4 Fokus og satsing på elevtall og studenttall

Mange av dem som jobber med å styrke og utvikle samiske språkkurs på høyere nivå – studiepoenggivende språkkurs – uttrykker frustrasjon over mangel på politisk interesse og finansiering av språksatsingen. Dette står i kontrast til elevtallene for samisk i grunnopplæringa og spesielt i grunnskolen. Tabellen under viser artikkelforfatterens egne vurderinger av den skjematiske forskjellen mellom samiske elevtall i skolen og studenttall på universitets- og høyskolenivå:

Tabell 5.1 Komparativ sammenstilling av vilkårene for samisk i skolen og i høyere utdanning

Nivå	Mediefokus	Politisk interesse	Økonomi
Grunnskolen	Høyt fokus	Høy interesse	Statlig refusjonsordning
Høyere utdanning	Lavt fokus	Lav/middels interesse	Studiepoengindikator

Tabellen viser at det er vesentlig forskjell mellom vilkårene for samisk satsing i skolen og i høyere utdanning. Media viser veldig stor interesse for utviklingen i samiske elevtall, men nesten ingen interesse for hvor mange kandidater som gjennomfører samiske kurs innenfor høyere utdanning. Politisk interesse kan være noe vanskeligere å måle, og den sammenfaller også i stor grad med medieinteressen. Politikerne kommenterer gjerne på det media spør om.

Likevel kan man med stor rett hevde at politikerne er interessert i elevtallene, men noe mindre interessert i studiepoengproduksjonen og kandidatproduksjonen i samisk. Sametingets

voksenopplæringsprogram som ga studiepoeng, altså kurs innenfor høyere utdanning, viser likevel at selv med redusert vektlegging av dette nivået kan politikkerne treffe nødvendige tiltak for å øke studiepoengproduksjonen og således sikre at flere kandidater får samisk kompetanse på et høyt nivå.³⁷

Den økonomiske situasjonen er også ulik. I grunnsopplæringa (grunnskolen og videregående opplæring) er det et eget statstilskudd til kommuner som har elever som får samiskopplæring. Dette er et særtilskudd ut fra antall gruppetimer i samisk som gjennomføres i kommunen, og ligger per i dag på noe over 500 kroner for hver gruppetime. For universiteter og høyskoler finnes ikke slike særtilskudd. Her mottar alle UH-institusjoner midler for antall studiepoeng som produseres etter en studiepoengindikator og en kandidatindikator. Dette er to av flere elementer i en resultatindikator der begge inngår i ei åpen ramme, det vil si at beløpene avgjøres av hvor mange studiepoeng og hvor mange kandidater institusjonen produserer hvert år.

Jo flere studiepoeng og kandidater en UH-institusjon produserer, jo mer midler får institusjonen i overføringer fra departementet. Kandidatindikatoren ble innført for at det også skulle belønnes å tilby lengre gradsstudier og ikke bare enkeltstående kurs.³⁸ Fortsatt er det om lag halvparten av studentene som ikke gjennomfører sine studier på normert tid på nasjonalt plan.

Resultatindikatorene i åpen ramme er positive insitamenter for å sikre at UH-institusjonene bestreber seg på flest mulig avlagte eksamener og flest mulig gjennomførte studieløp. Imidlertid er utfordringen at det for samisk språk, og det gjelder alle samiske språk, ofte er så få kandidater at produksjonen av studiepoeng og kandidatproduksjonen økonomisk blir svært beskjeden. I praksis er det faktisk slik at institusjonene taper penger på å tilby samiske språkkurs og studietilbud. Derfor finnes det få incitamenter for å satse hardt på samiske språkkurs ved UH-institusjonene. Man er avhengig av at de ser betydningen av å tilby samiske språkkurs', uavhengig av økonomi.

Resultatindikatorene er ikke et samisk særtilskudd, men tilbys for alle studiepoenggivende kurs. Det sikrer ikke langsiktighet og trygghet for samiske språksatsinger på høyere nivå. Vi vil komme tilbake til dette under tilrådinger

5.5 Ansvarsfordeling for samisk i høyere utdanning

Samisk høgskole er i en helt spesiell posisjon ved at de har samisk som både undervisnings-, forsknings- og administrasjonsspråk og også har et overordna ansvar for all samisk høyere utdanning i Norge. Sammen med UiT Norges arktiske universitet står de for den største studiepoengproduksjonen i samisk, og det er i hovedsak i nordsamisk.

Levanger lærerhøgskole fikk det formelle ansvaret for sørsamisk høyere utdanning i 1986. Høgskolen i Bodø ble av Utdannings- og forskningsdepartementet tildelt ansvaret for lulesamisk høgere utdanning i 1989. Som jeg har vist over, var det imidlertid høyere språkstudier i Nordland og Nord-Trøndelag også før de nevnte institusjonene fikk det formelle

---

³⁷ <http://www.gjella.no/artikkel.aspx?Mid1=996&AId=2898>

³⁸ «Framtidig rammefordelingsmodell RFM». Høringsnotat 2, NTNU 24.10.2016

ansvaret fra departementet. Fusjonen i 2016 medførte som nevnt at ansvaret for sørsamisk og lulesamisk nå tilligger samme institusjon – Nord universitet.

I noen tilfeller har kursene blitt utvikla i samarbeid mellom flere høyere utdanningsinstitusjoner, for eksempel ble sørsamisk 3 starta som et samarbeid mellom Høgskolen i Nord-Trøndelag og Universitetet i Tromsø.³⁹ Sametingets voksenopplæringsprogram i samisk medførte at Samisk høgskole tilbød kurs gjennom voksenopplæringsprogrammet i flere samiske språk i en periode. I sørsamisk har det vært studietilbud i samarbeid med Aajege – sørsamisk språk- og kompetansesenter på Røros.

5.5.1 Studiepoengproduksjon i sørsamisk

Som nevnt i innledningen har Nord universitet ansvaret for sørsamisk i høyere utdanning, men det har vært tilbudt kurs i samarbeid med UiT Norges arktiske universitet og Samisk høgskole.

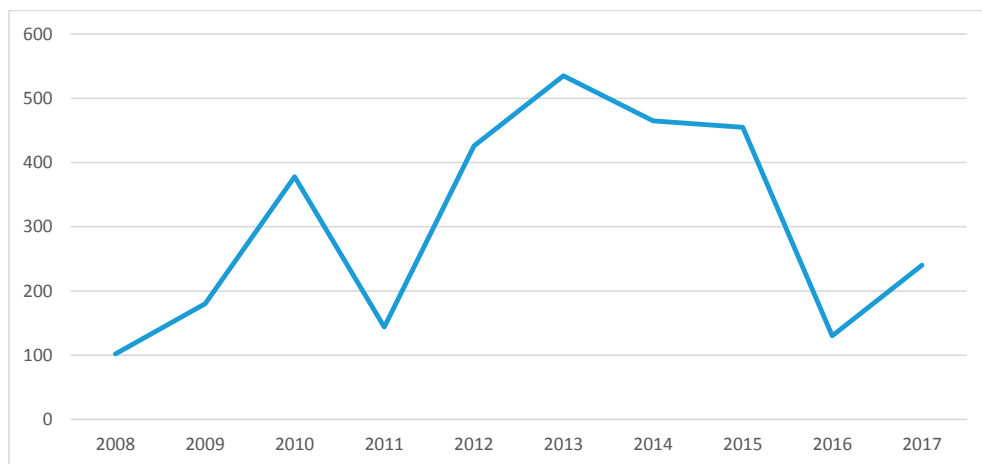
Tabell 5.2⁴⁰ Studiepoengproduksjon i sørsamisk:

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sørsamisk 1	102									
Sørsamisk begynneropplæring					90		165	165		
Sørsamisk begynneropplæring 2						75		105		
Sørsamisk 2		180	60		150		210			
Sørsamisk litteratur og kultur				42	6				15	
Sørsamisk språk-kunnskap					60	220			60	
Med joik som utgangspunkt			138		120					
Fagdidaktikk sørsamisk						55			10	
Sørsamisk i praktiske situasjoner (Samisk høgskole)			180			50	90	185	45	240
Sørsamisk mellom- fagstillegg (UiT)						135				
Totalt	102	180	378	144	426	535	465	455	130	240

³⁹ Sørsamisk 3 er et kurs på 2000-nivå som kvalifiserer for opptak til master. Studiepoengene for dette kurset tilfaller Universitetet i Tromsø.

⁴⁰ Et fulltidsstudium over ett år tilsvarer 60 studiepoeng.

Figur 5.1 Studiepoengproduksjon i sørsamisk siste ti år

Den totale studiepoengproduksjonen i sørsamisk viste en prosentvis svært klar framgang, 418 prosent på de fem første årene. Samtidig var det en sped begynnelse med kun 102 studiepoeng totalt i 2008. Deretter øker antall avlagte studiepoeng sterkt i 2009 og øker litt for 2010. I 2011 får vi en dropp før 2012 blir et rekordår med hele 426 studiepoeng. 2013 ble rekordåret hittil, og etter det har tallene gått nedover igjen. Likevel er volumet de fem siste år vesentlig større enn de fem foregående år, med henholdsvis 1825 mot 1050 studiepoeng over de to femårsperiodene. Det har vært produsert 74 prosent flere studiepoeng de fem siste årene enn de fem foregående, til tross for en betydelig nedgang i de to siste årene.

I 2016 ble det avlagt eksamen i fire ulike kurs, i 2012 ble det avlagt eksamener i fem ulike sørsamiske fag, mens det i 2008 kun ble avlagt eksamen i ett kurs. Det ser derfor ut til at et større mangfold i studieporteføljen øker interessen for å studere samisk. Tabellen viser også at det er varierende kontinuitet i kurstilbud. Mens det har vært produsert studiepoeng i sørsamisk 2 i fire av ti år, har det kun vært avlagt eksamen i sørsamisk 1 ved ett tilfelle.

I 2012 påpekte vi at det var noe overraskende at det kun ble produsert totalt 90 studiepoeng i sørsamisk begynneropplæring. Dette kurset krever ikke forkunnskaper i samisk språk på samme måte som sørsamisk 1 og sørsamisk 2. Fra andre steder har man observert en betydelig interesse for samiskkurs for nybegynnere, både ved UiT Norges arktiske universitet med deres kurs i samisk som fremmedspråk, ved Samisk høyskole med deres begynnerkurs i nordsamisk og sist ved Nord universitet med begynnerkurs i lulesamisk. For 2014 og 2015 har studiepoengproduksjonen for sørsamiske begynnerkurs økt til 165 for begge år. Imidlertid er det et potensial for å tilby flere begynnerkurs i sørsamisk.

Trolig vil en noe større kontinuitet kunne sikre større studentkull for sørsamisk. Samtidig tilsier både få lærekrefter og et begrenset rekrutteringsgrunnlag at det neppe vil være hensiktsmessig å tilby alle kurs hvert år, om det hadde vært praktisk mulig. 535 studiepoeng i toppåret 2012 tilsvarer ni ekvivalenter eller studentenheter, så det er fortsatt relativt få studenter det er snakk

om. Det vil ha stor betydning for språklig kompetanseoppbygging i sørsamisk at det produseres flere studiepoeng i språket.

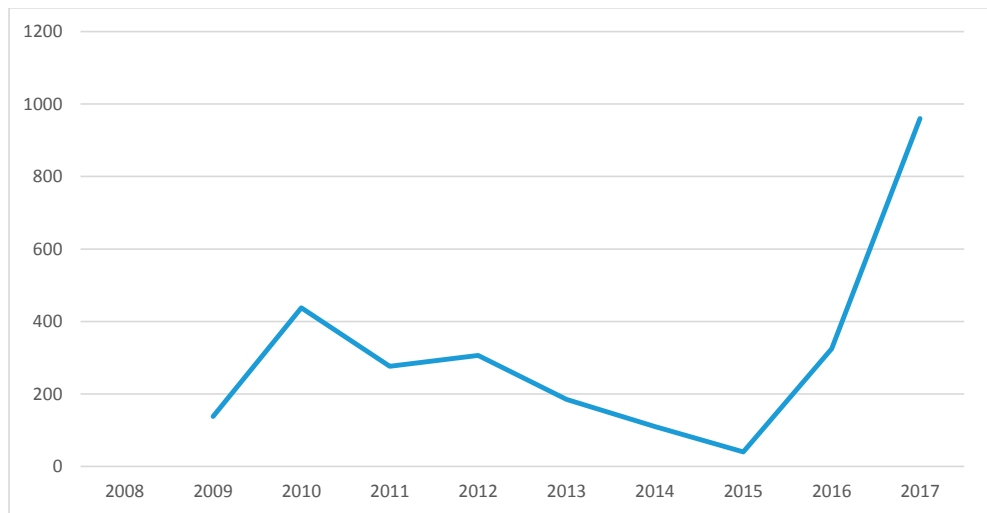
5.5.2 Studiepoengproduksjon i lulesamisk

Nord universitet har ansvar for lulesamisk på samme måte som for sørsamisk høgere utdanning i Norge. Kursene tilbys i stor grad som fleksible forelesninger med studiesamlinger ved Árran lulesamisk senter på Drag og ved campus i Bodø.

Tabell 5.3 Studiepoengproduksjon i lulesamisk

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Lulesamisk 1		138	288	18			40			330
Lulesamisk 2			150	258				30		
Lulesamisk 3						80			70	
Grunnleggende emner i lulesamisk språk										630
Samisk litteratur						10		10		
Samisk litteratur og språk						45				
Samiske språkvarieteter							20			
Bachelor i lulesamisk					306					
Totalt		138	438	276	306	185 ⁴¹	110	40	325 ⁴²	960

Figur 5.2 Studiepoengproduksjon i lulesamisk siste ti år

⁴¹ Samisk høyskole har tilbudt et kurs i lule- og sørsamisk. 100 studiepoeng er avlagt i 2013 og 2015 i dette kurset. De inngår her i totalstatistikken for lulesamisk og sørsamisk med 50 studiepoeng hver.

⁴² Samme som over.

For lulesamisk ser vi en positiv framgang i studiepoengproduksjonen. I 2008 ble det ikke produsert et eneste studiepoeng i lulesamisk. I 2009 kom man i gang med 138 studiepoeng. På de fire årene fra 2009 til 2012 har økningen vært 222 prosent. Vi ser at for 2010 var det lulesamisk 1 som hadde en betydelig produksjon, 288 studiepoeng, mens lulesamisk 2 hadde en nesten like stor produksjon året etter. Dette kan tyde på at det har vært samla opp en relativt stor gruppe studenter som har fulgt disse to kursene og så startet på bachelor i lulesamisk da det studietilbudet ble oppretta. I 2017 ble det satt ny rekord med hele 990 studiepoeng i lulesamisk.

På den ene siden kan man frykte at lulesamisk dermed har brukt mye av potensialet ved at det vil være få nye studenter å rekruttere når denne gruppa er ferdig med bachelor. Imidlertid betyr ikke det at det ikke har vært studiepoengproduksjon i lulesamisk 1 og lulesamisk 2 i 2012, at ingen studenter har vært interessert i disse kursene. Årsaken er at de ikke ble tilbudt dette året. Når kurs avvikles med jevne mellomrom i stedet for årlig, kan man ikke alltid si noe sikkert om etterspørselen øker eller minker.

Studietilbudet har i enkelte år vært noe mer begrenset enn for sørsamisk, på det meste har det vært tilbud i tre ulike lulesamiske språkkurs samme år. I likhet med for sørsamisk har man relativt lav tilgang på kandidater til de kursene som krever at man har hatt lulesamisk eller sørsamisk som første- eller andrespråk fra videregående opplæring. Derfor er det positivt og viktig at det tilbys begynnerkurs. Det sikrer flere potensielle studenter til samiske språkstudier og kan bidra til å utdanne flere samiskspråklige lærere eller kandidater som velger andre yrker med behov for høyere samisk språkkompetanse.

5.5.3 Studiepoengproduksjon i nordsamisk

Ved Samisk høgskole er praktisk talt alle kurs på samisk. I denne tabellen er det kun valgt ut kurs i samisk språk og ikke kurs på samisk eller kurs med samisk innhold.⁴³ Når det gjelder kurstilbud på samisk, er Samisk høgskole i ei særstilling ved at de tilbyr omkring 100 kurs på samisk.⁴⁴ Dette utgjør omtrent tre firedeler av alle kurs som tilbys på samisk ved høyere læresteder i Norge.

---

⁴³ Ved Samisk høgskole gjennomføres som nevnt stort sett alle kurs på samisk. På lærerutdanningene har de også egne emner i samisk. Disse er ikke medregnet her.

⁴⁴ *Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning* (Butenschön-utvalgets rapport 2012).

Tabell 5.4 Studiepoengproduksjon ved Samisk høgskole

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Nordsamisk semesteremne og innføringskurs	342	252	300	300	30	120	300	300	270	360
Nordsamisk morfologi og syntaks				78		80	260	100	140	
Nordsamisk fonetikk, fonologi og skrivemåter						90	90	80	70	
Nordsamisk setningslære						10	100			
Samisk språk og litteratur 1, 2 og 3	330	522	378	30			120	15		
Samisk språk og revitalisering							160	20		80
Bachelor i samisk språk og litteratur		18		372	402					910
Master i samisk språk og litteratur										380
Ph.d. i samisk språk og litteratur										112
Nordsamisk som muntlig og skriftlig språk							10	70	90	
Samisk i praktisk lærings situasjon, innføringsstudium del 1 og 2		408	180	390	420	735	795	795	795	915
Samisk som fremmedspråk, journaliststudiet						10				
Duodji og samisk										105
Totalt	672	1200	858	1170	852	1045	1835	1640	1365	2862

Tabell 5.4 viser at Samisk høgskole er den institusjonen som har produsert flest studiepoeng i samisk språk i perioden, med hele 13 499 studiepoeng. Samisk høgskoles betydning for å sikre kandidater med høy kompetanse i samisk kan derfor ikke på noen måte overvurderes. I og med at Samisk høgskole også har flest studietilbud, ser vi en klar sammenheng mellom studietilbud og studiepoengproduksjon ved at jo flere studietilbud et lærested tilbyr i samisk, jo større blir studiepoengproduksjonen. Innføringskurs i samisk har ikke like stor andel av studiepoengproduksjonen ved Samisk høgskole som ved andre læresteder, noe som tyder på at en større andel av studentene her er morsmålsbrukere i samisk. Samisk høgskole har også stor kontinuitet i sine samiske språkkurs, noe som kan tyde på at de har flere fagpersoner som kan tilby kursene.

Tabellen viser også at 2017 var toppåret for studiepoengproduksjonen ved Samisk høgskole i denne perioden, med hele 2862 studiepoeng, og at tallene har gått noe opp og ned i perioden. Den totale produksjonen av studiepoeng ved Samisk høgskole er for de fem siste årene 8747 studiepoeng, mens det for de fem foregående årene var 4752 studiepoeng. Dette er en økning på 74 prosent, og det viser at sjøl om tallene kan gå opp og ned, så ser vi i det lange løp en klar økning i studiepoengproduksjonen.

Tabell 5.5 Studiepoengproduksjon ved UiT Norges arktiske universitet

År	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Nordsamisk som fremmedspråk ⁴⁵	170	535	620	785	830	650	440	50	1100
Samisk språkvitenskap	90	140	100	160	100	50	100		110
Samisk litteraturvitenskap	60	80	40	100	60	100	130		110
Samiske språkpraksiser		10		40		30			
Samisk dialektologi					20	30			
Mastergradsoppgave i samisk språk			120		60				
Mastergradsoppgave i samisk litteratur						60	120		120
Totalt	320	765	880	1085	1070	920	790	50	1440

UiT Norges arktiske universitet setter også rekord i studiepoengproduksjonen for samisk språk i 2017. Fra 2009 til 2010 mer enn dobler de studiepoengproduksjonen. Etter 2012 går imidlertid studiepoengproduksjonen ned hvert år før man altså får 2017 som toppår.

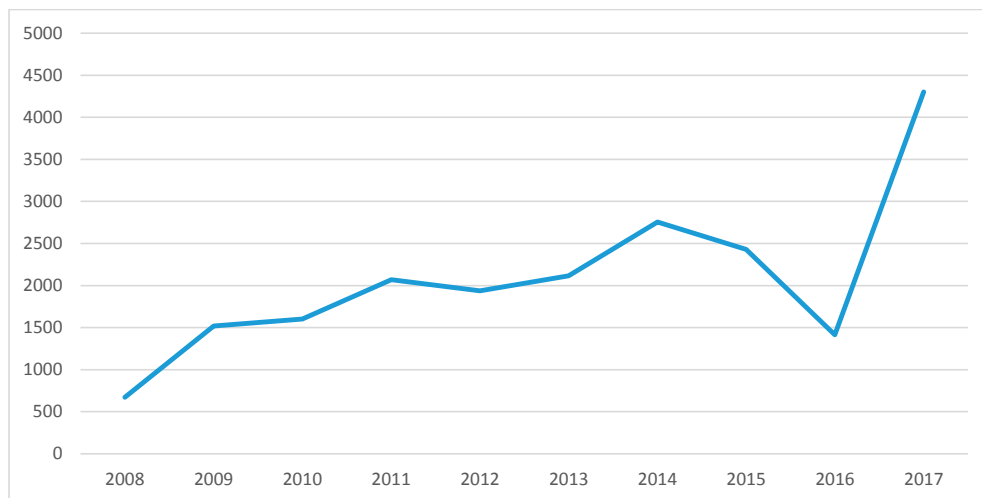
Hvis vi ser nærmere på hvilke kurs i samisk det avlegges flest studiepoeng i ved UiT Norges arktiske universitet, er nordsamisk som fremmedspråk klart størst. De ulike kursene i nordsamisk som fremmedspråk står for mer enn halvparten av den totale studiepoengproduksjonen ved UiT hvert eneste år. Det har også vært ei bevisst strategisk satsing på samisk begynneropplæring der. De UH-institusjonene som ligger i byene, ser ut til å ha et spesielt stort potensial for begynnerkurs i samisk.

Tabell 5.6 Studiepoengproduksjon i nordsamisk totalt:

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Samisk høgskole	672	1200	858	1170	852	1045	1835	1640	1365	2862
UiT Norges arktiske universitet		320	765	880	1085	1070	920	790	50	1440
Totalt	672	1520	1623	2050	1937	2115	2755	2430	1415	4302

⁴⁵ Dette inkluderer en rekke enkeltemner som er slått sammen i tabellen. Dette gjelder også samisk språkvitenskap og samisk litteraturvitenskap.

Figur 5.3 Studiepoengproduksjon i nordsamisk siste ti år

Som vi ser, var det fra 2008 til 2011 en markant økning i studiepoengproduksjonen i nordsamisk. Etter dette går den så opp og ned annethvert år.

Slik Jon Todal har vist i *Samiske tall forteller 4*, har det de siste årene vært en nedgang i elevtallet i samisk som andrespråk i grunnskolen, etter at det i en periode var en markant oppgang i det samme elevtallet.⁴⁶ Man kunne derfor anta at dette også ville gi utslag for studiepoengproduksjonen i samisk.

Imidlertid viser undertegnede i *Samiske tall forteller 10* at nedgangen for samisk som andrespråk har stoppet opp for nord- og sørsamisk, mens det for lulesamisk har vært en betydelig oppgang.⁴⁷ Hvis vi sammenholder studiepoengproduksjonen og elevtallsutviklingen i samisk, kan man ikke si at de følger hverandre. Studiepoengproduksjonen ser ut til å være relativt upåvirket av elevtallet. Dette illustreres også ved at 2017 er toppåret i nordsamisk studiepoengproduksjon.

Vi vet at språkfag generelt har hatt en alvorlig nedgang i flere år både innenfor videregående opplæring og innen høyere utdanning, der flere språkretninger har vært lagt ned de siste årene. Dette viser at ungdom i mindre grad velger språk som studievalg. Også dette kan ha mange årsaker, men da myndighetene fjernet kravet om obligatorisk opplæring i andrespråk i videregående opplæring, ga de kanskje samtidig signaler om at språk ikke var veldig *viktig*? Likevel, hvis for eksempel spansk i mindre grad studeres ved norske læresteder, kan det være en ulempe for Norge, men spansk er fortsatt ikke et truet språk. Hvis færre velger å studere samisk, kan det få store konsekvenser for samiske språk som faktisk *er* truet. Derfor er det gledelig å se at sjøl om studiepoengproduksjonen går opp og ned, settes det også rekorder. Man kan med en viss rett hevde at samiske språkstudier relativt sett er mer populære enn øvrige språkstudier, ved at man ikke har hatt en kontinuerlig nedgang de siste årene.

⁴⁶ Jon Todal i *Samiske tall forteller 4*.

⁴⁷ Kevin Johansen i *Samiske tall forteller 10*.

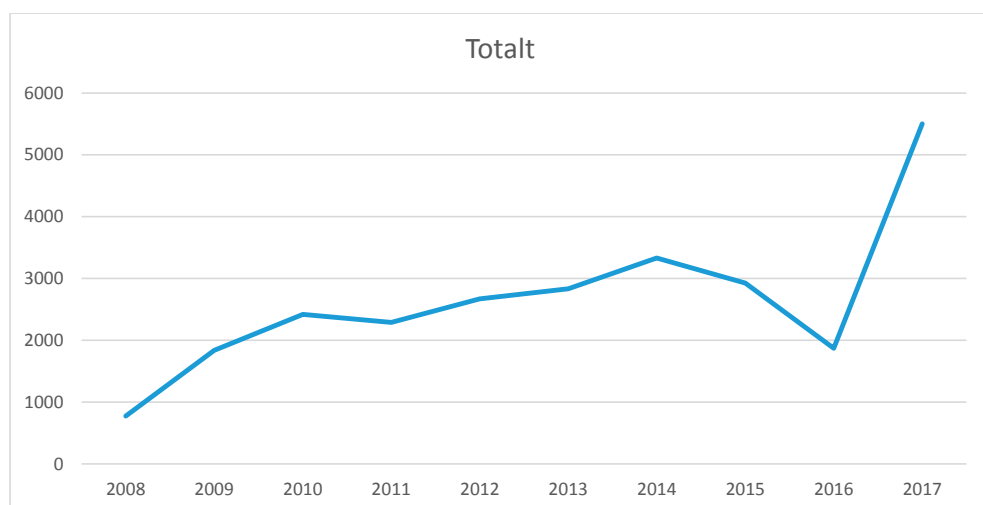

5.5.4 Studiepoengproduksjon i samisk totalt

Tabell 5.7 Total studiepoengproduksjon i samisk

År	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Sørsamisk	102	180	378	144	426	535	465	455	130	240
Lulesamisk		138	438	276	306	185	110	40	325	960
Nordsamisk	672	1520	1623	2050	1937	2115	2755	2430	1415	4302
Totalt	774	1838	2439	2470	2669	2835	3330	2925	1870	5502

Figur 5.4 Total studiepoengproduksjon i samisk siste ti år

Tabell 5.3 og figur 4 viser økning i studiepoengproduksjonen i samisk fra 2008 til i dag. 2017 er toppåret, men 2013 og 2014 har også en høy produksjon.

Den samiske studiepoengproduksjonen totalt har økt med hele 611 prosent på de ti siste årene og med 94 prosent de siste fem årene. Det betyr at stadig flere studerer samisk, og stadig flere avlegger eksamen i samiskspråklige studier. Dette er svært positivt og har vært et uttalt ønske både fra Sametinget og fra statlige myndigheter. Ikke overraskende er studiepoengproduksjonen signifikant større for nordsamisk enn for lulesamisk og sørsamisk, men sett i forhold til hvor mange språkbrukere de ulike samiske språkene har, er ikke studiepoengproduksjonen i lulesamisk og sørsamisk mindre.

Når den totale studiepoengproduksjonen i samisk øker, medfører det at det samiske samfunnet er vinneren, uavhengig av ved hvilken institusjon studiepoengene produseres. Det er en styrke for samiske samfunn og for samiske studenter at de kan velge å studere samisk ved flere institusjoner, og det må også antas å være en kvalitativ styrke at flere institusjoner tilbyr kurs i samisk.

5.6 Tilrådinger

Denne artikkelen har sett på studiepoengproduksjonen i samisk språk ved høyere utdanningsinstitusjoner i Norge. Tre institusjoner tilbyr i dag slike kurs:⁴⁸ Samisk høyskole, UiT Norges arktiske universitet og Nord universitet. Som statistikken viser, har det vært økning i studiepoengproduksjonen i samisk, mens mange andre språkfag har lavere søkertall og lavere studiepoengproduksjon enn for fem og ti år siden. Slik sett må man kunne si at studiepoengproduksjonen i samisk bidrar til at samiske språk kan brukes på stadig flere arenaer i samfunnet.

For å dekke et økende behov for høy kompetanse i samisk er det nødvendig å opprettholde studiepoengproduksjonen i alle samiske språk. Butenschön-utvalget påpekte at rekrutteringen til høyere utdanning i samisk starter allerede i barnehagen. Det må derfor jobbes med rekruttering til samiskspråklige tilbud både i barnehagen, grunnskolen, videregående opplæring og til universitet og høyskole. Det er også viktig med rekrutteringsstillinger i høyere utdanning. Stipendiatstillinger og post.doc.-stillinger bør brukes i større grad enn det som er tilfelle i dag. Det er viktig at ulike institusjoner har et hovedansvar for kurs i ulike samiske språk, men det bør ikke medføre at andre institusjoner ikke også skal kunne bidra til studiepoengproduksjon i faget. Samarbeid mellom institusjonene er i denne sammenheng viktig. SAK 7-samarbeidet bør derfor revitaliseres.⁴⁹

Sjøl om studiepoengproduksjonen i alle tre samiske språk må sies å være god, er tallene sammenliknet med andre språk fortsatt relativt små. Dette betyr at flere av kursene kan være i fare for å bli nedlagt fordi de ikke bidrar til inntjening for lærestedet. Fordi samiske språk er definert som *definitivt* truet og *alvorlig* truet av UNESCO, må disse ses i ei særstilling. UiT Norges arktiske universitet har vedtatt å beskytte samiske studier, slik at ikke eventuelt lavere søkertall skal føre til nedleggning av samiske kurs. Dette er et eksempel andre UH-institusjoner også bør vurdere. Resultatindikatorene bør i større grad enn i dag belønne institusjoner som tilbyr samiske språkkurs med få studenter.

Statistikken påviser også at det er klar sammenheng mellom antall samiske kurs en institusjon tilbyr, og den samlede studiepoengproduksjonen i samisk. Derfor bør sentrale myndigheter vurdere incitamentet slik at institusjonene motiveres til å tilby flere samiskspråklige kurs. Studiepoengindikatoren og kandidatindikatoren er i denne sammenheng ikke nok.

NOKUT⁵⁰ stiller kvantitative og kvalitative krav til institusjoner som skal tilby høyere utdanning, også for samisk. De kvalitative kravene må være de samme for samisk som for andre fag. Samisk utdanning skal holde høy kvalitet. Derimot bidrar de kvantitative kravene til at enkelte institusjoner ikke oppretter kurs fordi de ikke oppfyller de formelle kvantitetskravene. Flere av de kvantitative kravene vil i overskuelig framtid være umulige å oppfylle for samiske kurs.⁵¹ Her bør Sametinget på ny gå i dialog med NOKUT og Kunnskapsdepartementet for å finne hensiktsmessige løsninger på situasjonen.⁵²

Mediesituasjonen for samisk opplæring og utdanning er ofte preget av negative enkelthenvendelser og spådommer om at samiske språk er i ferd med å dø ut. For å sikre gode

⁴⁸ Kartlegging av norske miljøer innen samisk forskning og høyere utdanning: omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid. Notat fra NIFU – Nordisk institutt for studier av innovasjon, forskning og utdanning.

⁴⁹ SAK står for samarbeid, arbeidsdeling og konsentrasjon og var et tiltak for å styrke samhandlingen innenfor UH-sektoren og instituttsektoren. SAK 7 omhandler den samiske lærerutdanningsregionen og inkluderte Samisk høyskole, UiT Norges arktiske universitet og Nord universitet.

⁵⁰ Nasjonalt organ for kvalitet i utdanningen.

⁵¹ Her tenkes det første og fremst på for eksempel hvor mange fagpersoner institusjonen må ha på fagområdet for å kunne opprette et studieprogram.

⁵² Butenschön-utvalget drøfter denne problemstillinga i kapittel 8 i sin rapport.

elevtall for samisk og en god studiepoengproduksjon i språkene er det viktig å presentere samiske språk som nyttige og viktige. En god og effektiv rekrutteringsstrategi er viktig for å sikre at studiepoengproduksjonen i samisk holder seg på et høyt nivå i framtida. Her er det viktig at det tilrettelegges for ungdommer og kandidater slik at de motiveres til høyere utdanning. Fleksibilitet, signalisering av gode jobbmuligheter og mulighet for studieopphold i utlandet kan bidra til at ungdom velger å studere samisk språk.

Mangel på lærekrefter i samisk medfører at lærestedene ikke alltid kan tilby de samme kursene hvert studieår. Da er det viktig med forutsigbare ordninger som gjør at studentene kan planlegge utdanninga. For eksempel bør det gis lett tilgjengelig informasjon om når de ulike samiskspråklige studietilbudene starter opp. Lærestedene bør legge slike planer for flere studieår fram i tid. Det bør være godt informert om disse planene, og de bør være lett tilgjengelige på internett.

Et interessant spørsmål når det gjelder studiepoengproduksjonen, er om utviklingen er tilbudsrevet eller etterspørselsrevet. Vi har tidligere dokumentert at antall kurs påvirker hvor mange studiepoeng som produseres. Det kan se ut som om det er en betydelig etterspørsel etter samiske språkkurs som gir studiepoeng, og at det som må til for at produksjonen skal øke ytterligere, er at det utvikles og tilbys enda flere samiske språkkurs.

Et kort innblikk i samiske studieprogram viser også at mange ikke fullfører på normert tid. I en rekke tilfeller mangler likevel kandidatene lite på å få gjennomført graden. Disse defineres gjerne som «lavthengende frukter» i akademia, og UH-sektoren bør bestrebe seg på ei oppfølging av disse kandidatene slik at de får gjennomført utdanningsløpet. NOU 2016:18 *Hjertespråket* drøfter også tiltak for rekruttering.

Studiepoengproduksjonen i samisk vil fortsatt være en viktig indikator for hva som er samfunnsbehovet når det gjelder samiske språk, og for å styrke statusen for samiske språk.

Referanser

Database for statistikk om høgre utdanning (www.dbh.nsd.uit.no).

Framtidig rammefordelingsmodell RFM, høringsnotat 2, NTNU 24.10.2016.

Johansen, Kevin. (2017). Samisk som andrespråk. I *Samiske tall forteller 10*. Sámi allaskuvla.

Johansen, Kevin. (2013). Studiepoengproduksjon i samisk høgere utdanning. I *Samiske tall forteller 6*. Sámi allaskuvla.

Kirke-, utdannings- og forskningsdepartementet. (1999). *Samisk lærerutdanning – mellom ulike kunnskapstradisjoner*. NOU 2000:3. Avgitt september 1999.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2016). *Hjertespråket*. Forslag til lovverk, tiltak og ordninger for samiske språk. NOU 2016:18.

Langfeldt, Liv, og Inge Ramberg. (u.d.). Kartlegging av norske miljøer innen samisk forskning og høyere utdanning: omfang, rekruttering, finansiering, språk og samarbeid. Notat fra NIFU.

Sametingets voksenopplæringsprogram:

<http://www.giella.no/artikkel.aspx?Mid1=996&AId=2898>

Todal, Jon. (2011). Alvorleg nedgang for faget samisk som andrespråk. I *Samiske tall forteller 4*. Sámi allaskuvla.

Todal, Jon. (2012). Samisk språk i barnehage og skule 2011/12. I *Samiske tall forteller 5*. Sámi allaskuvla.

Todal, Jon, ofl. (red.) (2011). *Samiske tall forteller 4*. Sámi allaskuvla.

Utdannings- og forskningsdepartementet. (2002). *Kvalitetsreformen. Om høyere samisk utdanning og forskning*. St.meld. 34 (2001–2002). Avgitt 31. mai 2002.

Utvalg for samisk forskning og høyere utdanning (Butenschøn-utvalget). (2012). *Guhkes bálgáid mielde – sámi dutkama ja alitoahpahusa birra (Langs lange spor – om samisk forskning og høyere utdanning)*. Avlevert til Kunnskapsdepartementet 20.6.2012.

6 Samisk filmbølge baner vei

Monica Mecsei, stipendiat/universitetslektor ved Institutt for kunst- og medievitenskap, NTNU

Sammendrag

Samisk film har de siste årene hatt en bemerkelsesverdig vekst, særlig etter opprettelsen av et samisk filmsenter i Kautokeino i 2007. Veksten omfatter en markant økning i antall filmproduksjoner og kvinnelige regissører. Det økte produksjonsvolumet har gitt variasjon i filmfortellingene.

Filmmediets popularitet, utbredelse og evne til å engasjere publikum gjør at fortellinger på film har en særlig styrke til å skape, vedlikeholde og endre forestillinger om kulturell identitet. Samisk film er derfor en mangefasettert kraft som forener, dokumenterer, styrker og skaper ny mening i samisk kultur og identitet.

Som tema dekker samisk film mange ulike dimensjoner: samisk filmkultur, samisk kultur og samisk identitet. Kulturell flyt og samspillet mellom lokal kultur (samisk) og globalisering (filmmediet, urfolksnettverk) er særlig relevant.⁵³ Å gi en fullstendig oversikt over temaet samisk film er ikke mulig. I denne artikkelen gir jeg en skisse over samiske filmer i Norge, med særlig vekt på perioden etter Veiviseren (Nils Gaup, 1987). Jeg undersøker antall produksjoner pr. år og tiår, hvilke format filmene fordeler seg på, og kjønnsfordelingen i regissørrollen.

Artikkelen tar utgangspunkt i grunnlagstall om samisk film fra Nasjonalbiblioteket fra 1988 til 2017. Det totale antallet registrerte filmer i perioden er 76 filmer, hvorav over halvparten befinner seg i perioden 2010–2017. Internasjonalt Samisk Filminstitutt (ISFI) viser seg som en bemerkelsesverdig driftig, nyskapende og slagkraftig aktør i utviklingen av en samisk filmkultur, ikke bare regionalt, men også i nasjonal, internasjonal og global forstand. Med sitt søkelys på regionen Nord-Norge komplementerer og utvider Nordnorsk filmsenter (NNFS) produksjonen av samisk film, for eksempel ved at det ikke er et krav om at språket er samisk.

Funnene viser at samisk film er i vekst, og at samisk filmkultur er dynamisk, nyskapende og kulturelt bærekraftig. Samisk film engasjerer, har påvirkningskraft og åpner for dyptgripende menneskelige erfaringer og innsikter fordi filmene handler om en av de store samfunnsutfordringene i vår tid, særlig når det gjelder integrasjon og endringer i klima/miljø.⁵⁴ Tilrådingen vektlegger derfor stabilitet, videreutvikling og vekst av samisk film og filmkultur på bakgrunn av demokratiske, strategiske og kunnskapsutviklende prinsipper og rettigheter.⁵⁵

6.1 Hva er samisk film?

Samisk film er oftest definert som filmer med overveiende samisk tilknytning når det gjelder sentrale roller som regissør, manusforfatter, skuespillere, samt den enkelte filmens

⁵³ Samspill mellom lokal og global kultur er ofte kalt «glokalisering» etter den britiske sosiologen Roland Robertson, «Glocalization: Time-Space and Homogeneity-Heterogeneity», 1995.

⁵⁴ Nordområdestrategi – mellom geopolittikk og samfunnsutvikling, 2017. Meld. St. 25 (2016–2017) Humaniora i Norge.

⁵⁵ Veiviseren for det norske filmloftet, St.meld. nr. 22 (2006–2007); En framtidensrettet filmpolitikk, Meld. St. 30 (2014–2015); Kulturpolitikk fram mot 2014, St.meld. nr. 48 (2002–2003); Sametingets budsjettbehov 2019–2022; Sameloven 1989; Samepolitikken 2008; Nordområdestrategi – mellom geopolittikk og samfunnsutvikling 2017; Humaniora i Norge, Meld. St. 25 (2016–2017).

inspirasjonskilde, tematikk, opptakssted og språk. Samisk film produseres i Sápmi, det samiske området som strekker seg mellom Norge, Sverige, Finland og Russland.

Definisjon og avgrensning av hva som er en samisk film, er likevel ikke lett. Samisk kultur og samiske filmer, filmarbeidere og skuespillere krysser nasjonale grenser i omfattende grad. Finansiering av samiske filmer skjer fra mange land og transnasjonale samarbeidsavtaler. Registrering av samisk film er verken systematisk eller konsekvent. Det gjør tilgangen på samisk film uoversiktlig og vanskelig. Temaet samisk film er derfor både komplekst og transnasjonalt. To konsekvenser er:

- 1) **Ingen enhetlig eller samordnet oversikt over samiske filmer.** Samiske filmer er registrert hos mange forskjellige instanser i alle de fire nasjonene, for eksempel Nasjonalbiblioteket, NRK Sápmi, NRK, TV 2, Nordnorsk filmsenter, Internasjonalt Samisk Filminstitutt, nasjonale, regionale og lokale museum. Noen filmer er registrert i flere arkiv. Noen filmer er registrert som norske.
- 2) **Finansieringen er fragmentert.** Infrastrukturen for samisk film er uklar og følger ulike nasjonale retningslinjer samtidig.

Eksempler:

- *Bázo* (Lars-Göran Pettersson, 2003) er et svensk-norsk-dansk samarbeid som er registrert i Sverige, Norge og Danmark. Selv om Danmark er utenfor Sápmi, er filmen registrert i det danske filmarkivet på grunn av finansieringsbidraget fra Lars von Triers produksjonsselskap Zentropa.
- *Sameblod* (2017) er registrert som svensk og er ikke i Nasjonalbibliotekets arkiv. Årsaken er at regissøren Amanda Kernell er svensk-samiske. Likevel omtales filmen også som norsk-samisk på grunn av den norsk-samiske hovedrolleinnehaveren Lene Cecilia Sparrok.
- Filmer av regissører med en blandet kulturbakgrunn blir ofte definert med ulik nasjonalitet, som kanadisk-Blackfoot-samiske Elle-Máijá Tailfeathers filmer.
- Registreringspraksisen for fjernsynsproduksjoner er usystematisk og tilfeldig. NRK Sápmis arkiv er vanskelig tilgjengelig og uoversiktlig.
- NRK Sápmi, NRK, TV 2 og Nasjonalbiblioteket er ikke samordnet.
- Noen filmer/produksjoner og regissører som ikke er med i oversikten: *Ella fiskerjente* (Stine Sand Eira / NRK, 2007), *Åtte årstider* (Eva Laukøy / NRK Trøndelag, 2012), *Laara & Leisa* (Bjørn Tore Hallem / NRK, 2014), *Bergtatt* (Sverre Krüger / NRK, 2015) og ikke minst journalist Johs/Johannes Kalvemos mange produksjoner for NRK Sápmi.

6.2 Empiri og metode

Den mangelfulle oversikten over samiske filmer skyldes ujevn og til dels tilfeldig registreringspraksis. Det fører til at innsamling av tallmateriale for samiske filmer krever en systematisk gjennomgang av hver enkelt film i flere arkiv, samt koordinering av årsrapporter fra flere instanser. Et slikt arbeid er omfattende når det gjelder tid og ressurser.

I artikkelen har jeg derfor konsentrert meg om de filmene som er registrert som samiske i det norske Nasjonalbibliotekets arkiv etter 1987. Disse filmene har en uttalt samisk tilknytning gjennom regissør, manusforfatter, skuespillere, språk, opptakssted eller tematikk. Et historisk tilbakeblikk på perioden før *Veiviseren* (Nils Gaup, 1987) er likevel nyttig fordi det illustrerer den markante endringen som har funnet sted.

6.3 Samisk filmhistorie, 1917–1989

Et historisk tilbakeblikk på filmer om eller med samer viser en gradvis endring fra et utenfraperspektiv til et innenfraperspektiv. Det innebærer en gradvis økende deltagelse av samiske aktører i produksjonsforberedelsene, i tematikk og foran og bak kamera. Skiftet i perspektiv finner gjenklang i kulturhistorien og den offentlige bevisstheten om statens ansvar for minoriteter og samene som et eget folkeslag med en egen kulturhistorie, markert med konflikten om utbyggingen av Alta-Kautokeino-vassdraget på 1970-tallet.

I norsk sammenheng finner vi 20 lange kinofilmer som berører samisk kultur fra 1917 til 1989.⁵⁶ Det betyr at filmene har samiske karakterer i hoved- eller biroller og/eller tematiserer samiske forhold. Det betyr ikke at filmene nødvendigvis gjenspeiler samisk kultur, men at de visuelt eller gjennom filmfortellingen viser forestillinger om samisk kultur og identitet.

En grov inndeling av filmene i perioden 1917–1989 skisserer tre hovedtendenser som langt på vei følger linjene i den samiske diskursen:⁵⁷

- 1) fornorskning/assimilering (1917–1949)
- 2) samfunnsaktualitet og paradigmeskifte (1950–1980)
- 3) revitaliserende og institusjonell etableringsfase (1980–1990)

Det må bemerkes at filmene i seg selv viser en større og langt mer nyansert fremstilling av samisk kultur enn en slik grovinndeling kan vise.

Figur 6.1 Samisk filmografi, 1917–1989

ÅR	TITTEL	REGI	FORMAT	NASJ.
1917	<i>Unge hjertes</i>	Peter Lykke-Seest	Spillefilm	No
1921	<i>Markens grøde</i>	Gunnar Sommerfeldt	Spillefilm	No
1928	<i>Vidnes folk</i>	Ragnar Westfelt	Spillefilm	No
1929	<i>Laila</i>	George Schnéevoigt	Spillefilm	No
1937	<i>Lajla</i>	George Schnéevoigt	Spillefilm	Dk-Sv
1942	<i>Trysil-Knut</i>	Rasmus Breistein	Spillefilm	No
1944	<i>Villmarkens lov</i>	Walter Fyrst	Spillefilm	No
1948	<i>Jørund smed / Dit vindarna bär</i>	Åke Ohlberg	Spillefilm	No-Sv
1948	<i>Ni liv</i>	Arne Skouen	Spillefilm	No
1957	<i>Same Jakki</i>	Per Høst	Dok.film	No
1958	<i>Laila</i>	Rolf Husberg	Spillefilm	Sv-Ty
1964	<i>Operasjon sjøsprøyt</i>	Knut Bohwim	Spillefilm	No
1971	<i>Same Ællin</i>	Titus Vibe-Müller, Per Høst	Dok.film	No
1975	<i>Ante</i>	Arvid Skauge, NRK	Fjernsynsserie	No
1977	<i>Ante – et år i en sameguttis liv</i>	Arvid Skauge	Spillefilm	No
1978	<i>Det andre skiftet</i>	Lasse Glomm	Spillefilm	No
1980	<i>La elva leve!</i>	Bredo Greve	Spillefilm	No
1987	<i>Ofelaš / Veiviseren</i>	Nils Gaup	Spillefilm	No-S
1988	<i>Dobbelis ija ja beavvi / Bortom dag og natt</i>	Paul-Anders Simma	Novellefilm	No-S
1989	<i>Suonjar vaimmus vaibmui / En reise i samisk tankeverden / Voices of Lapland</i>	Nils Johan Porsanger	Dok.film	No-S

S = samisk

Dokumentarfilmene *Same Jakki* (1957) og *Same Ællin* (1971), samt fjernsynsserien *Ante* er inkludert i oversikten på grunn produksjonenes betydning og popularitet.

⁵⁶ Så langt jeg kjenner til, er dette den mest fullstendige oversikten over kinofilmer i Norge som berører samisk kultur. I avhandlingsarbeidet har jeg sammenstilt flere kilder for å få denne oversikten over spillefilmer og utvalgte lange dokumentarfilmer. Listen er ikke uttømmende fordi slike lister kan endre seg på bakgrunn av komplementerende kunnskap, f.eks. ved ytterligere arkivarbeid. Se Mecsei, kommende 2018. Christensen 2013, side 68–69.

⁵⁷ Gaski 2008.

6.3.1 Utenfraperspektiv

Den første samiske karakteren på film dukket opp i spillefilmen *Unge hjerter* (1917) av den norske filmpioneren Peter Lykke-Seest. Denne filmen er imidlertid tapt, og vi vet lite om hvordan samiske motiv og tema ble fremstilt.⁵⁸ Det vi vet, er at den samiske karakteren, registrert som «en lapp», ble spilt av Robert Sperati, en norsk skuespiller med italiensk slekt på farssiden.⁵⁹ Denne bruken av en ikke-samisk skuespiller til å bekle samiske roller var en vanlig praksis frem til midten av 1950-tallet.

Den samiske karakteren Os-Anders i *Markens grøde* (Gunnar Sommerfeldt, 1921) er et unntak. Os-Anders ble spilt av sørsamen Siljusson av Terna.

Laila (George Schnéevoigt, 1929) er et interessant tilfelle fordi filmen både spiller på myter og stereotype forestillinger om samisk kultur og viser betydelig vilje til å fremme samisk kultur på en autentisk måte.⁶⁰ Kostnadene og ressursene som er lagt inn i produksjonen, forteller om vilje til å investere i et genuint uttrykk. Ifølge filmhistorikeren Gunnar Iversen skal filmen ha «vært den dyreste norske stumfilmen, med et budsjett på 400 000 kroner».⁶¹

6.3.2 Ante som vendepunkt

Med den dokumentariske filmen *Same Jakki* (Per Høst, 1957) blir en ny periode innledet. Samiske aktører blir stadig mer fremtredende. Selv om både *Laila* (Rolf Husberg, 1958) og *Operasjon sjøsprøyt* (Knut Bohwim, 1964) har en klar ikke-samisk dominans, er det ikke lenger uproblematisk å overse samisk medvirkning foran og bak kamera.

Det virkelige vendepunktet skjer med fjernsynsserien og spillefilmen *Ante* (Arvid Skauge, NRK 1975 / Arvid Skauge 1977). Omfattende samarbeid med samiske konsulenter ble benyttet i forkant av og underveis i produksjonen. I tillegg var skuespillerne samiske, samisk språk ble benyttet, undertekstene oversatte både samisk og norsk dialog, og samiske samfunnsforhold ble tematisert. *Antes* popularitet gjorde en hel generasjon barn (og foreldre) i Norge oppmerksomme på samisk kultur, parallelt med den pågående politiske konflikten om Alta-saken.⁶²

6.3.3 Veiviseren som gjennombrudd

Nils Gaups spillefilm *Veiviseren* (1987) markerer et vannskille i norsk og samisk filmhistorie, og er i dag å regne som en klassiker.⁶³ I kjølvannet av det sterke samfunnsengasjementet på 1970-tallet og utfallet av Alta-saken bidro *Veiviseren* sterkt til å styrke samisk kultur. *Veiviserens* brede suksess, nasjonalt og internasjonalt, demonstrerte at samisk kultur var en ressurs, noe å være stolt av og noe å bygge fremtiden på.

Samtidig var den norske politikken rettet mot samene i endring. Det institusjonelle og organisatoriske grunnarbeidet som ble etablert i løpet av 1980-årene, bidro på mange måter til å markere samisk kultur som både forskjellig fra og likeverdig med norsk kultur. En rekke utredninger var vesentlige bidrag til å skape et offentlig samisk fellesskap, deriblant artikkel 27 i FNs konvensjon om sivile og politiske rettigheter, sameloven, ny grunnlovparagraf § 110a

⁵⁸ Mecsei 2015, Christensen 2013, side 68.

⁵⁹ Braaten mfl. (red.) 1995.

⁶⁰ Skarøhamar 2008, Christensen 2012, side 12, Iversen 2011, side 65.

⁶¹ Iversen 2011, side 66.

⁶² Fjernsynsserien gikk for første gang på barne-tv vinteren 1975 og ble senere vist på NRK i 1977–78, 1982 og 1995. Boken *Ante* (Tor Edvin Dahl) ble utgitt i 1976, og spillefilmversjonen gikk på kino i 1977.

⁶³ Mecsei 2015, Christensen 2013, side 29–33, Christensen 2010.

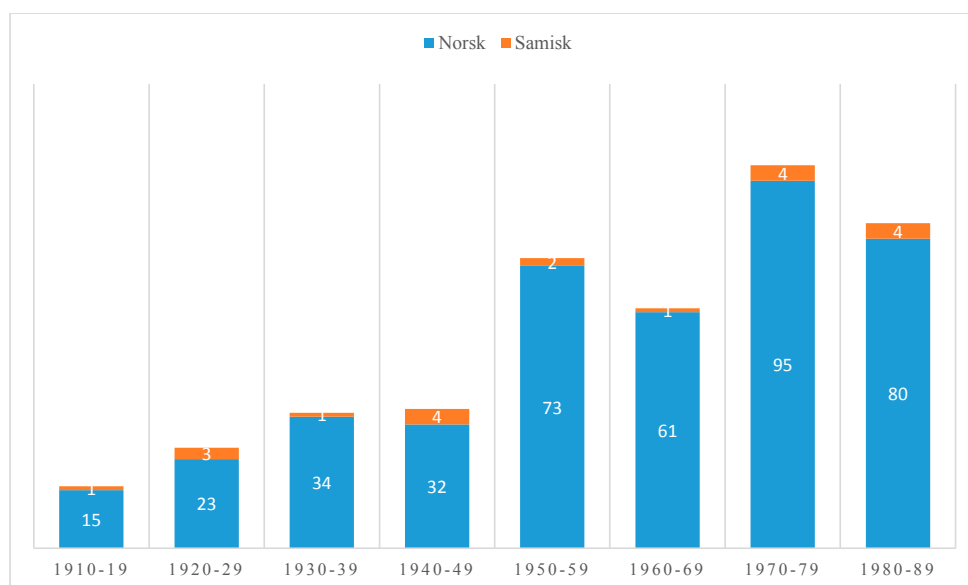

og Sametinget. Norges ratifisering av ILO 169 bidro ytterligere til å forsterke samenes medborgerskap.⁶⁴

Veiviseren har blitt et samlende symbol for den samiske nasjonen. De mange visningene av filmen i forbindelse med Samejubileet Tråante 2017 viste nettopp filmens høye anseelse. Diagrammet nedenfor viser fordelingen av samiske og norske kinofilmer de første 72 årene av samisk filmhistorie.

Oversikten viser at hvert eneste tiår har filmer med samiske karakterer eller samisk-relatert tematikk. Kortfilmer er ikke tatt med på grunn av den vanskelige tilgjengeligheten. Å fremskaffe en slik oversikt ville krevd en fysisk og systematisk gjennomgang av flere arkiv.

Figur 6.2 Fordeling av samiske og norske kinofilmer*, 1917–1989

*Tallene er basert på Iversens oversikt over spillefilmer fra 2011.⁶⁵

⁶⁴ Pedersen og Høgmo 2012, Hansen og Olsen 2004.

⁶⁵ Iversen 2011, side 331–343.

6.4 Samisk filmpolitikk, 1979–2017

De to viktigste stortingsmeldingene for å fremme samisk film er fra 2006–2007 og 2014–2015. *Veiviseren. For det norske filmløftet* (St.meld. nr. 22 (2006–2007)) var en milepæl, og det sto skrevet:

Boks 7.3 Departementets konklusjon om samisk film:

- *Den norske filmpolitikken skal bidra til å bevare og videreutvikle den samiske kulturen.*
- *Det nye filminstituttet skal også ivareta formidling og utvikling innenfor samisk film.*
- *Innsatsen overfor barn og unge skal være en prioritert og integrert del av utviklingen av samisk film.*
- *Samisk kultur vil bli drøftet i den kommende stortingsmeldingen om samepolitikken.*⁶⁶

I 2014–2015 ble ISFI's rolle tatt opp i *For en framtidstidsrettet filmpolitikk* (Meld. St. nr. 30 (2014–2015)). Det ble gitt en klar vurdering som sa at «de statlige tilskuddsmidlene skal gå til filmfaglige tiltak og prosjekter», ikke driftskostnader.⁶⁷ Dette har vist seg å være en utfordring, noe jeg kommer tilbake til under 6.8.

Her er en oversikt over de viktigste beslutningene i samisk filmpolitikk.

Figur 6.3 Milepæler innen samisk filmpolitikk

ÅR	MILEPÆL	BESKRIVELSE
1979–80	Nordnorsk filmsenter (NNFS)	Kompetansesenter for film og filmarbeidere i Nord-Norge, innbefattet én samisk film per år
2006–07	St.meld. nr. 22 <i>Veiviseren. For det norske filmløftet</i>	§ 7.3 Samisk film, side 95–97
2007–08	St.meld. nr. 28 <i>Samepolitikken</i>	18.2 Film, side 183
2007–09	Internasjonalt Samisk Filmsenter (ISF)	Regionalt og internasjonalt filmsenter. Styrke og videreutvikle en bærekraftig samisk filmkultur som skal synliggjøre samisk kultur
2014	Internasjonalt Samisk filminstitutt (ISFI)	Reorganisering til et nasjonalt og internasjonalt filminstitutt med transnasjonalt ansvar for samisk film. Utvidelse av ISFI's myndighet slik at ISFI også kan gi spillefilmer og serier
2014–15	Meld. St. 30 <i>En framtidstidsrettet filmpolitikk</i>	produksjonstilskudd fra det statlige tilskuddet. Kapittel 10 Internasjonalt Samisk Filminstitutt, side 86–87

Som oversikten viser, startet samisk filmpolitikk allerede i 1979 med Nordnorsk filmsenter (NNFS), landets eldste regionale filmsenter. Etter en prøveperiode på to år kom senteret i ordinær drift i 1981.⁶⁸ NNFS skulle være et kompetansesenter for film og filmarbeidere i Nord-Norge og ha et særskilt ansvar for samisk film. Det innebar å produsere minimum én samisk film per år. NNFS hadde dette ansvaret frem til 2009, da det Internasjonale samiske filmsenteret (ISF) i Kautokeino tok over. I 2014 gikk ISF fra å være et regionalt filmsenter til å få nasjonalt og transnasjonalt ansvar for samisk film. Omorganiseringen medførte utvidelse av ansvarsområdet til å dekke all samisk film (ikke bare regionalt), inkludert spillefilmer og serier, samt navnebytte til Internasjonalt Samisk Filminstitutt (ISFI). NNFS støtter fortsatt nordnorsk film og regionens kulturarv, deriblant alle sider ved samisk kultur. NNFS utfyller og gjør den

⁶⁶ St.meld. nr. 22 (2006–2007) *Veiviseren. For det norske filmløftet*.

⁶⁷ Meld. St. 30 (2014–2015) *En framtidstidsrettet filmpolitikk*, side 87.

⁶⁸ Nordnorsk filmsenter, Årsmelding for 2006, side 4–5.

samiske filmkulturen mangfoldig, særlig når det gjelder samiske filmer med minoritetssamisk eller flerkulturell tematikk.

ISFI jobber aktivt for å styrke samisk film ved å sette et tydelig lokalt og regionalt stempel på samisk film. Noen viktige grep er bruk av samisk språk, tradisjonsformidling og samtidsfortellinger. De første årene satset ISFI sterkt på å utvikle og heve filmkompetansen gjennom målrettet opplæring i grunnleggende filmferdigheter som manusskriving, prosjektutvikling og teknisk ferdighetsutvikling. Deretter har ISFI bidratt til sterk synliggjøring av samisk film regionalt, nasjonalt, internasjonalt og globalt.

Eksempler på eksplisitte tiltak:

Figur 6.4 ISFIs tiltak for samisk film

ÅR	TILTAK	BESKRIVELSE
2011	Indigenous Film Circle	Nettverk for filmskapere med urfolksbakgrunn.
2015	Arctic Film Circle	Arktisk nettverk for urfolk. Samarbeid med Nunavut Film Development Corporation.
2018	Arctic Indigenous Film Fund	Arktisk filmfond for urfolk. Samarbeid mellom ISFI, Canada Media Fund, Nunavut Film Development Corporation, Greenland Film Makers og Archy, Russland.
2018	Sapmifilm.com	Samisk strømmetjeneste

ISFI har i løpet av en tiårsperiode vist seg å være særdeles driftig og kompetent når det gjelder å fremme samiske stemmer og fortellinger på film, samt etablere bærekraftige transnasjonale og globale nettverk for filmarbeidere med urfolksbakgrunn. Støtten til *Sameblod* og Amanda Kernell viser både ambisjonsnivået og rekkevidden av arbeidet deres.

6.5 Samisk film i tall, 1988–2017

Tallene og informasjonen om filmene i denne undersøkelsen er hentet fra Nasjonalbibliotekets arkiv. Som drøftet under 6.2 Empiri og metode er denne listen over filmer veiledende heller enn komplett. Likevel viser tallene fra Nasjonalbiblioteket en markant endring over tid.

I Nasjonalbibliotekets arkiv har de aller fleste produksjonene registrert filmenes lengde i minutter. Kortfilmer er regnet som filmer under 35 minutter, og novellefilmer er ofte lengre enn kortfilmer, men under 60 minutter. Produksjon av animasjonsfilm er svært arbeidskrevende, og lengden er derfor ofte kortere. Spillefilmer stiller også i særklasse med tanke på arbeids- og kostnadskrav. For eksempel hadde *Kautokeino-opprøret* et budsjett på over 50 millioner kroner. Allerede før filmminnspillingen hadde startet, hadde kostnadene nådd syv millioner kroner. Utgiftene dekket blant annet manus, audition, prosjektering og tegning av kulisser. Det er derfor ikke overraskende at antall spillefilmer og lange dokumentarfilmer er lavere enn antall kortfilmer.

Filmene fordeler seg på formatene dokumentar og fiksjon. Dokumentarfilmene er både korte og lange. I tillegg finner vi underkategorien informasjons-/undervisningsfilm som har et særlig pedagogisk formål. Fiksjonsfilmene omfatter kortfilm, novellefilm, animasjonsfilm og spillefilm.

6.5.1 Første tiår: 1988–1999

Det totale antallet filmer det første tiåret er 17 produksjoner. De fordeler seg på 13 dokumentarfilmer og 4 fiksjonsfilmer. Av de 13 dokumentarfilmene er 9 kortfilmer og 4 er lengre enn 35 minutter. De 4 fiksjonsfilmene er fordelt på 1 novellefilm, 1 spillefilm, 1 animasjonsfilm og 1 kortfilm. Kjønnfordelingen viser at 17,65 % av produksjonsvolumet har

kvinnelig regissør, det vil si tre kvinnelige regissører. Disse produksjonene er alle på under 13 minutter og fordeler seg på to korte dokumentarfilmer og én animasjonsfilm. Toppårene er 1994 og 1996 med henholdsvis tre og fire filmer. Paul-Anders Simma utmerker seg med sju filmer, hvorav fire er lange produksjoner på henholdsvis 82, 81, 50 og 47 minutter.

Figur 6.5 Første tiår: 1988–1999

ÅR	TITTEL	REGI	MIN.	FORMAT
1988	<i>Dobbelis ija ja beavvi / Bortom dag og natt</i>	Paul-Anders Simma	47	Novellefilm
1989	<i>Suonjar vaimmus vaibmui / En reise i samisk tankeverden / Voices of Lapland</i>	Nils Porsanger John	39	Dok. film
1990	<i>Himmelrikets tromme / Heaven's Drum: two Views of Sami Tradition</i>	Nils Porsanger John	31	Dok. film
1991	<i>Daahntsoen amma! / Let's Dance!</i>	Paul-Anders Simma	18	Kortfilm
1991	<i>Ajagattis</i>	Brynjulf Bjørklid	30	Informasjons-undervisn. film /
1993	<i>I noaidens fotefar</i>	Roald E. Hansen	29	Informasjonsfilm
1993	<i>Vasi eatnamat / Vredens marker / Earth of Rage</i>	Paul-Anders Simma	27	Dok. film
1994	<i>Douddara árbi / Viddas testamente</i>	Paul-Anders Simma	82	Dok. film
1994	<i>Siida / En fortelling om samisk reindrift gjennom åtte årstider</i>	Jon Jerstad	24	Dok. film
1994	<i>Sameland i Norge / Norwegian Lapland</i>	Frode Kristiansen	33	Dok. film
1995	<i>Vuolgge mu mielde bassivárrái / Bli med meg til det hellige fjell</i>	Mona J. Hoel	10	Kort dok. film
1996	<i>Beatnaga eallin / Et hundeliv</i>	Paul-Anders Simma	25	Dok. film
1996	<i>Erklært samefri</i>	Anne Bjørn Kjersti	6:34	Kort dok. film
1996	<i>Lávrasiid áigi / Solens datter / Daughter of the Sun</i>	Anita Killi	13	Kort animasjonsfilm
1996	<i>Sagojoga minister / Stol på ministeren / The Minister of State</i>	Paul-Anders Simma	81	Spillefilm
1999	<i>Gi oss skjelettene våre! / Give us our Skeletons!</i>	Paul-Anders Simma	50	Dok. film
1999	<i>Livstid</i>	Karl Emil Rikardsen	52	Dok. film

Kommentar

De to etterfølgende årene etter *Veiviseren* har Paul-Anders Simma og Nils Johan Porsanger hver sin film. Det skal vise seg at Simma og Porsanger blir blant de mest-produserende regissørene fra 1988–2017. Det er verdt å merke seg at de regissørene som har 7+-produksjoner, startet før 2007 og viser en fartstid på 16 år. Simma jobber fremdeles med film og samiskrelaterte tema. Han produserte to samiske dokumentarfilmer i 2013, men de er registrert i den svenske filmdatabasen, ikke i Nasjonalbibliotekets arkiv.

Perioden viser en klar økning av antall produksjoner der 6 av de totalt 17 filmene er på over 35 minutter. Noen medvirkende faktorer kan være ettervirkninger av den revitaliserende og institusjonelle etableringsfasen det foregående tiåret (se 6.2.3), samt nyetablering av kulturtiltak og festivaler som Riddu Riddu.⁶⁹

Den aller første samiske filmen som er registrert med kvinnelig regissør, er å finne i 1995.

⁶⁹ Pedersen og Høgmo 2012.

6.5.2 Andre tiår: 2000–2009

Det totale antallet filmer på 2000-tallet er 24 produksjoner. De fordeler seg på femten dokumentarfilmer og ni fiksjonsfilmer. Av de femten dokumentarfilmene er ni kortfilmer og fem på mer enn 35 minutter. De ni fiksjonsfilmene er fordelt på tre spillefilmer, én animasjonsfilm og fem kortfilmer.

Kjønnsfordelingen viser at 28 % har kvinnelig regissør, det vil si sju kvinnelige regissører. Disse produksjonene fordeler seg på fire dokumentarfilmer, én kort fiksjonsfilm og én kort animasjonsfilm.

Toppårene har fire (2001, 2008) og tre produksjoner (2003, 2009). Bortsett fra i 2000 har alle de andre årene to produksjoner. Året 2008 utmerker seg med to helaftens spillefilmer.

På 2000-tallet er Anstein Mikkelsen og Nils Johan Porsanger de to som produserer flest filmer. Anstein Mikkelsen har regi på fire dokumentarfilmer (2000, 2005, 2006, 2008), der alle er mer enn 24 minutter. Nils Johan Porsanger er også dokumentarist med fire dokumentarfilmer (2001, 2005) rundt 25–30 minutter hver.

Figur 6.6 Andre tiår: 2000–2009

ÅR	TITTEL, BESKRIVELSE	REGI	MIN.	FORMAT
2000	<i>Vinterens ansikter: et møte med mennesker og natur i nord</i>	Anstein Mikkelsen	29	Dok.film
2001	<i>Skårungen</i>	Per-Ivar Jensen	14	Kortfilm
2001	<i>Kem e verst, eller e vi ikke så verst?</i>	Nils John Porsanger	27	Dok.film
2001	<i>Krigen om vidda</i>	Nils John Porsanger	25	Dok.film
2001	<i>Lesbisk i Kautokeino</i>	Nils John Porsanger	25	Dok.film
2002	<i>Hurra for mamma</i>	Per-Ivar Jensen	13	Kortfilm
2003	<i>Bázo</i>	Lars Göran Pettersson	100	Spillefilm
2003	<i>Hamlet i is</i>	Brit Jorun Hundsnes	59:49	Dok.film
2003	<i>Kidnappet</i>	Nils John Porsanger	29:50	Dok.film
2004	<i>Fjortis fatale</i>	Eskil Pedersen	7:30	Kortfilm
2004	<i>Sagan om Isko-Matti och kärleken / The Story of Arctic Love</i>	Paul-Anders Simma	19	Kortfilm
2005	<i>Mun liikon ruoná ivdnái / Jeg liker grønn farge / I like the Green Colour</i>	Nils John Porsanger	28:40	Dok.film
2005	<i>Reinjentas dilemma</i>	Anstein Mikkelsen	25	Dok.film
2006	<i>Luonddu vajálduvvon ovddut / Naturens glemte skatter</i>	Anstein Mikkelsen	24	Dok.
2006	<i>Biegga savkala duoddara duohken lea soames / Vinden visker det er noe bakom viddene / The Wind whispers there is someone behind the Tundra</i>	Elle Sofe Henriksen	9:30	Kortfilm
2007	<i>Firekeepers</i>	Rosella Ragazzi	57	Dok.film
2007	<i>Tidspress i Lyngsalpene</i>	Kate Hilde Nilsen og Beate Fernando Sem	1:04	Dok.film
2008	<i>Boazolihkku / Reinlykke / The Eiras</i>	Geir Hammer, Kåre Johannes Inderberg og Johan Skålvoll		Dok.filmserie
2008	<i>Gávcci jahkodaga</i>	Anstein Mikkelsen	110	Dok.film / undervisningsfilm
2008	<i>Jernanger</i>	Pål Jackman	96	Spillefilm
2008	<i>Kautokeino-opprøret</i>	Nils Gaup	96	Spillefilm
2009	<i>Eatnán ciegasvuohhta / Min mors hemmelighet / Suddenly Sami</i>	Ellen-Astri Lundby	51	Dok.film
2009	<i>Sáiva</i>	Tuva Synnevåg	8:32	Kort animasjonsfilm
2009	<i>Vindenes hus / Biikkaid stophu / House of Winds</i>	Magnar Mikkelsen	28	Dok.film

Kommentar

Det er en klar økning i antall produksjoner. Økningen gjelder mest antall fiksjonsfilmer, deriblant spillefilmer. Med det økte produksjonsvolumet kommer et større mangfold i filmfortellingene.

Selv om ni filmer ble produsert i perioden 2007–2009, er det nok først fra 2008–2009 at den reelle økningen i antall samiske filmer kan spores til ISF. Årsaken er at filmer som ble ferdigstilt i 2007–2008, sannsynligvis allerede hadde finansiering fra andre instanser, og at de første oppstartsårene for ISF i hovedsak dreide seg om opplæring i grunnleggende filmferdigheter som manusskriving, prosjektutvikling og teknisk ferdighetsutvikling. Dessuten var satsing på samisk språk i filmene et vesentlig kriterium for å få støtte fra ISF, et krav som i dag ikke er like absolutt. Det betød at filmer som *Jernanger* (2008), *Min mors hemmelighet* (2009) og *Vindenes hus* (2009) ikke kvalifiserte seg til ISFs støtteordninger.

De to nest mest produserende regissørene har sitt tyngdepunkt i perioden 2000–2011. Tre regissører er registrert med tre–fire produksjoner og har sin aktivitet i perioden 2006–2017. Dette viser at en ny generasjon filmarbeidere har markert seg, særlig etter 2007. Det vil være overraskende om disse ikke øker sitt produksjonsvolum i årene som kommer.

6.5.3 Tredje tiår: 2010–2017

Det totale antallet filmer i perioden 2000–2017 er 35 produksjoner. De fordeler seg på 19 dokumentarfilmer og 16 fiksjonsfilmer. Av de nitten dokumentarfilmene er ti kortfilmer og ni på mer enn 35 minutter. De seksten fiksjonsfilmene er fordelt på fjorten korte fiksjonsfilmer og to animasjonsfilm.

Kjønnsfordelingen viser at 67,57 har kvinnelig regissør, det vil si 25 kvinnelige regissører og 12 mannlige. Produksjonene med kvinnelig regissør fordeler seg på sju lange dokumentarfilmer og åtte korte dokumentarfilmer, ni korte fiksjonsfilmer og én kort animasjonsfilm. Produksjonene med mannlige regissør fordeler seg på tre korte og tre lange dokumentarfilmer, fem korte fiksjonsfilmer og én kort animasjonsfilm.

Året 2012 utmerker seg med ti produksjoner, som totalt sett er det mest omfattende i samisk filmhistorie. Tidligere har det vært toppår med fem produksjoner (2011, 2014 og 2015) og fire produksjoner (2010, 2013). Hele 2000-tallet viser dermed et jevnt høyt produksjonsvolum, bortsett fra de to siste årene (2016, 2017), som kan vise til én dokumentarfilm og én kort fiksjonsfilm.

På 2010-tallet er det tre regissører som skiller seg ut med tanke på antall produksjoner. Reni Jasinski Wright har fem korte dokumentarfilmer som kan regnes som deler i samme serie (2012), og Egil Pedersen kan vise til fire korte fiksjonsfilmer (2011, 2013, 2014, 2017). I tillegg har Marja Bål Nango én kort dokumentarfilm og to korte fiksjonsfilmer (2011, 2012, 2015).

Figur 6.7 Tredje tiår: 2010–2017

ÅR	TITTEL, BESKRIVELSE	REGI	MIN.	FORMAT
2010	<i>Cujaju</i>	Gunnar Kvaal	2:49	Kort animasjonsfilm
2010	<i>Drømmen om elva</i>	Ingeborg Solvang	43	Dok.film
2010	<i>Sámi boddu / Samiske øyeblikk / Sami Moments</i>	Ken Are Bongo	5:30	Kortfilm
2010	<i>Fjellfinnhua</i>	Guro Saniola Bjerk	52	Dok.film
2011	<i>Eahpáras / The Dead Child Legend</i>	Anne Merete Gaup	8	Kortfilm
2011	<i>Halvi diit, halvt datt</i>	Marja Bål Nango		Kort dok.film
2011	<i>Ealli guoddá joavkkus / Et dyr forlater sin flokk / Leaving the Heard</i>	Egil Pedersen	5	Kortfilm
2013	<i>Juoigangiehta / Joikehanda / The yoiking Hand</i>	Elle Sofé Henriksen	5	Kort dok.film
2011	<i>Skábma / Mørketid</i>	Anstein Mikkelsen	29	Dok.film
2012	<i>Er vi her ennå?</i>	Helle Storvik og Åslaug Krokann Berg	50	Dok.film
2012	<i>Mu verdde / Min verdde / My verdde</i>	Reni Jasinski Wright	14	Dok.film
2012	<i>Biekka Fábmu – Wind Power</i>	Stein Bjørn	51	Dok.film
2012	<i>Hjarteråt</i>	Nils Gaup	8 á 22	Fjernsynsfilm i 8 deler
2012	<i>Hoavda ja Skoarihat / Hoavda og skårungene / Learning Hoavda's Seascape</i>	Reni Jasinski Wright	10:30	Kort dok.film
2012	<i>Olivia lynnit / Olivias farger / The Colours of Olivia</i>	Reni Jasinski Wright	14:10	
2012	<i>Riddu Nuorat / Ungdomscampen / Riddu Youth Camp</i>	Reni Jasinski Wright	14:16	Kort dok.film
2012	<i>Alit Boazu / Blue Reindeer</i>	Reni Jasinski Wright	9:5	Kort dok.film
2012	<i>Familiebildet</i>	Yvonne Thomassen	58	Dok.film
2012	<i>Før hun kom, etter han dro</i>	Marja Bål Nango	22	Kortfilm
2013	<i>Den magiske tiden / The Magic Time</i>	Kine Aune	9:16	Kort animasjonsfilm
2013	<i>Den siste nomaden?</i>	Alf Johansen	49:8	Dok.film
2013	<i>Joikefeber</i>	Ellen-Astri Lundby	57	Dok.film
2013	<i>Portretter fra Varangerfjorden</i>	Egil Pedersen		Kortfilm
2014	<i>Aile ja Áhkku / Aile og hennes bestemor / Aile and her grandmother</i>	Siljá Somby	12	Kortfilm
2014	<i>Bonki</i>	Siljá Somby	19	Kortfilm
2014	<i>Edith & Ajlosja</i>	Ann Holmgren	8:31	Kortfilm
2014	<i>Giksašuvvon ealli / Det syke dyret / The Afflicted Animal</i>	Egil Pedersen	14:57	Kortfilm
2014	<i>Iõtsilba / Burning Sun</i>	Elle Márjá Eira	11	Kortfilm
2015	<i>Guovssahas oaidná du / Nordlyset ser deg / Aurora keeps an Eye on you</i>	Sara Margrethe Oskal	12	Kortfilm
2015	<i>Hilbes biigá/O.M.G. (Oh Máigon Girl)</i>	Marja Bål Nango	19	Kortfilm
2015	<i>Sámi bojá / Sámi boy</i>	Elle Sofé Henriksen	9	Kortfilm
2015	<i>Sound of the Sámi plains / Lyden av de samiske viddene</i>	Brit Jorun Hundsnæs	58	Dok.film
2015	<i>Várdobáiki</i>	Kurt Stormo og Bente Eilertsen	20	Dok.film
2016	<i>Arktisk superstjerne / Arctic Superstar</i>	Simen Braathen	72	Dok.film
2017	<i>Gos leat don?</i>	Egil Pedersen	8	Kortfilm

Kommentar

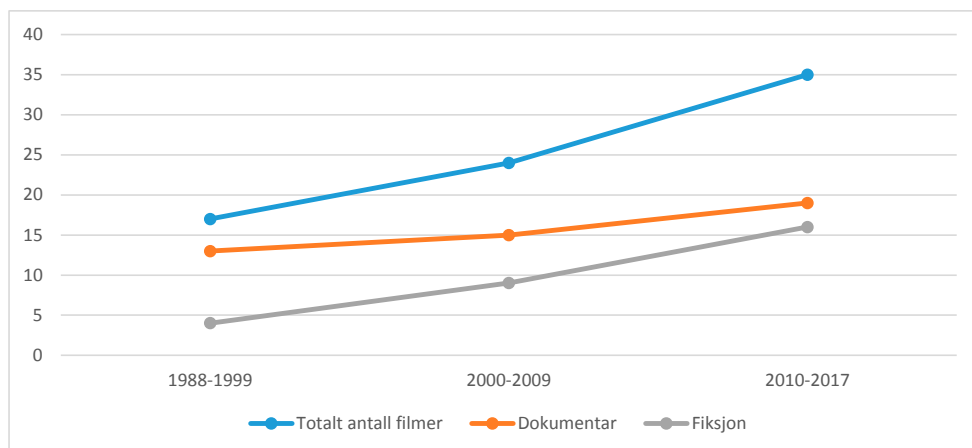
2000-tallets produksjonsvolum utgjør 46,05 % av det totale antallet samiske filmproduksjoner siden 1988. Antallet filmer og økningen av kvinnelige regissører er bemerkelsesverdig. De fleste produksjonene kan spores til ulike aktiviteter og bevilgninger fra ISF/ISFI. Samisk film har utvilsomt styrket sin posisjon og rekkevidde ved hjelp av ISF/ISFI.

Med økt produksjonsvolum viser filmene langt større bredde i de fortellingene som formidles og i sjangerbredden. Tradisjonelle dokumentarfilmer står fremdeles sterkt, men det har også kommet mer eksperimentelle uttrykk, historiske drama, samtidstematikk, skrekkfilm, komedier, spenning og drama.

6.5.4 Utvikling: dokumentar- og fiksjonsfilm, format og kjønn

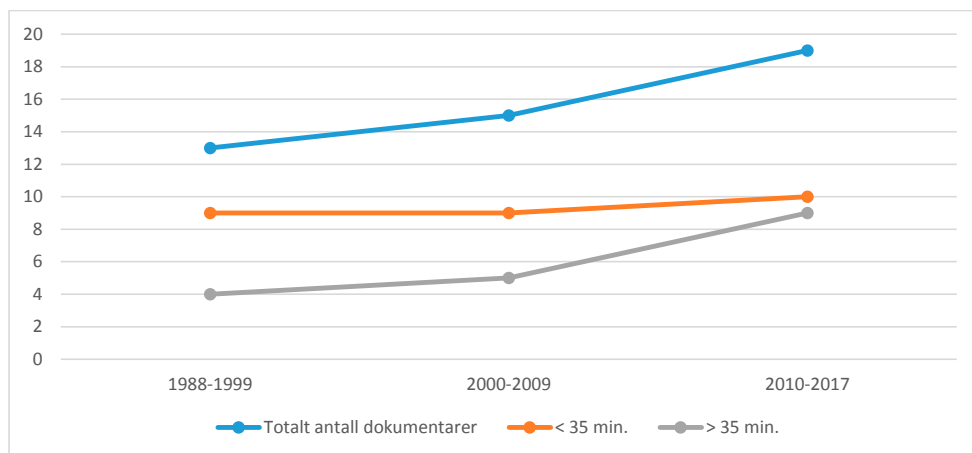
Diagrammene nedenfor viser utviklingen over tid fra 1988 til 2017. Grafen viser at det er særlig fiksjonsfilmene som har fått et oppsving.

Figur 6.8 Antall dokumentar- og fiksjonsfilmer, 1988–2017

Dokumentarfilmer på mindre enn 35 minutter har holdt seg jevnt siden 1990-tallet, mens de lengre dokumentarfilmene, inklusive kinodokumentarer, har økt etter 2010.

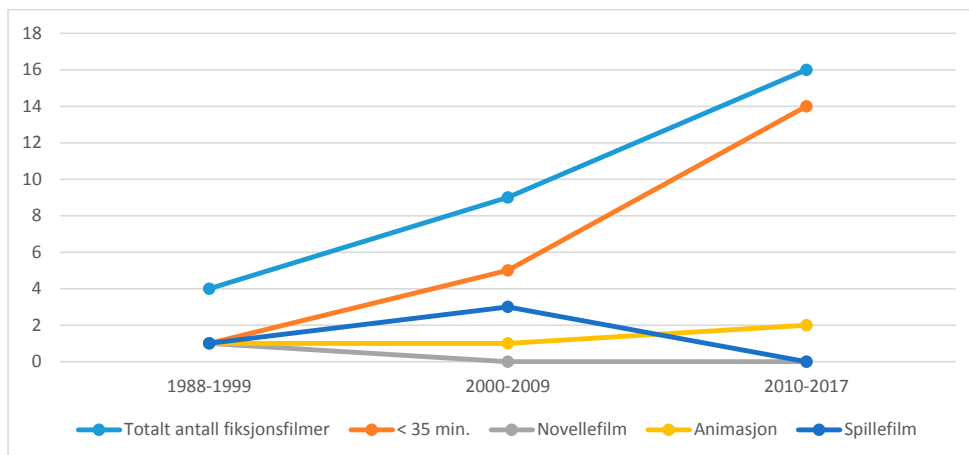
Figur 6.9 Dokumentarfilm: fordeling på korte og lange produksjoner

Den tydeligste økningen gjelder antall korte fiksjonsfilmer. De andre formatene holder seg jevnt over på 0–2 filmer. Antallet spillefilmer er til dels misvisende fordi *Sameblod* ikke er tatt med i beregningene. Regissør Amanda Kernell er svensk, og selv om hovedrolleinnhaveren er den norsk-samiske Lene Cecila Sparrok, foregår i sør-samisk område og har finansiering fra ISFI, er ikke filmen med i Nasjonalbibliotekets tallmateriale.

Figur 6.10 Fiksjonsfilm: fordeling på format

Kjønnsfordeling i regirollen, fordelt på produksjoner

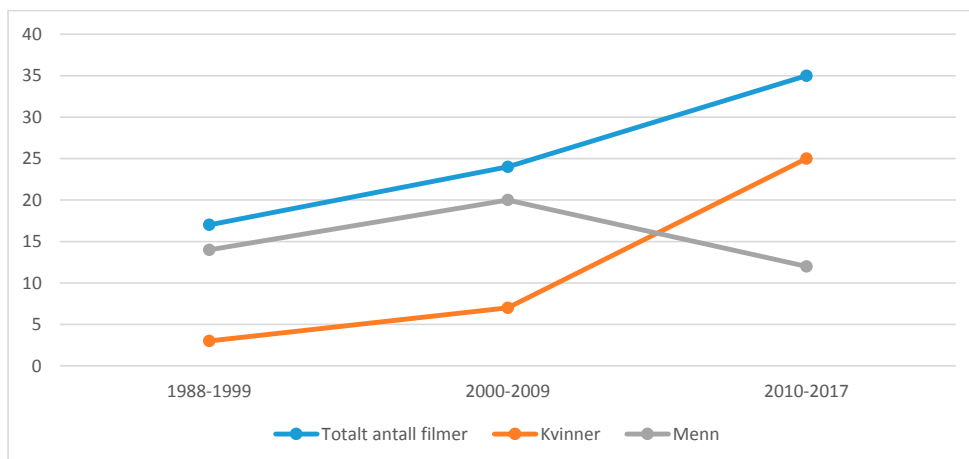
1917–1994: 100 % menn (31)

1995–2009: 70,59 % menn (34), 29,34 % kvinner (10)

2010–2017: 32,43 % menn (12), 67,57 % kvinner (25)

Endringen er bemerkelsesverdig og sammenfaller med ISFI. Hvilke faktorer som spiller inn i den markante økningen, trenger nærmere studier. Mulige forklaringer kan være at flere kvinner søker filmmidler, flere kvinner kan vise til prosjekt med høy kvalitet (kunstnerisk eller kommersielt), eller annet.

Figur 6.11 Kjønnsfordeling i regirollen, 1988–2017

6.6 Finansiering: Sametinget og andre kilder

Film handler om produksjon, oversettelse og versjonering/dubbing, distribusjon og formidling, og er avhengig av å søke finansiering fra mange kilder. Kildene omfatter blant annet

- statlige, fylkeskommunale og kommunale instanser
- stiftelser, lag og organisasjoner
- privat næringsliv
- private aktører
- nordiske og overnasjonale tilskuddsordninger

Det er vanskelig å gi en fullstendig oversikt over mulige finansieringskilder. Her er et utvalg: Regionale filmfond (Filmfond Nord, Filminvest3), regionale filmsenter (Midtnorsk filmsenter, Nordnorsk filmsenter), FilmCamp, Kulturrådet (Fond for lyd og bilde, Kreativt Norge/Innovasjon Norge), Barentsmidler, Fritt Ord, filminstituttene i Norge, Sverige og Finland, Interregmidler, Filmpool Nord, Film i Västerbotten, Nordisk Film og TV-fond, Nordisk kulturråd, Nordisk ministerråd, Nordisk kulturkontakt, Samerådet, Sametingene i Norge, Sverige og Finland, Utenriksdepartementet, Eurimages, EUs MEDIA-program, UNESCO.

6.6.1 Sametingets bevilgninger

Sametinget støtter film og filmarbeid og har økt bevilgningene årlig. Oversettelse og versjonering/dubbing og produksjoner rettet mot barn og unge er omtalt mer eksplisitt siden 2014. De totale bevilgningene til film og filmarbeid er imidlertid vanskelige å spore fordi de ikke er spesifisert i budsjettpostene.

Bevilgningene har de siste årene ligget i overkant av 1,5 millioner årlig. Film er et kostnadskrevende medium, og estimatet for det kommende behovet er langt fra overdrevet. Av de totale filmbevilgningene fra offentlig sektor i Norge mottar ISFI kun 1 %.⁷⁰

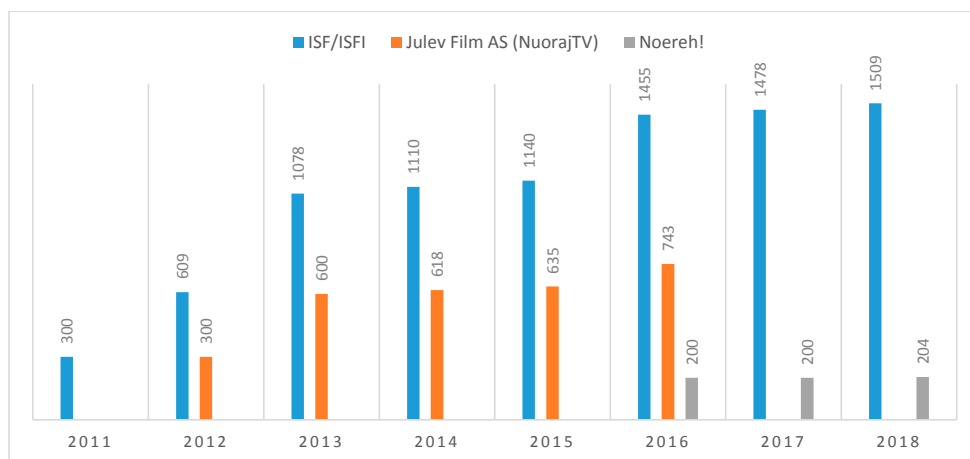
Merk at Nordnorsk filmsenter ikke faller inn under Sametinget, selv om et øremerket tilskudd til samisk film kunne bidra til variasjon og mangfold i det samiske filmtilbudet.

Julev Film AS var et lulesamisk produksjonsselskap som utvidet driften til sørsamisk område med Noereh!. Julev Film AS hadde satsing på film og nett-TV for barn og ungdom. ISF bidro med utviklingsstøtte.

---

⁷⁰ Holst, 2018.

Figur 6.12 Sametingets bevilgninger (i 1000 kr.)

6.7 Visningsarenaer: kringkasting, strømming og festivaler

I Norge og Norden vises samisk film på kino og fjernsyn (NRK, TV2, SVT, YLE, DR), men også gjennom deltagelse på film- og kulturfestivaler. Den nylig opprettede strømmetjenesten sapmifilm.no bidrar til ytterligere spredning av samisk film.

Å få en oversikt på dette området er svært omfattende og vil kreve en ettersporing av hver enkelt film. Eksempel: Det samiske filmprogrammet *7 Sámi Stories*, produsert av ISFI, hadde premiere i januar 2015 på Tromsø Internasjonale Film Festival. Før utgangen av året hadde filmprogrammet vært på nesten 30 internasjonale festivaler, inkludert Seattle i USA og Katmandu i Nepal.⁷¹

Festivalene er betydningsfulle møteplasser for synliggjøring, nettverksbygging, erfaringsutveksling og kompetansebygging. Flere festivaler tilbyr visning, workshops, plenumsdiskusjoner og forskningsformidling om relevante tema for samisk film og filmkultur.

Et utvalg festivaler for visning av samisk film er:

Norge: Tromsø Internasjonale Film Festival, Sámi Film Festival (Kautokeino), Arctic Moving Image and Film Festival (Harstad), Nordkapp filmfestival (Honningsvåg), Bergen Internasjonale Film Festival, Kosmorama (Trondheim), Minimalen kortfilmfestival (Trondheim), Grimstad kortfilmfestival, Den norske dokumentarfilmfestivalen (Volda), Riddu Riddu (Manndalen, Kåfjord), Márkomeannu (Evenes), Raasten rastah (Røros), Tjaktjen Tjáanghkoe (Snåsa), Alta Sámi festival, Julesåme vahkko (Musken, Tysfjord).

Europa: Skabmagovat (Finland), Tampere Film Festival (Finland), Göteborg International Film Festival (Sverige), Nordisk Panorama (Sverige), CPH:DOX (Danmark), The Big Little Film Festival (Danmark), Berlinale NATIVE (Tyskland), International Short Film Festival (Tyskland), Festival international de films de femmes (Frankrike), Luxembourg City Film Festival (Luxemburg), Venice Film Festival (Italia), Riviera International Film Festival (Italia),

⁷¹ Jan Gunnar Furuly, «Nå er den samiske filmbølgen her», i: *Aftenposten*, 08.08.2015. <http://www.aftenposten.no/kultur/Na-er-den-samiske-filmbolgen-her-8119035.html>

Zlin Film Festival (Tsjekkia), International Young Audience Film Festival Ale Kino (Polen), Thessaloniki International Film Festival (Hellas).

Nord-Amerika: imagineNATIVE Film + Media Arts Festival (Canada), Sundance (USA), Santa Barbara International Film Festival (USA), Newport Beach Film Festival (USA), Minneapolis St. Paul International Film Festival (USA), Seattle International Film Festival (USA), Native Reel Cinema (USA),

Andre: Maoriland Film Festival (New Zealand), Tokyo International Film Festival (Japan), Taipei Film Festival (Taiwan), Duhok International Film Festival (Irak), FIDBA Festival Internacional de Cine Documental (Argentina), Ponte Nordica (Brasil).

6.8 Funn, betydning og utfordringer

Før tilrådingen vil jeg minne om filmmediet som et særskilt og betydningsfullt satsingsområde som fyller samfunnsoppdraget om 1) å opprettholde og videreutvikle alle sider ved samisk kultur, identitet og samfunn i tråd med demokratiske prinsipper, 2) nordområdene som et av regjeringens viktigste strategiske satsingsområder og 3) kunnskapsformidling og -utvikling om samisk, nordlig og arktisk film.

De mest markante funnene gjelder:

- økt produksjonsvolum av samisk film
- økt andel kvinnelige regissører
- økt synliggjøring gjennom internasjonale festivaler, nettverk og strømmetjeneste

Funnene viser at samisk film og filmkultur har gjennomslagskraft på lokalt, regionalt, nasjonalt, transnasjonalt og globalt nivå. Filmene og filmkulturen tar opp i seg, bearbeider og videreutvikler mange av de utfordringene samisk kultur og identitet står i når det gjelder fortid, nåtid og fremtid. Samisk film er en dynamisk og levende filmkultur med varierte, nyskapende og dagsaktuelle fremstillinger av samisk kultur og identitet.

Utfordringer

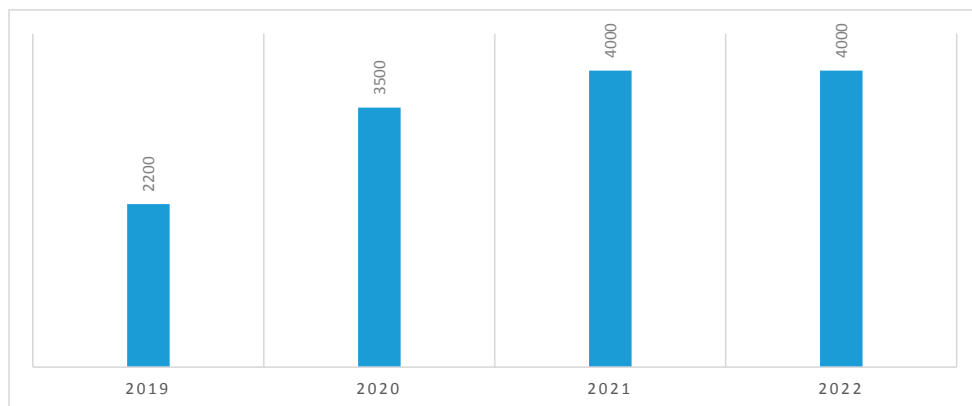
- Det totale tilbudet av samisk film er lite i forhold til etterspørsel og samfunnsbehov.
- Behovet for samiskspråklig film rettet mot barn og unge over hele Sápmi er stort.
- Ustabilt og lavt driftstilskudd til ISFI hindrer langsiktig satsing.
- Produksjonstilskuddet til samisk film står ikke i samsvar med kostnadene tilknyttet langfilmer og TV-serier.
- Samisk film trenger et transnasjonalt kompetansesenter for filmproduksjon og filmarbeidere, distribusjon, samt registrering og arkivering.
- Tilgangen på samisk film og fjernsynsproduksjoner er uoversiktlig og vanskelig tilgjengelig.
- Samisk film og filmkultur er langt på vei et utforsket område. Behovet for historisk og kulturell bredde- og dybdeforståelse av samisk film og filmkultur er påtrengende for å forstå de omfattende samfunnsendringene vi står ovenfor.

6.9 Tilråding

Dersom det er en målsetning å etablere en sterkere og mer bærekraftig samisk filmkultur, med et variert tilbud av høy kvalitet og med god tilgjengelighet for publikum og forskere, anbefales det å følge denne tilrådingen. Dette for å videreutvikle og styrke samisk kultur og identitet, og for å øke den generelle kunnskapen om samisk kultur i det norske samfunnet.

Figuren viser Sametingets estimerte budsjettbehov for film og filmarbeid i årene 2019–2022. Merk at budsjettestimateret i hovedsak ikke inkluderer tilgjengelighet, formidling og forskning.

Figur 6.13 Sametingets estimerte budsjettbehov (i 1000 kr)

For å nå en slik målsetning bør følgende tiltak gjennomføres innen de tre tiltaksområdene 1) filmkultur, 2) filmtilbud og 3) tilgjengelighet, formidling og forskning.

1) Samisk filmkultur

- Videreføre kompetanseutvikling og -heving av filmarbeidere, inkludert tiltak rettet mot barn og unge.
- Videreutvikle, forsterke og koordinere samarbeid mellom de ulike regionale, nasjonale og nordiske filminstitusjonene i Sápmi.

2) Filmtilbudet

- Øke bevilgningene til produksjon av samiske langfilmer og TV-produksjoner.
- Øke produksjonen av filmer rettet mot barn og unge.
- Øke satsningen på fortellinger med minoritets-samisk og flerkulturell tematikk.

3) Tilgjengelighet, formidling og forskning

- Videreføre, utvide og styrke formidling og tilgjengeliggjøring av samisk film gjennom teksting, versjonering/dubbing, strømmetjenester og informerte undervisningsopplegg.
- Videreføre og styrke samiske filmtiltak på kulturarrangementer og festivaler.
- Etablere en brukervennlig samlet registrerings- og arkiveringstjeneste for hele Sápmi som inkluderer NRK Sápmis arkiv. Gjøres tilgjengelig for forskning.

- Øke forskningen på samisk film for å møte samiske, minoritetssamiske og flerkulturelle samfunnsutfordringer i tråd med humaniorafagernes analytiske og fortolkende egenskaper.⁷²

Film har stor kraft til å endre stigma, bygge fellesskap og løfte frem mangfold. La publikum bli beveget, opplyst og engasjert av en ny bølge samiske filmer.

Referanser

Arbeids- og inkluderingsdepartementet. (2008). *Samepolitikken*, St.meld. nr. 28 (2007–2008).

Braaten, Lars Thomas, mfl. (red.) (1995). *Filmen i Norge. Norske kinofilmer gjennom 100 år*. Oslo: A, side d Notam Gyldendal.

Christensen, Cato. (2010). Religion i *Veiviseren*. En analyse av samisk religiøs revitalisering. I *DIN* 1–2.

Christensen, Cato. (2012). «Overtroen er stor blant viddenes folk»: om religion og koloniale relasjoner i samisk filmhistorie. I *Tidsskrift for kulturforskning*, vol 11, nr. 2, 2012.

Christensen, Cato. (2013). *Religion som samisk identitetsmarkør. Fire studier av film*. Tromsø: Universitetet i Tromsø, Fakultet for humaniora, samfunnsvitenskap og lærerutdanning, Institutt for historie og religionsvitenskap.

---

⁷² Meld. St. 25 (2016–2017) *Humaniora i Norge*.

- Furuly, Jan Gunnar. (2015). Nå er den samiske filmbølgen her. I *Aftenposten*, 08.08.2015. Sist oppdatert 09.08.2015, 6:22. <http://www.aftenposten.no/kultur/Na-er-den-samiske-filmbolgen-her-8119035.html>
- Gaski, Lina. (2008). [Sami identity as a discursive formation: essentialism and ambivalence](#). I Henry Minde, Svein Jentoft, Harald Gaski and Georges Midré, *Indigenous peoples: self-determination, knowledge, indigeneity*. Delft: Eburn, s. 219–236.
- Hansen, Lars Ivar, og Olsen, Bjørnar. (2004). *Samenes historie fram til 1750*. Oslo: Cappelen akademisk forlag.
- Holst, Jan Erik. (2018). – Vi får fremdeles bare 1 % av filmbevilgningene. *Rushprint*, 12.03.2018.
- Iversen, Gunnar. (2011). *Norsk filmhistorie. Spillefilmen 1911–2011*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Kulturdepartementet. (2007). *Veiviseren. For det norske filmloftet*, St.meld. nr. 22 (2006–2007).
- Kulturdepartementet. (2015). *En framtidsrettet filmpolitikk*, Meld. St. 30 (2014–2015).
- Kultur- og kirke departementet. (2003). *Kulturpolitikk fram mot 2014*, St.meld. nr. 48 (2002–2003).
- Kunnskapsdepartementet. (2017). *Humaniora i Norge*, Meld. St. 25 (2016–2017).
- Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (1989). LOV-1987-06-12-56, *Lov om Sametinget og andre samiske rettsforhold (sameloven)*.
- Mecsei, Monica. (2015). Cultural Stereotypes and Negotiations in Sámi Cinema. I Scott MacKenzie og Anna Westerståhl Stenport (red.), *Films on Ice. Cinemas of the Arctic*. Edinburgh: Edinburgh University Press.
- Mecsei, Monica. (Kommende 2018). *Fra film om samer til samisk film*. Veiviseren, Stol på ministeren, Bázo og Kautokeino-oppgjøret. PhD-avhandling ved Institutt for kunst- og medievitenskap, NTNU.
- Nordnorsk filmsenter. Årsmelding for 2006.
- Pedersen, Paul, og Høgmo, Asle. (2012). *Sápmi slår tilbake. Samiske revitaliserings- og moderniseringsprosesser i siste generasjon*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Robertson, Roland. (1995). Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity. I Mike Featherstone, Scott Lash og Roland Robertson (red.), *Global modernities*. London: Sage Publications, s. 25–45.
- Sametingets budsjett 2011–2018.
- Sametingets budsjettbehov 2019–2022.
- Skarøhamar, Anne Kari. (2008). Changes in Film Representations of Sami Culture and Identity. I *Norlit: Tidsskrift i litteratur og kultur* 12, nr. 1, 2008.
- Utenriksdepartementet og Kommunal- og moderniseringsdepartementet. (2017). *Nordområdestrategi – mellom geopolitikk og samfunnsutvikling*. Departementenes sikkerhets- og serviceorganisasjon.

7 Samiske tall

7.1 Innledning

I dette kapitlet presenteres en del sentrale tabeller som gir et bilde av situasjonen på viktige områder av den samiske virkelighet. Dette er faste tabeller som vil gå igjen i hver utgave av publikasjonen, og som dermed vil gi innsikt i hvordan ulike forhold utvikler seg over tid. Kapitlet inneholder i denne utgaven 16 tabeller og fem figurer fordelt på sju områder som alle belyser viktige temaer innenfor det samiske samfunnet. I størst mulig grad er situasjonen i de samiske områdene sammenliknet med andre områder nord for Saltfjellet, og Norge som helhet. Statistikken er geografisk basert, og de samiske områdene er i denne sammenhengen definert som **virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet (STN-området)**.

Det første temaet er befolkning, hvor det er lagt vekt på å vise hvordan folkemengden utvikler seg, og hvilke forhold som påvirker befolkningsutviklingen (fødte/døde/innflytting/utflytting). Sammensetningen etter alder og kjønn vises, og situasjonen belyses på ulike geografiske nivåer, for STN-området, kommuner og landet som helhet.

Det andre temaet er utdanning. Statistikken gir tall for utdanningsnivå hvor STN-området sammenliknes med øvrige områder nord for Saltfjellet og Norge. Her vises også en tabell som belyser frafall i videregående skole. Bruk av samisk språk i skole og barnehage er tredje tema. Her er det tre tabeller som gir informasjon om hvordan bruk av samisk språk utvikler seg, henholdsvis i barnehagen, grunnskolen og videregående skole.

Inntekt og sysselsetting er fjerde og femte tema, og er belyst gjennom to tabeller, gjennomsnittlig inntekt og skatt for personer, og sysselsatte personer etter kjønn og næring. Sjette tema er næringsutvikling. Det er to næringstabeller hvor en tabell viser bedrifter etter næringshovedområde og en ser spesielt på reindriftsnæringa.

Sjuende og siste tema er sametingsvalget. Det er vist to valgtabeller basert på siste sametingsvalg (2017), som viser godkjente stemmer etter parti/valgliste og innvalgte representanter på Sametinget.

7.2 Noen kommentarer til tabellene

Det var 55 303 personer som bodde i STN-områdene 1. januar 2018, en nedgang på 241 personer fra året før. Folketallet sank jevnt og trutt fra 1990 og fram til det i 2010 stabiliserte seg, og deretter har det vist bare små årlige variasjoner fram til 2017. Det siste årets nedgang er på nivå med åra 1990–2010, men det er for tidlig å si om dette betyr et nytt trendskifte, eller om det bare er en litt større tilfeldig variasjon. Til sammenligning har befolkningen i Norge økt med om lag 437 000 siden 2010, men også her er det en klar tendens til at befolkningsøkningen avtar.

Det har vært sammenhengende fødselsunderskudd i STN-området helt siden tusenårsskiftet, og i 2017 var det større enn noen gang. De siste åra har dette blitt kompensert av netto innflytting, men i 2017 var denne på sitt laveste nivå siden 2010. Økt fødselsunderskudd og redusert netto

innflytting har bidratt omtrent like mye til det reduserte folketallet. En stadig eldre befolkning med færre kvinner i reproduktiv alder tilsier at fødselsunderskuddet neppe vil avta i nær framtid, så om folketallet skal holdes stabilt, vil det forde økt netto innflytting.

Den positive nettoinnflyttingen skyldes utelukkende innflytting fra utlandet. Mens STN-området opplevde et flyttetap til andre kommuner i Norge på rundt 350 personer, var nettoinnflyttingen fra utlandet i 2016 på over 430 personer.

Det er flere menn enn kvinner som bor i STN-området. 52,3 prosent er menn og 47,7 prosent kvinner, det utgjør en forskjell på 2500 personer. Det er også et knapt flertall av menn i Norge totalt, men forskjellen er relativt sett betraktelig mindre.

Alderssammensetningen i STN-området har endret seg siden 1990. 30 prosent av innbyggerne var 60 år og over per 1. januar 2018, mens andelen var om lag 20 prosent i 1990. Tilsvarende har andelen personer under 30 år blitt redusert fra 43 prosent i 1990 til 32 prosent i 2018. Alderssammensetningen har også endret seg i resten av Norge, men styrken i endringene er klart større i STN-området.

Flyttingene bidrar til å forsterke den stadig skjevare aldersfordelingen. Riktignok var det i 2017 et positivt tilsig av 6–15 år gamle jenter fra så vel inn- som utland, men ellers er det gjennomgående mønsteret at det er netto innenlands utflytting av så vel menn som kvinner i alderen 16–44 år. I de eldste aldersgruppene er det positiv nettoflytting, med et lite unntak for kvinner over 70 år.

Det er store regionale forskjeller innen STN-området når det gjelder befolkningsutvikling. Folketallet har holdt seg best i kommunene Nordreisa og Storfjord i Troms og Karasjok i Finnmark. Disse kommunene har hatt en svak befolkningsvekst siden 1990. Størst vekst har Nordreisa hatt med en befolkningsøkning på 5,3 prosent siden 1990. Andre kommuner har hatt en dramatisk nedgang. Loppa og Kvalsund i Finnmark, Kvænangen, Kåfjord, Gratangen og Lyngen i Troms og Tysfjord i Nordland har alle hatt en befolkningsnedgang på minst 20 prosent i perioden 1990–2018. Noen kommuner har klart å snu trenden de siste årene. Gamvik har for eksempel økt folketallet med 1,4 prosent bare siste året og er nå ute av den lite gunstige «-20 prosent-lista» over kommuner med størst nedgang i folketallet. Lavangen i Troms har økt befolkningen med 5,3 prosent siden 2015.

Det er færre som faller fra i videregående skole sammenliknet med de siste årene. Frafallet er likevel høyere i STN-området enn i resten av landet. Av kullet som startet på videregående trinn 1 i 2012, hadde 39,8 prosent ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse fem år senere. Tilsvarende tall for øvrige områder nord for Saltfjellet var 32,2 prosent og 25,6 prosent for hele Norge.

870 elever hadde nordsamisk som førstespråk i grunnskolen i 2017. Det er omtrent på linje med de siste årene fra 2012. Siden 2006 har antallet likevel gått ned med rundt 100 elever. Tilsvarende har antall elever med nordsamisk som andrespråk blitt redusert fra vel 1500 elever i 2006 til 1179 i 2017, men her er det verdt å merke seg en oppgang på hele 144 elever sammenliknet med året før.

Flest personer i STN-områdene er sysselsatt i næringene helse- og sosialtjenester, varehandel og hotell- og restaurantvirksomhet. Andelen sysselsatt i primærnæringene er høyere i STN-områdene enn i andre områder.

Tabell 7.1 Folkemengde per 1. januar, fødte, døde og flyttinger. STN området* i alt

	Folkemengde per 1. januar			Levende-fødte**	Døde	Fødsels-over-skudd	Inn-flyttinger** *	Ut-flyttinger ***	Netto inn-flytting	Folketilvekst***	
	I alt	Menn	Kvinner							I alt	Prosent
1990	65 147	33 955	31 192	918	764	154	2 218	2 583	-365	-343	-0,5
1995	63 850	33 160	30 690	862	732	130	2 090	2 819	-729	-718	-1,1
2000	59 972	31 101	28 871	749	680	69	2 591	3 005	-414	-308	-0,5
2005	57 867	29 987	27 880	569	583	-14	2 109	2 427	-318	-354	-0,6
2007	56 915	29 507	27 408	565	666	-101	2 236	2 559	-323	-395	-0,7
2008	56 520	29 284	27 236	527	593	-66	2 111	2 303	-192	-378	-0,7
2009	56 142	29 045	27 097	546	627	-81	2 225	2 281	-56	-208	-0,4
2010	55 934	28 951	26 983	507	608	-101	2 302	2 434	-132	-299	-0,5
2011	55 635	28 858	26 777	492	621	-129	2 532	2 367	165	-4	0,0
2012	55 631	28 862	26 769	444	620	-176	2 562	2 291	271	21	0,0
2013	55 652	28 921	26 731	472	639	-167	2 588	2 349	239	-33	-0,1
2014	55 619	28 904	26 715	481	597	-116	2 569	2 437	132	-45	-0,1
2015	55 574	28 891	26 683	469	609	-140	2 558	2 414	144	12	0
2016	55 586	28 963	26 623	448	597	-149	2 779	2 594	185	-42	-0,1
2017	55 544	29 021	26 523	407	632	-225	2 455	2 374	81	-241	-0,4
2018	55 303	28 923	26 380	...	...	...	...	...	...	...	...

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

** Som levendefødte regnes foster som visertilvekst ved fødselen.

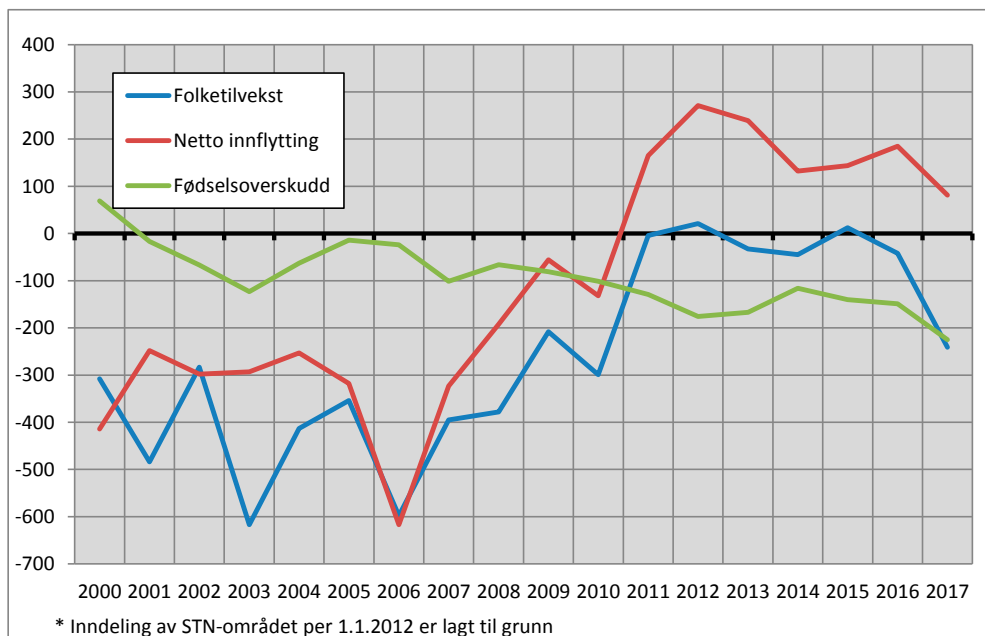
*** Gjelder flyttinger til/fra andre steder i Norge og utlandet.

**** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende året.

På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttingdata for grunnkreiser i enkelte kommuner vil fødsle-døde+innflytting-utflytting

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Figur 7.1 Befolkningsutviklingen i STN – området*, 2000 - 2017

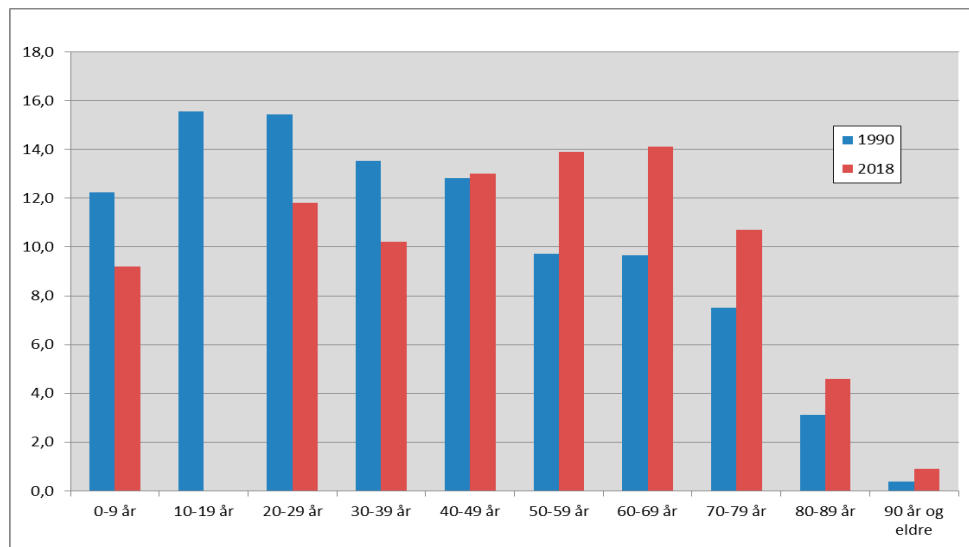
Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.2 Folkemengde i STN-området * etter kjønn og alder per. 1. januar

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2018 i prosent
I alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 574	55 586	55 544	55 303	100,0
0-9 år	7 969	8 255	7 706	6 756	5 852	5 372	5 318	5 239	5 104	9,2
10-19 år	10 133	8 178	7 573	7 688	7 594	6 693	6 529	6 466	6 378	11,5
20-29 år	10 055	10 356	7 821	6 375	5 810	6 500	6 562	6 577	6 542	11,8
30-39 år	8 814	8 268	7 964	7 735	6 273	5 526	5 573	5 613	5 626	10,2
40-49 år	8 357	8 938	8 120	7 617	7 715	7 746	7 580	7 439	7 207	13,0
50-59 år	6 343	6 729	7 898	8 447	7 841	7 669	7 722	7 636	7 704	13,9
60-69 år	6 299	5 796	5 709	6 198	7 486	8 027	8 030	7 947	7 785	14,1
70-79 år	4 894	4 838	4 573	4 358	4 593	5 143	5 330	5 632	5 919	10,7
80-89 år	2 027	2 203	2 273	2 305	2 342	2 385	2 412	2 467	2 537	4,6
90 og eldre	256	289	335	388	428	513	530	528	501	0,9
0-5 år	4 807	5 124	4 556	3 748	3 370	3 035	3 015	2 977	2 869	5,2
6-15år	8 542	7 849	7 701	7 719	6 998	6 076	5 974	5 852	5 801	10,5
16-66 år	42 756	41 785	38 902	37 722	36 361	35 992	35 822	35 637	35 257	63,8
67 og eldre	9 042	9 092	8 813	8 678	9 205	10 471	10 775	11 078	11 376	20,6
Menn	33 955	33 160	31 101	29 987	28 951	28 891	28 963	29 021	28 923	100,0
0-9 år	4 118	4 233	4 012	3 442	2 935	2 670	2 656	2 620	2 567	8,9
10-19 år	5 162	4 221	3 911	4 027	3 987	3 473	3 384	3 403	3 325	11,5
20-29 år	5 556	5 625	4 219	3 462	3 087	3 504	3 578	3 593	3 625	12,5
30-39 år	4 781	4 442	4 311	4 130	3 325	2 977	3 010	3 030	3 002	10,4
40-49 år	4 609	4 918	4 383	4 031	4 100	4 095	4 014	3 936	3 817	13,2
50-59 år	3 429	3 618	4 271	4 592	4 214	4 103	4 156	4 101	4 146	14,3
60-69 år	3 179	3 017	2 994	3 259	3 982	4 282	4 264	4 231	4 132	14,3
70-79 år	2 208	2 156	2 088	2 102	2 278	2 625	2 727	2 894	3 051	10,5
80-89 år	822	820	828	838	932	1 006	1 012	1 045	1 102	3,8
90 og eldre	91	110	84	104	111	156	162	168	156	0,5
0-5 år	2 481	2 635	2 368	1 875	1 699	1 488	1 482	1 486	1 458	5,0
6-15år	4 399	4 050	3 981	4 044	3 609	3 088	3 042	2 988	2 932	10,1
16-66 år	23 059	22 494	20 892	20 202	19 349	19 258	19 218	19 148	18 950	65,5
67 og eldre	4 016	3 981	3 860	3 866	4 294	5 057	5 221	5 399	5 583	19,3
Kvinner	31 192	30 690	28 871	27 880	26 983	26 683	26 623	26 523	26 380	100,0
0-9 år	3 851	4 022	3 694	3 314	2 917	2 702	2 662	2 619	2 537	9,6
10-19 år	4 971	3 957	3 662	3 661	3 607	3 220	3 145	3 063	3 053	11,6
20-29 år	4 499	4 731	3 602	2 913	2 723	2 996	2 984	2 984	2 917	11,1
30-39 år	4 033	3 826	3 653	3 605	2 948	2 549	2 563	2 583	2 624	9,9
40-49 år	3 748	4 020	3 737	3 586	3 615	3 651	3 566	3 503	3 390	12,9
50-59 år	2 914	3 111	3 627	3 855	3 627	3 566	3 566	3 535	3 558	13,5
60-69 år	3 120	2 779	2 715	2 939	3 504	3 745	3 766	3 716	3 653	13,8
70-79 år	2 686	2 682	2 485	2 256	2 315	2 518	2 603	2 738	2 868	10,9
80-89 år	1 205	1 383	1 445	1 467	1 410	1 379	1 400	1 422	1 435	5,4
90 og eldre	165	179	251	284	317	357	368	360	345	1,3
0-5 år	2 326	2 489	2 188	1 873	1 671	1 547	1 533	1 491	1 411	5,3
6-15år	4 143	3 799	3 720	3 675	3 389	2 988	2 932	2 864	2 869	10,9
16-66 år	19 697	19 291	18 010	17 520	17 012	16 734	16 604	16 489	16 307	61,8
67 og eldre	5 026	5 111	4 953	4 812	4 911	5 414	5 554	5 679	5 793	22,0

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Figur 7.2 Folkemengde i STN-området*, aldersgrupper, andel

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Tabell 7.3 Folkemengde 1. januar, etter kommuner som helt eller delvis er definert som STN-området*

	1990	1995	2000	2005	2010	2015	2017	2018
STN-området i alt	65 147	63 850	59 972	57 867	55 934	55 574	55544	55 303
2030 Sør-Varanger, STN	1 869	1 790	1 517	1 476	1 602	1 505	1477	1 421
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	7 772	8 123	8 015	7 987	8 136	8 716	8722	8 750
2027 Nesseby	1 037	1 048	965	901	884	934	951	944
2025 Tana	3 195	3 272	3 074	3 037	2 912	2 909	2911	2 922
2023 Gamvik	1 424	1 455	1 288	1 114	1 009	1 116	1137	1 153
2022 Lebesby, STN	501	438	390	379	341	325	319	332
2022 Lebesby, øvrige områder	1 253	1 140	1 073	1 051	1 001	1 018	1011	1 017
2021 Karasjok	2 652	2 788	2 901	2 876	2 789	2 708	2696	2 701
2020 Porsanger	4 475	4 461	4 451	4 299	3 991	3 925	3971	3 964
2019 Nordkapp, STN	757	737	667	629	595	585	601	569
2019 Nordkapp, øvrige områder	3 218	3 177	2 850	2 786	2 590	2 693	2690	2 670
2018 Måsøy, STN	399	334	248	194	170	177	161	164
2018 Måsøy, øvrige områder	1 440	1 386	1 229	1 199	1 097	1 064	1043	1 067
2017 Kvalsund	1 394	1 266	1 106	1 080	1 026	1 049	1027	1 027
2014 Loppa	1 687	1 552	1 426	1 266	1 087	989	968	941
2012 Alta, STN	1 625	1 472	1 245	1 152	1 013	906	877	858
2012 Alta, øvrige områder	13 232	14 866	15 592	16 476	17 667	18 992	19569	19 777
2011 Kautokeino	2 953	3 141	3 068	2 997	2 949	2 914	2938	2 946
1943 Kvænangen	1 615	1 602	1 435	1 401	1 316	1 226	1233	1 224
1942 Nordreisa	4 697	4 905	4 821	4 744	4 757	4 882	4919	4 944
1941 Skjervøy	3 082	3 081	2 934	3 003	2 881	2 895	2912	2 925
1940 Kåfjord	2 819	2 677	2 369	2 288	2 207	2 182	2132	2 132
1939 Storfjord	1 836	1 939	1 872	1 934	1 888	1 898	1890	1 856
1938 Lyngen	3 595	3 479	3 225	3 158	3 152	2 922	2876	2 877

1936 Karløy	2 774	2 611	2 496	2 372	2 371	2 289	2273	2 263
1933 Balsfjord	6 378	6 085	5 749	5 560	5 515	5 720	5685	5 653
1925 Sørreisa, STN	711	655	626	614	609	607	604	607
1925 Sørreisa, øvrige områder	2 727	2 818	2 668	2 716	2 757	2 844	2892	2 887
1923 Salangen	2 586	2 505	2 346	2 244	2 211	2 219	2220	2 226
1920 Lavangen	1 149	1 117	1 052	1 029	1 012	1 008	1076	1 061
1919 Gratangen	1 483	1 416	1 345	1 268	1 150	1 137	1121	1 117
1913 Skånland	3 409	3 303	3 109	2 954	2 855	2 988	3048	2 994
1902 Tromsø, STN	1 416	1 209	1 039	920	845	796	771	757
1902 Tromsø, øvrige områder	49 132	54 467	58 106	61 638	66 460	71 885	73770	74 881
1853 Evenes, STN	236	328	295	274	256	249	251	248
1853 Evenes, øvrige områder	1 494	1 293	1 228	1 143	1 101	1 136	1151	1 139
1850 Tysfjord	2 622	2 465	2 302	2 150	2 007	1 996	1960	1 953
1849 Hamarøy, STN	317	296	277	230	219	229	253	244
1849 Hamarøy, øvrige områder	1 995	1 919	1 731	1 606	1 533	1 582	1557	1 557
1805 Narvik, STN	454	423	334	324	315	289	286	280
1805 Narvik, øvrige områder	18 143	18 497	18 266	18 188	18 087	18 564	18470	18 358

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.4 Folkemengde 1. januar 2018 og endringene i 2017, Norge nord for Saltfjellet

	Folke- mengde 1.1.2017	Levende- fødte*	Døde	Fødsels- over- skudd	Innflytting**		Utflytting		Netto inn- flytting	Folke- tilvekst***		Folke- mengde 1.1.2018
					I alt	Av dette fra utlandet	I alt	Av dette til utlandet		I alt	Pro- sent	
Norge nord for Saltfjellet i alt	406 043	3 965	3 479	486	21 235	5 078	20 385	2 026	850	1 344	0,3	407 387
STN-området**** i alt	55 544	407	632	-225	2 883	644	2 802	214	81	-241	-0,4	55 303
Øvrige områder***** i alt	350 499	3 558	2 847	711	18 352	4 434	17 583	1 812	769	1 585	0,5	352 084
Øst-Finnmark	25 133	217	243	-26	1 435	464	1 540	185	-105	-127	-0,5	25 006
STN	3 884	28	51	-23	244	69	202	45	42	-34	-0,9	3 850
Øvrige områder	21 249	189	192	-3	1 191	395	1 338	140	-147	-93	-0,4	21 156
Indre Finnmark	12 516	113	124	-11	614	97	588	35	26	17	0,1	12 533
STN	12 516	113	124	-11	614	97	588	35	26	17	0,1	12 533
Vest-Finnmark	38 500	421	324	97	1 959	466	1 922	237	37	128	0,3	38 628
STN	3 634	15	53	-38	224	50	223	24	1	-75	-2,1	3 559
Øvrige områder	34 866	406	271	135	1 735	416	1 699	213	36	203	0,6	35 069
Nord-Troms	18 235	146	204	-58	924	215	879	48	45	-14	-0,1	18 221
STN	18 235	146	204	-58	924	215	879	48	45	-14	-0,1	18 221
Sør-/Midt-Troms	147 397	1 487	1 082	405	8 268	1 910	7 785	827	483	881	0,6	148 278
STN	14 525	90	171	-81	744	190	785	51	-41	-110	-0,8	14 415
Øvrige områder	132 872	1 397	911	486	7 524	1 720	7 000	776	524	991	0,7	133 863
Nordre Nordland	164 262	1 581	1 502	79	8 035	1 926	7 671	694	364	459	0,3	164 721
STN	2 750	15	29	-14	133	23	125	11	8	-25	-0,9	2 725
Øvrige områder	161 512	1 566	1 473	93	7 902	1 903	7 546	683	356	484	0,3	161 996

* Som levendefødte regnes foster som viser livstegn ved fødselen.

** Gjelder flytting til/fra andre steder i Norge og utlandet og flyttinger innen området

*** Folketilveksten regnes som differansen mellom 1. januar i det aktuelle året og 1. januar det påfølgende år. På grunn av registreringsrutinene og avvik i kvaliteten på flyttedata for grunnkretser i enkelte kommuner vil fødte - døde + innflytting - utflytting vise andre tall.

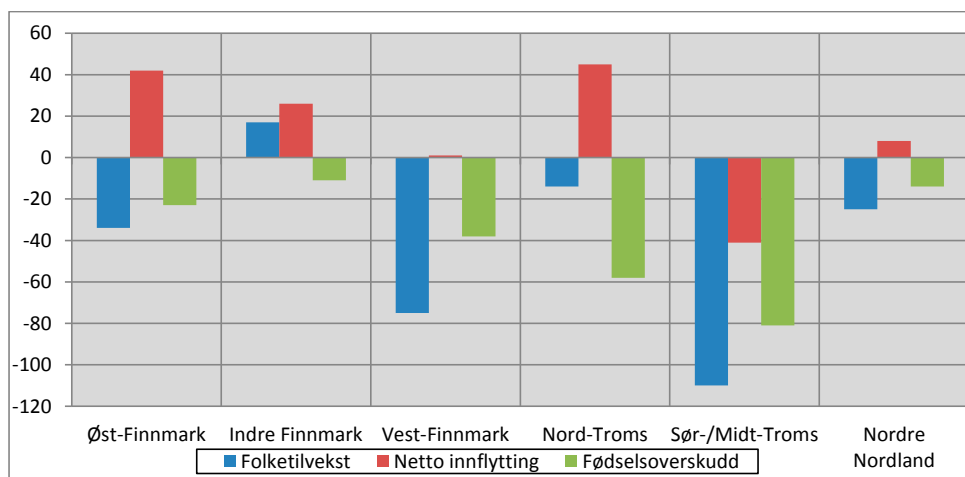
På kommunenivå vil disse forskjellene være små

**** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 7.3 Befolkningsutvikling STN - området*, 2017

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Tabell 7.5 Innflytting og utflytting til/fra STN-området*, etter kjønn og alder i 2017

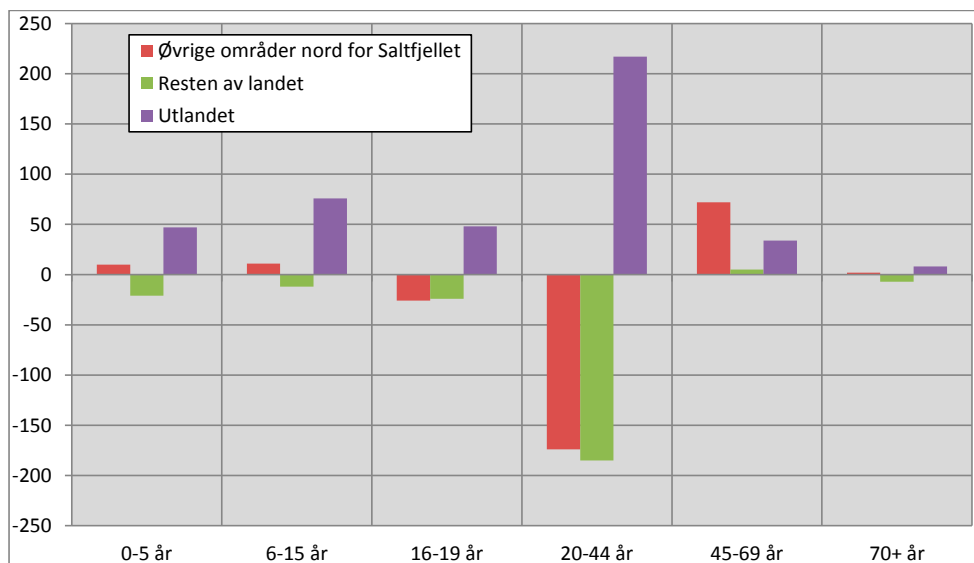
	Norge i alt 2015			Øvrige områder nord for Saltfjellet**			Resten av landet			Utlandet		
	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner	Totalt	Menn	Kvinner
Innflytting i alt	1 811	971	840	1 197	629	568	614	342	272	644	352	292
0-5 år	158	89	69	117	63	54	41	26	15	64	30	34
6-15 år	183	94	89	119	62	57	64	32	32	90	55	35
16-19 år	123	66	57	81	42	39	42	24	18	62	42	20
20-44 år	892	481	411	572	310	262	320	171	149	335	184	151
45-69 år	397	208	189	266	130	136	131	78	53	84	35	49
70+ år	58	33	25	42	22	20	16	11	5	9	6	3
Utflytting i alt	2 160	1 131	1 029	1 302	682	620	858	449	409	214	123	91
0-5 år	169	78	91	107	47	60	62	31	31	17	8	9
6-15 år	184	108	76	108	69	39	76	39	37	14	10	4
16-19 år	173	90	83	107	56	51	66	34	32	14	9	5
20-44 år	1 251	685	566	746	412	334	505	273	232	118	67	51
45-69 år	320	141	179	194	81	113	126	60	66	50	28	22
70+ år	63	29	34	40	17	23	23	12	11	1	1	0
Nettoflytting i alt	-349	-160	-189	-105	-53	-52	-244	-107	-137	430	229	201
0-5 år	-11	11	-22	10	16	-6	-21	-5	-16	47	22	25
6-15 år	-1	-14	13	11	-7	18	-12	-7	-5	76	45	31
16-19 år	-50	-24	-26	-26	-14	-12	-24	-10	-14	48	33	15
20-44 år	-359	-204	-155	-174	-102	-72	-185	-102	-83	217	117	100
45-69 år	77	67	10	72	49	23	5	18	-13	34	7	27
70+ år	-5	4	-9	2	5	-3	-7	-1	-6	8	5	3

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.4 Nettoutflytting til/fra STN-området*, 2017

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

Kilde: Befolkningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 7.6 Personer 16 år og over, etter høyeste fullførte utdanning.
Kommuner som er helt eller delvis definert som STN-området*,
1. oktober 2017 Prosent**

	I alt	Grunnskoleni vå	Vider-gående skole-nivå**	Universitets- og høgskolenivå, kort***	Universitets- og høgskolenivå lang****
STN-området** i alt	100,0	37,4	40,2	17,9	3,9
Øvrige områder***** i alt	100,0	29,3	39,8	22,4	8,0
2030 Sør-Varanger, STN	100,0	37,7	42,1	15,2	4,7
2030 Sør-Varanger, øvrige områder	100,0	28,9	40,6	23,0	6,9
2027 Nesseby	100,0	34,2	40,8	19,2	4,8
2025 Tana	100,0	37,7	37,6	19,1	4,8
2023 Gamvik	100,0	41,8	35,8	17,3	4,4
2022 Lebesby, STN	100,0	33,8	47,3	15,3	2,5
2022 Lebesby, øvrige områder	100,0	42,8	34,2	17,6	4,4
2021 Karasjøk	100,0	35,1	33,5	25,2	5,6
2020 Porsanger	100,0	32,4	42,2	20,7	4,0
2019 Nordkapp, STN	100,0	50,6	33,3	11,7	3,2
2019 Nordkapp, øvrige områder	100,0	36,4	39,8	18,3	4,6
2018 Måsøy, STN	100,0	51,3	32,2	11,2	5,3
2018 Måsøy, øvrige områder	100,0	40,1	40,5	14,3	4,2
2017 Kvalsund	100,0	40,3	39,5	15,5	3,7
2014 Loppa	100,0	45,7	34,7	15,5	3,1
2012 Alta, STN	100,0	40,4	40,2	16,4	2,6
2012 Alta, øvrige områder	100,0	30,7	37,2	25,1	6,4
2011 Kautokeino	100,0	38,0	31,3	23,1	6,1
1943 Kvænangen	100,0	37,9	42,2	16,7	2,8
1942 Nordreisa	100,0	34,1	41,6	19,5	4,1
1941 Skjervøy	100,0	39,8	40,2	16,4	2,7
1940 Kåfjord	100,0	41,6	38,2	16,3	3,4
1939 Storfjord	100,0	36,7	41,6	18,6	2,6
1938 Lyngen	100,0	40,1	39,6	16,3	3,3
1936 Karlsøy	100,0	45,1	37,6	13,1	3,5
1933 Balsfjord	100,0	38,3	43,8	14,5	2,9
1925 Sørreisa, STN	100,0	35,4	42,1	19,2	3,1
1925 Sørreisa, øvrige områder	100,0	30,5	45,2	20,3	3,8
1923 Salangen	100,0	30,6	44,1	19,6	5,1
1920 Lavangen	100,0	35,8	43,1	17,5	2,9
1919 Gratangen	100,0	37,0	41,0	17,1	3,7
1913 Skånland	100,0	31,6	43,5	20,2	4,3
1902 Tromsø, STN	100,0	47,2	38,4	11,4	2,3
1902 Tromsø, øvrige områder	100,0	23,5	34,9	25,8	15,4
1853 Evenes, STN	100,0	32,6	49,5	14,7	3,2
1853 Evenes, øvrige områder	100,0	33,9	45,7	16,3	3,5
1850 Tysfjord	100,0	35,8	42,5	17,2	3,5
1849 Hamarøy, STN	100,0	35,4	43,5	18,2	2,4
1849 Hamarøy, øvrige områder	100,0	30,8	41,4	20,5	6,6
1805 Narvik, STN	100,0	32,0	48,8	13,2	5,6
1805 Narvik, øvrige områder	100,0	25,2	44,4	22,9	7,0

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Inkludert nivået "påbygging til videregående utdanning", som omfatter utdanning som bygger på videregående skole, men som ikke er godkjent som høyere utdanning.

*** Omfatter høyere utdanning t.o.m. fire år.

**** Omfatter høyere utdanning på mer enn fire år, samt forskerutdanning.

***** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.7 Elever* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2010, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, studentretning og kjønn. Prosent

Utdanningsprogram i Videregående trinn 1 og kjønn	Elever i alt	Fullført med studie- eller yrkeskompetanse**		Ikke oppnådd studie- eller yrkeskompetanse		
		Fullført på normert tid	Fullført på mer enn normert tid	Fortsatt i videregående opplæring 2015	Gjennomført VKII eller gått opp til fagprøve, ikke bestått	Sluttet underveis
STN-området*** i alt	727	43,9	16,4	9,5	9,1	21,2
Studieforberedende utdanningsprogram	292	62,3	13,0	3,8	13,4	7,5
Menn	113	55,8	14,2	4,4	17,7	8,0
Kvinner	179	66,5	12,3	3,4	10,6	7,3
Studiespesialisering	247	62,8	12,6	4,0	14,2	6,5
Ildrettsfag	31	58,1	19,4	3,2	9,7	9,7
Musikk, dans og drama	14	64,3	7,1	-	7,1	21,4
Yrkesfaglig studieretninger	435	31,5	18,6	13,3	6,2	30,3
Menn	261	28,0	21,5	15,7	3,4	31,4
Kvinner	174	36,8	14,4	9,8	10,3	28,7
Bygg- og anleggsteknikk	39	28,2	25,6	5,1	2,6	38,5
Design- og håndverk	26	23,1	19,2	7,7	7,7	42,3
Elektrofag	71	18,3	36,6	14,1	5,6	25,4
Helse- og sosialfag	93	34,4	15,1	10,8	10,8	29,0
Medier og kommunikasjon	24	45,8	8,3	12,5	12,5	20,8
Naturbruk	32	40,6	21,9	9,4	6,3	21,9
Restaurant- og matfag	25	40,0	12,0	8,0	-	40,0
Service og samferdsel	22	27,3	13,6	22,7	9,1	27,3
Teknikk og industriell produksjon	103	34,0	10,7	20,4	2,9	32,0

* Elever i alternativ opplæring er inkludert

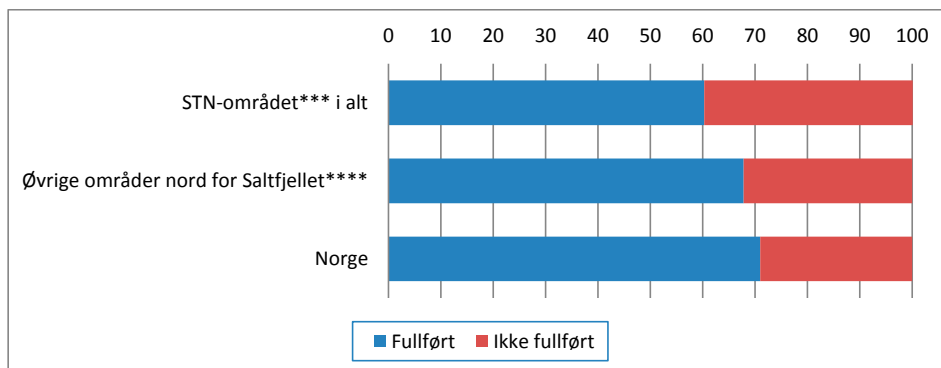
** Fullført opplæring betyr at eleven/lærlingen har bestått alle årstrinn i videregående opplæring som fører til vitnemål eller fag-/svennebrev

*** Virkeområdet for Sametingetstilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

**** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Figur 7.5 Elever* som startet på videregående opplæring trinn1 første gang høsten 2011, etter status for oppnådd nivå i videregående opplæring etter fem år, i forhold til bostedsområde. Prosent

Tabell 7.8 Barnehager med samisk språktilbud og talet på born som tok imot samisk tilbod i barnehagen 2005-2017

År	2005	2007	2009	2011	2013	2014	2015	2016	2017
Barnehager med samisktilbod i alt	64	56	71	61	52	58	60	58	55
Tal på born:	925	956	883	823	822	815	783	798	825
Samiske barnehagar og samiske barnehage- avdelingar i norske barnehagar	46	40	37	33	30	31	31	32	31
Tal på born:	882	925	789	728	669	688	668	691	716
Norske barnehagar med anna samisk tilbod	18	16	34	28	22	27	29	26	24
Tal på born:	43	31	94	95	153	127	115	107	109

Kilde: Sametinget

Tabell 7.9 Antall elever med samisk som 1. eller 2. språk. Grunnskolen per 1. oktober. Hele landet. 2006-2016

	2006*	2010*	2012*	2013*	2014*	2015*	2016*	2017*
Elever i alt ***	619 038	614 020	614 894	615 327	618 996	623 755	629 275	633 029
Elever med samisk som opplæringsmålform** i alt	991	893	873	822	812	833	814	849
Elever med nordsamisk som førstespråk	971	928	879	877	878	833	875	870
Elever med nordsamisk som andrespråk*	1 508	1 145	1 054	1 070	1 065	1 102	1 045	1 179
Elever med lulesamisk som førstespråk	31	29	30	19	22	28	26	34
Elever med lulesamisk som andrespråk*	46	68	68	74	77	85	78	84
Elever med sørsamisk som førstespråk	18	18	21	20	15	21	26	31
Elever med sørsamisk som andrespråk*	98	72	74	66	59	95	74	70

* Samisk som andrespråk omfatter elever som gjennomfører nivå 1-4 og nivå 1-7 etter samisk læreplan.

** Elever som har samisk som opplæringsmålform, får all undervisning på samisk. Dette gjelder elever i de kommunene som kommer inn under det samiske forvaltningsområdet

*** Fra og med skoleåret 2011/2012 er spesialskoler og ordinære skoler slått saman i grunnskolestatistikken.

Kilde: Utdanningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.10 Talet på elevar med samisk i fagkrinsen i den videregående skulen, fordelt på fylke der det er fleire enn fem elevar 2009-2018

	Skoleåret 2009/2010			Skoleåret 2015/16			Skoleåret 2016/17			Skoleåret 2017/18		
	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt	Første-språk	Andre-språk	Totalt
Hele landet	215	154	369	213	247	460	204	267	471	209	242	451
Finnmark	180	103	283	189	187	376	182	197	379	189	172	361
Troms	10	30	40	16	34	50	18	37	55	14	35	49
Nordland	21	7	28		12	12	1	16	17	1	17	18
Nord-Trøndelag		8	8	5	3	8	3	4	7	4	11	15
Resten	4**	6	10	3**	11	14		13	13	1	7	8

*Resten av landet inkluderer også fylkene Nordland og Nord-Trøndelag

**Resten av landet inkluderer også Nord-Trøndelag

***Resten av landet inkluderer også Nordland

Kilde: Utdanningsdirektoratet

Tabell 7.11 Gjennomsnittlig inntekt og skatt for bosatte personer 17 år og eldre. Hele landet og Norge nord for Saltfjellet, 2017

	Hele landet	STN-området*	Øvrige områder**
Bruttoinntekt	442 300	364 700	410 600
Personinntekt lønn	305 500	233 300	288 600
Personinntekt pensjoner	61 000	68 000	60 500
Næringsinntekt	19 900	21 900	17 400
Renter bankinnskudd	4 300	3 100	3 500
Mottatt aksjeutbytte***	20 000	3 900	9 300
Inntektsfradrag	115 900	108 200	115 000
Minstefradrag	73 000	72 600	74 500
Renter av gjeld	25 100	18 800	24 200
Underskudd i næring, inkl. tidligere år	4 400	3 100	2 500
Toppskattegrunnlag	404 400	351 500	389 500
Alminnelig inntekt etter særfradrag	328 600	256 300	295 500
Sum utlignet skatt****	112 300	74 600	96 800
Av dette****:			
Toppskatt	6 000	2 500	4 100
Fellesskatt	36 900	27 400	32 500
Medlemsavgift til folketrygden	29 900	24 500	28 200
Antall bosatte personer 17 år og eldre	4 150 990	45 890	259 294

* Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndelingen av STN-området per 1.1.2012 er lagt til grunn.

** Området nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

*** Både skattepliktig og skattefritt aksjeutbytte

**** Sum utlignet skatt (inkl. formuesskatt) er redusert med skattefradrag, mens de enkelte skattene er før skattefradrag blir trukket ut.

Kilde: Skattestatistikk for personer, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.12 Sysselsatte personer 15-74 år*, etter kjønn og næring. Norge nord for Saltfjellet. 4. kvartal, 2017

	2009	2017		2009	2017			
	I alt	I alt	Menn	Kvinner	I alt %	I alt %	Menn %	Kvinner %
STN-området** i alt	27 088	25 751	13 878	11 873	100,0	100,0	100,0	100,0
01-03 Jordbruk, skogbruk og fiske	2 956	2 265	1 925	340	10,9	8,8	13,9	2,9
05-09 Bergverksdrift og utvinning	337	311	285	26	1,2	1,2	2,1	0,2
10-33 Industri	1 544	1 939	1 499	440	5,7	7,5	10,8	3,7
35-39 Elektrisitet, vann og renovasjon	403	463	406	57	1,5	1,8	2,9	0,5
41-43 Bygge- og anleggsvirksomhet	2 377	2 414	2 213	201	8,8	9,4	15,9	1,7
45-56 Varehandel, hotell- og restaurantvirksomhet	5 259	4 599	2 867	1 732	19,4	18,0	20,9	14,6
58-63 Informasjon og kommunikasjon	340	312	201	111	1,3	1,2	1,3	1,0
64-66 Finansiering og forsikring	141	71	43	28	0,5	0,3	0,3	0,3
68-82 Forretningsmessig tjenesteyting, eiendomsdrift	1 567	1 488	848	640	5,8	5,9	6,2	5,5
84 Offentlig administrasjon, forsvar og sosialforsikring	2 061	2 023	1 109	914	7,6	7,9	8,2	7,6
85 Undervisning	2 667	2 501	773	1 728	9,8	9,8	5,7	14,6
86-88 Helse- og sosialtjenester	6 451	6 319	1 211	5 108	23,8	24,7	8,6	43,2
90-99 Andre sosiale og personlige tjenester	811	829	354	475	3,0	3,3	2,7	4,1
Ikke oppgitt	174	217	144	73	0,6	0,9	1,0	0,7

* Fra 2005 ble nedre aldersgrense for å bli regnet som sysselsatt senket fra 16 til 15 år, i tråd med internasjonale anbefalinger. Samtidig ble aldersdefinisjonen endret fra alder ved utgangen av året til alder ved utgangen av referansetidspunktet.

** Virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet. Inndeling av STN-området per 1/1-2012 er lagt til grunn.

*** Områder nord for Saltfjellet utenfor virkeområdet for Sametingets tilskuddsordninger til næringslivet.

Kilde: Register basert sysselsetningsstatistikk, Statistisk sentralbyrå

Tabell 7.13 Virksomheter etter nærings hovedområder og størrelsesgrupper etter antall ansatte. STN-området i alt. 1. januar 2017.

Næring	Størrelsesgrupper etter antall ansatte								
	I alt	Ansatte i alt	Uten ansatte	1-4 ansatte	5-9 ansatte	10-19 ansatte	20-49 ansatte	50-99 ansatte	100-249 ansatte
STN-området i alt	7 081	23 171	4 535	1 348	558	350	222	58	10
Jordbruk, skogbruk og fiske	2 136	850	1 897	202	21	8	7	1	-
Bergverksdrift og utvinning	27	234	11	9	2	2	2	-	1
Industri	307	2 033	180	53	23	23	17	9	2
Elektrisitets-, gass-, damp- og varmtvannsforsyning	27	169	7	10	8	-	2	-	-
Vannforsyning, avløps- og renovasjonsvirksomhet	45	255	23	6	8	4	4	-	-
Bygge- og anleggsvirksomhet	711	2 085	411	175	59	45	19	2	-
Varehandel, reparasjon av motorvogner	535	1 971	227	133	113	56	6	-	-
Transport og lagring	318	1 097	154	102	35	14	12	-	1
Overnattings- og serveringsvirksomhet	236	713	126	57	32	16	5	-	-
Informasjon og kommunikasjon	119	266	80	28	5	4	1	1	-
Finansierings- og forsikringsvirksomhet	21	35	10	10	-	1	-	-	-
Omsetning og drift av fast eiendom	433	193	357	64	10	2	-	-	-
Faglig, vitenskaplig og teknisk tjenesteyting	316	377	205	81	24	4	2	-	-
Forretningsmessig tjenesteyting	315	710	225	46	21	12	11	-	-
Offentlig administrasjon og forsvar, og trykdeordninger underordnet offentlig forvaltning	170	1 731	19	52	36	39	22	1	1
Undervisning	224	2 533	74	51	33	22	30	13	1
Helse- og sosialtjenester	696	7 235	260	136	98	89	78	31	4
Kulturell virksomhet, underholdning og fritidsaktiviteter	244	310	166	60	11	5	2	-	-
Annen tjenesteyting	195	374	97	73	19	4	2	-	-
Uoppgitt	6	-	6	-	-	-	-	-	-

Kilde: Bedrifts- og foretaksregisteret, Statistisk sentralbyrå

**Tabell 7.14 Antall rein i vårflokk per 31. mars*, etter reinbeiteområde.
Reindriftsårene 2002/2003-2015/2016**

Reinbeite-område	2002/ 2003	2007/ 2008	2010/ 2011	2011/ 2012	2012/ 2013	2013/ 2014	2014/ 2015	2015/ 2016	2016/ 2017**
Hele landet	210 075	253 721	251 071	258 360	248 255	231 929	211 974	216 383	213 913
Øst-Finnmark	63 389	89 740	87 283	83 957	74 984	69 103	65 947	68 803	68 189
Polmak/Varanger	21 623	27 279	28 078	27 212	24 143	23 111	24 126	24 697	24 124
Karasjok	41 766	62 461	59 205	56 745	50 841	45 992	41 821	44 106	44 065
Vest-Finnmark	84 214	98 106	97 957	107 055	106 127	95 838	79 333	80 909	78 679
Troms	9 922	12 188	11 674	12 820	12 768	12 317	12 179	11 971	11 857
Nordland	13 993	14 717	14 529	14 878	14 828	14 644	14 491	14 366	14 322
Nord-Trøndelag	12 936	12 627	13 529	13 930	14 093	14 130	14 398	14 164	13 963
Sør-Trøndelag/Hedmark	13 432	13 576	13 840	13 662	13 003	13 005	13 080	13 166	13 763
Tamreinlagene	12 189	12 767	12 259	12 058	12 422	12 892	12 546	13 004	13 140

* 31. mars benyttes fordi 1. april er fristen for å gi melding om reindriften det siste driftsåret til distriktsstyret.

** Ukorrigerte tall.

Kilde: Reindriftsforvaltningen

Tabell 7.15 Sametingsvalget 2017. Godkjente stemmer, etter parti/valgliste og valgkrets

	Hele landet	Valgkrets						
		1. Østre	2. Ávjo-vári	3. Nordre	4. Gáisi	5. Vesthavet	6. Sør-samisk	7. Sør-Norge
Heile landet	11 757	1 770	2 803	1 764	1 804	1 150	746	1 720
Arbeiderpartiet	1 998	445	324	297	324	161	152	295
Fremskrittspartiet	879	125	102	303	140	62	23	124
Høyre	752	109	125	130	92	191	34	71
Senterpartiet	889	259	225	140	125	42	51	47
Sosialistisk Venstreparti	25	0	25	0	0	0	0	0
Arja	911	161	340	118	117	47	0	128
Nordkalottfolket	772	0	119	366	117	0	0	170
Norske Samers Riksforbund	3 303	0	782	385	685	509	286	656
Sámeálbmot Bellodat Samefolkets parti	238	0	59	0	0	0	0	179
Samenes Folkeforbund (tidl Samenes Valgforbund)	204	61	0	0	83	60	0	0
Siella	272	0	80	25	39	78	0	50
Fastboende Liste / Guovdageainnu Dálon searvi	76	0	76	0	0	0	0	0
Fastboendes Liste på Sametinget	177	0	177	0	0	0	0	0
Johtisápmelaccaid listu	291	0	291	0	0	0	0	0
Jiehkkevárri	82	0	0	0	82	0	0	0
Norske Samers Riksforbund og Samefolkets Partis felleliste	493	493	0	0	0	0	0	0
Sámieana	78	0	78	0	0	0	0	0
Samedemokratene og Siella	117	117	0	0	0	0	0	0
Aarjel-Saemiej Gielh	200	0	0	0	0	0	200	0

Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 7.16 Sametingsvalget 2017. Valgte representanter, etter parti/valgliste*, kjønn og valgkrets

	Parti/valgliste											
			A		NSR		ÅRJA		FRP		H	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Hele landet	22	17	7	2	9	7	0	1	1	0	1	0
1. Østre	2	3	1	1	0	0	0	0	0	0	0	0
2. Åvjavári	4	4	1	0	1	2	0	1	0	0	0	0
3. Nordre	4	2	1	0	1	1	0	0	1	0	0	0
4. Gáisi	3	2	1	1	2	1	0	0	0	0	0	0
5. Vesthavet	4	1	1	0	2	1	0	0	0	0	1	0
6. Sørsamisk	2	2	1	0	1	1	0	0	0	0	0	0
7. Sør-Norge	3	3	1	0	2	1	0	0	0	0	0	0
	NSR/SPF		JOHT		NORDK		ÅSG		SP		FASTB	
	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner	Menn	Kvinner
Hele landet	1	1	0	1	1	2	0	1	1	1	1	0
1. Østre	1	1	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0
2. Åvjavári	0	0	0	1	0	0	0	0	1	0	1	0
3. Nordre	0	0	0	0	1	1	0	0	0	0	0	0
4. Gáisi	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
5. Vesthavet	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
6. Sørsamisk	0	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0
7. Sør-Norge	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0	0
	SPF											
	Menn	Kvinner										
Hele landet	0	1										
1. Østre	0	0										
2. Åvjavári	0	0										
3. Nordre	0	0										
4. Gáisi	0	0										
5. Vesthavet	0	0										
6. Sørsamisk	0	0										
7. Sør-Norge	0	1										

* A (Det norske Arbeiderparti), NSR (Norske samers riksførbund), FRP (Fremskrittspartiet), H (Høyre), SPF (Samefolkets parti), NSR/SPF (Norske Samers Riksførbund og Samefolkets Partis fellesliste), JOHT (Johtisápmelaccáid listu), NORDK (Nordkalottfolket), SP (Senterpartiet) og ÅSG (Åarjel-Saemiej Gielh (ÅaSG), FASTB (Dáloniid listu/Fastboende Liste).
Kilde: Valgstatistikk, Statistisk sentralbyrå.

